

III. Cyrop. tamen parcendum existimabat eorum libertati, quos probabiles causae in bellum tulissent. Simile Cyri factum celebrat Xenophon: Philippi Macedonis post victoriam in Charonea Polybius: Alexandri in Scythas Curtius: Ptolemai regis & Demetrii, inter se non bello magis quam in captivos benignitate certantium, Plutarchus: Lysimachum vero * Getarum rex Dromichætes bello captum hospitem suum fecit, paupertatisque simul Geticæ ac comitatis testem factum per pulit ut talibus amicis, quam hostibus uti malleat.

*Vita Dem.
Strabo lib.
VII.*

GROTTI NOTÆ. | nit & Diodorus Siculus in excerptis
Getarum rex Dromichætes] Memi- | Peiresianis.

C A P U T XV.

Temperamentum circa acquisitionem imperii.

I. Quatenus justitia interna permittat imperium acquiri.	VII. Utilitas ab hac moderatione indicatur.
II. Laudabile esse hoc jure in viatos abstinere.	VIII. Exempla: ♂ de mutata forma reipublicæ apud viatos.
III. Sive eos miscendo victoribus:	IX. Imperium si assumendum sit, recte pariem ejus viatis relinqui.
IV. Sive relinquendo imperium his qui habuerant:	X. Aut certe libertatem ali quam.
V. Interdum impositis praediis:	XI. Præcipue in religione.
VI. Aut tributis etiam ♂ similibus oneribus:	XII. Saltē viatos clementer haberi oportere: ♂ cur?

Vic̄. de jure belli n. 38. & 95. I. Q Uæ in singulos aut exigitur æquitas aut laudatur huma-

nitas, tanto magis in populos aut in populorum partes, quanto in multos insignior est & injuria & beneficentia. Justo bello ut alia acquiri possunt, ita & jus imperantis in populum, & jus quod in imperio habet ipse populus: sed nempe quatenus fert aut poenæ nascentis ex delicto, aut alterius debiti modus. Quibus addenda est causa vitandi periculi summi. Sed hæc causa plerumque cum aliis miscetur, quæ tamen ipsa tum in pace constituenda, tum in utenda victoria maxime spectanda est.

Nam

GROTTI NOTÆ. I. IN populorum partes] Aut exigitur æquitas, aut laudatur huma-nitas.

Jus imperantis] Et principis &

quod sibi populus reservavit. (Ut, exempli gratia, si comitia, si ordi-nes, si privilegia) illo potest uti-victor, huic detrahere & id immi-nuere, quatenus tamen,

7173

Nam cætera est ut remittantur ex misericordia. In publico autem periculo, quæ modum excedit, securitas immisericordia est. Isocrates ad Philippum: οὐδὲν εἰπει τοσόγεν εἰρηνέον καρτεῖ δον εἰ αὐτολείστηκεν τὸν τοντόν καρπόν· barbari hacenus edomandi sunt, quanum satis erit ut tuam regionem in tuto colloces.

II. i. Crispus Sallustius de Romanis veteribus, majores Jugurthi nostri religiosissimi mortales nihil viciis eripiebant, præter injuriæ licentiam. Digna quæ a Christiano diceretur sententia: qui cum illud ejusdem convenit: sapientes pacis causa bellum gerunt, & laborem spe otii sustentant. Aristoteles non semel dixerat, πολεμον εἶναι εἰρήνης καταρ, ἀχολίαν δὲ καθάρη, bellum pacis & negotiorum otii causa institutum. Nec aliud vult Cicero, cuius hoc est sanctissimum effatum: bellum ita suscipiatur, ut nihil aliud nisi pax quæsita videatur. Ejusdem & hoc simile: sic suscipienda bella sunt ob eam causam, ut sine injuria in pace vivatur.

2. Nihil hæc distant ab his quæ nos docent veræ religionis theologi, finem belli esse amovere ea quæ pacem perturbant. Ante Nini tempora, ut ex Trogo alibi dicere cœpimus, fines imperii * tueri magis quam proferre mos erat: intra suam cœnque patriam regna finiebantur: reges non imperium sibi, sed populis suis gloriam quærebant, contentique victoria imperio abstinebant: quo nos retrahit quantum potest Augustinus, cum ait: videant tamen ne forte non pertineat ad viros bonos * gaudere de imperii latitudine; qui & hoc addit: felicitas major est vicinum habere concordem, quam vicinum malum subjungare bellarem. Adde quod in ipsis Ammonitis, propheta Amos Cap. I, v. 13, severe reprehendit hoc studium proferendorum per arma finium.

III. Ad

GROTTI NOTÆ.

Tueri magis quam proferre] Alexander Imperator Artaxerxi Persæ: ἐπειδὴ τε αὐτὸν εὐ τοις ιδίοις ὁρίσεις τοῦ κανοποτεύει, μηδὲ ματαίου τοιούτου κανοποτεύειον μηδεπέγειρε πόλεμον, ἀλλαγῆσθε δὲ κατέρρει τοιαῦτον. manendum cœnque intra suos fines nihil novando, neque debere quemquam incerta spe sublatum bella inciperi, sed suo esse contentum.

Gaudere de imperii latitudine] Vide Cyriillum libro v. contra Julianum reges Hebræos hoc nomine laudantem, quod suis contenti essent fidelibus.

GRONOVII NOTÆ.

Quæ modum excedit, securitas] Si non peccavit quidem aliquid insinuator, neque debet, sed tamen salvus esse viator non potest aut non stabile imperium acquisitum, nisi duriter viatos tractet: hoc casu si misericors est viator, in suos & se immisericors est. Cato apud Sallustium 52. Hic mihi aliquis misericordiam & mansuetudinem nominat &c.

II. i. Præter injuria] Præterquam facultatem nocendi, qua per lasciviam male usi fuerant.

L. 11, de
irac. 34.
Ann. V.

Lib. 1.

L. in orbe.
D. de stat.
hom. l. Ro-
ma. D. ad
mimic.

III. Ad hoc antiquæ innocentia exemplar proxime accessit veterum Romanorum prudens modestia: quid hodie esset imperium, ait Seneca, nisi salubris providentia viatos permisuisse viatoribus? conditor noster Romulus, ait apud Tacitum Claudius, tantum sapientia valuit, ut plorosque populos eodem die hostes, deinde cives habuerit: addit exitio Lacedæmoniis & Atheniensibus nihil aliud fuisse quam quod viatos pro alienigenis arcebant. Livius rem Romanam auctam dicit hostibus in civitatem recipiendis. Exempla exstant in historiis Sabinorum, Albanorum, Latino-rum, deinde aliorum ex Italia: donec postremo Casar Gallos in triumphum duxit, idem in curiam. Cerialis in oratione ad Gallos quæ apud Tacitum: ipsi plerumque legionibus nostris praesidetis: ipsi has aliasque provincias regitis: nihil separatum clausumque. Et mox: proinde pacem & vitam, quam vieti vinctoresque eodem jure obtinemus, amate, colite. Tandem, quod mirandum maxime, in orbe Romano qui sunt, ex constitutione Imperatoris Antonini cives Romani effecti sunt, quæ verba sunt Ulpiani: ex eo, ut Modestinus ait, Roma communis patria est. Et de ea Claudia-nus:

*Hujus pacificis debemus moribus omnes,
Quod cuncti gens una sumus.*

IV. 1. Alia moderatae victoriae species est, viatis aut regibus, Sen. Troad. aut populis relinquere quod habuerant imperium. Sic Hercules, Priami

*Hostis parvi vietus lacrymis,
Suscipe, dixit, rector habenas,
Patrioque sede celsus solio:
Sed sceptræ fide meliore tene.*

Idem

III. Quod mirandum maxime]
Meo iudicio valde reprehendendum
& perinde astimandum, ac si quis
omnes rusticos declararet nobiles. Eo
dono non provincialis civium ho-
norem consecuti sunt, sed cives
provincialium conditionem ac vili-
tatem subierunt.

Imperatoris Antonini] Non Marci
philosophi, non Titi Pi, laudatissi-
morum principum, sed Bassiani Ca-
racalla, qui Septimii Severi filius
fuit, teterimus parricida & tyran-
nus perfidus, ut ostendit Salmas. ex
Dione de Mo. Us. 855. additque
speciem quidem suisse quasi peregrini
honorem haberet, sed revera id
factum, ut plus e vestigialibus colli-
geret, quia peregrini quadam non

conferrent, quæ a civibus exigeban-
tur.

Roma communis] Recte, sed non
tantummodo ex eo. Poterat hoc
dici & eo titulo digna esse Roma,
etiamsi non cives Romani dignita-
tem suam perdidissent, & omnium
hominum discrimina turbata essent:
quemadmodum jam Plinio sub Ve-
spasiano dicitur Italia omnium ter-
rarum alumna eadem & parens, nu-
mine Deum electa &c. ut una cun-
ctarum gentium in toto orbe patria
fieret lib. 3, cap. 5. Rutilius Numata-
nianus itiner. lib. 1, cap. 62. Fecisti
patriam diversis gentibus unam: Pro-
fuit in iustis te dominante capi. Dum-
que offens viatis proprii confortia juris,
Urbem fecisti, quæ prius orbis erat.

Sic

Idem Victor Neleo, filio ejus Nestori regnum permisit. Sic *Ael.* IV. §. Persæ reges vicitis regibus regnum relinquabant. Sic Cyrus Ar- Herod. VII. menio. * Sic Poro Alexander. Laudat hoc *Seneca, nihil ex *De clem.* I, rege victo preter gloriam sumere. Et Polybius celebrat Antigoni *cap. 21.* bonitatem, qui cum Spartam haberet in potestate reliquerit ipsis τὸ πότερον πολιτεύμα νῦν τὸν ἐλεγέχαν, rempublicam majorum ac libertatem: quo ex facto maximas per Graciam laudes consecutus ibidem narratur.

2. Sic Cappadocibus permisum a Romanis uti qua vellent reipublicæ forma: & multi populi post bellum relicti liberi. Carthago libera cum suis legibus est, ajunt Rhodii ad Romanos *Livius lib.* post bellum Punicum secundum. Pompejus τὴν εἰλημφόν τον ιερῶν XXXII. τὰ μὲν αὐτονομας ἡθιδι, inquit Appianus, ex devictis gentibus Mithrid. * quasdam reliquit liberas. Et Quintius Ætolis dicentibus pacem firmam esse non posse, nisi Philippus Macedo regno pellere- tur dixit sententiam, eos dixisse immemores Romanorum moris, vicitis parcendi, addidit: adversus vicos mitissimum quemque maximum animum habere. Apud Tacitum est: Zorsini victo nihil *Ann. XII.* crepitum.

V. Interdum simul cum concessione imperii consultum victorium securitati. * Sic a Quintio decretum, Corinthus redderetur Achæis, ut in Acrocorintho tamen præsidium esset: Chalcidem ac Demetriadem detineri, donec cura de Antiocho decessisset.

V. I. Tributorum quoque iudicio saepe non tam ad factorum sumtuum restitutionem, quam ad securitatem & victoris & vici in polterum pertinet. Cicero de Gracis: *simul illud Asia cogi-* L. i. ad Q. *tet, nullam a se neque belli externi, neque discordiarum dome-* frat. ep. I. *ficarum calamitatem abs futuram fuisse, si hoc imperio non te-* neatur: id autem imperium cum retineri sine vecigalibus nullo modo

G R O T T I N O T A .

Sic Poro Alexander] Pipinus Aistolfo Langobardo.

Seneca] Totus locus dignus inspi- ci, ubi & hoc egregie dictum: *hoc* q̄ etiam ex victoria sua triumphare, tebarique se nihil quod dignum esset vultore apud vicos invenisse. Tigrani pars regni a Pompejo relieta. Eutro- plus vi.

Quasdam reliquit liberas] Earum ut noscarur conditio vide Polybium exceptis legationum num. 6. Suetonius in Cesare ubi de Gallia. Habet & quedam Guillemanus non indigna lectu in rebus Helveriorum.

Sic a Quintio decretum] Remis- sum id tamen postea, Polybius ex-

cerptis legationum num. xi. Plu- tarchus Flaminio.

G R O N O V I I N O T A .

IV. 2. *Reipublicæ forma*] Cum Romani eos liberassent, maluerunt esse sub rege: itaque rex eis a S. P. Q. R. datus Ariobarzanes.

V. *A Quintio decretum*] Livius 32, 31. Et tamen paullo post eodem annidente Quintio omnibus istis oppidis, quamvis maxime minante Antiocho, præsidia eduxerunt. Liv. 34, 50.

VI. *Et vitoris & vitti*] Ne ille metuat rebellionem, hic se præcipitet in priora mala, si nimis indulsum sit,

Hist. IV. modo possit, a quo animo parte aliqua suorum fructuum pacem sibi sempiternam redimat atque otium. Petilius Cerialis apud Tacitum pro Romanis apud Lingonas aliosque Gallos sic disserit: nos quamquam toties lacerissi jure victoriae id solum vobis addidimus quo pacem tueremur: nam neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt. Eodem pertinent *Liber. II. c.* & alia qua expressimus cum de inaequali foedere ageremus, *I. S. 7. 3.* * tradere arma, classem, elephantes, non habere arcem, non exercitum.

Plut. queſt. VII. 1. Ut autem viatis relinquatur suum imperium, non tantum humanitatis est, sed sapientiae & consilii. Inter Numæ instituta laudatur, quod a Termini sacris omnem sanguinem abesse voluit: significans ad quietem & certam pacem nihil utilius quam suis se finibus tenere. Optime Florus: difficilior est provincias obtinere quam facere: viribus parantur, jure retinentur; cui non dissimile apud Livium illud: facilius parari singula quam teneri universa: & Augusti dictum apud Plutarchum: μεῖζον τὸ κτητοῦδε μεράλικον ἵζεμενα τὸ Διγνήση τὸ διαφέρον. Darii regis legati Alexandro: periculosest peregrinum imperium: difficile est continere quod capere non possis. Facilius est quædam vincere quam tueri: quam hercule expeditius manus nostræ recipiunt quam continent.

Livius lib. XXXVI. 2. Quod * Calanus Indus & ante eum Oebarus Cyti amicus explicabant corii similitudine, quod alia parte se tollat si simul aliam pede presleris: & T. Quintius apud Livium * comparatione testudinis, tutæ ad iectus ubi collecta in suum tegmen est, obnoxiae atque infirmæ simul exseruerit sui pattem. Plato III. de legibus hoc aptat Hesiodi dictum; omni dimidium plus. Et Appianus notat non paucos populos qui sub Romano imperio esse vellent ab ipsis repudiatos: aliis etiam reges datos. Scipione Africano

GROTTI NOTÆ.

Tradere arma, classem] Vide de Persis Agathiam libro IV.

Calanus Indus] Habet id Plutarchus Alexandro.

Comparatione testudinis] Plutarchus sic narrat: Λχαστε σφετερούσαθεν τὸ Ζακωνίαν νησόν διατρέπων ἔρη, κινδυνεύειν αὐτόν, ὥστε τῷ κινδύνῳ, πορφύριον τὸ κινδύνῳ τὸ πελοποννησού ἀστήναι. Achæos Zacynthum insulam appetentes cum debortari vellet, dixit periculum eos adiuturos, si testudinis more caput extra Peloponnesum extulissent.

GRONOVII NOTÆ.

Parte aliqua suorum] Laudanda

Romanorum modestia, qui de regnis subactis alias urbes liberabant, aliis dimidium tributi, quod regibus erant soliti pendere, imperabant. *Livius 45, 26.* Illyriis eodem cap. 18. & 29. Macedonibus.

VII. 1. A Termini sacris] Quem Romanis fixerat Deum, ut eos doceret abstinere a movendis agrorum terminis, & sic minueret lites de finibus.

Müller τύ] Parare magnum imperium non tanta res est, quanta cum habeas, ordinare ac compонere.

Peregrinum] Prægrave. Curt. 4, II.

2. *Corii*] Sicci nimirum & durati.

Obnoxia] Expositæ injuriis.

Africano judice, jam suis temporibus tantum Roma possidebat, *Val. Max.*
ut avidum esset quicquam ultra appetere: abunde felix si nihil ex *Iw. I.*
eo quod obtinebat amitteret. Itaque & lustri condendi carmen,
quo Dii rogabantur ut res populi Romani meliores amplioresque
facerent, ita emendavit, precatus ut eas perpetuo incolumes
servarent.

VIII. Lacedæmonii, & initio Athenienses, in captas civitates nullum sibi vindicabant imperium: tantum eas republica uti volebant ad suam accommodata. Lacedæmonii quidem sub primorum potentia, Athenienses sub arbitrio populi, ut Thucydides, Isocrates, Demosthenes nos docent, ipse etiam Aristoteles quarti de republica capite xi. & quinti vii. quod ipsum in comedie sic notat Heniochus illorum temporum scriptor:

Γιωπίης οἵ αὐτοῖς δι' ἐπεργάτεστὸν τέλος,
Αἴσι σωθῆσθαι. δημοκρατία δοτέρα
Οὐ νομίσῃ, τὴν οἵ δημοκρατία δοτέρα,
Δι' ἀς πεπαρχούντας οὐδὲ πολλάντι.
Tum gemine ad illas accesserunt mulieres
Quae cuncta conturbarunt: optimatias
Est nomen alteri, alteri popularitas,
Quarum incitatu pridem externatae fuerunt.

Simile est quod Tacitus ab Attabano narrat Seleuciae factum: *Ann. VI.*
plebem primoribus tradidit, inquit, ex suo usu: nam populi imperium juxta libertatem, paucorum dominatio regiae libidini propior est. Sed ejusmodi mutationes an ad victoris securitatem faciant, non est nostræ inspectionis.

IX. Si minus tutum sit omni in viatos imperio abstinere, temperari tamen res potest, ut aliquid imperii relinquatur ipsis aut ipsorum regibus. Populi Romani consuetudinem vocat Tacitus ut haberet instrumenta servituis & reges. Eadem *Antio. Hi. II.*, *duis inservientium regum ditissimus, βασιλεῖς Πρεμετών τῶν ξενῶν*, in commentariis de Musonio: & apud Strabonem circa finem libri sexti: Lucanus,

Atque

GROTTI NOTE.

Ita emendavit] Utitur hac historia Claudio Julianus consul in epistola ad Pupienum & Balbinum. Imitatus Augustus qui Dione narrante, ἵππος οἵ σει νέτελι ἐργον αριστηρού, οὖν ἀκελέως αριστον τοιονταν εἰδεγει· laudatus est quod nihil novi acquirere voluit, sed que jam habebantur sufficere est arbitrius.

GRONOVII NOTE.

Lustri condendi] Quum finiretur

quinquennalis aut anni semestrisque census. *Sueton. Octav. 97.*

Incolumes servarent] Huic pertinet Flori votum circa Gracchanos & ceteros tumultus 3, 12.

VIII. *Sub primorum*] Aristocratis vel potius oligarchia.

Arbitrio populi] Democratis.

Externatae fuerunt] Ovidius 1, met. 637, seque externatae refugit. Et lib. 11, 77. Externata fugim frusta tentabat.

Atque omnis * Latio que servit purpura ferro.

Sic apud Judæos mansit sceptrum in Synedrio, etiam post con-

Lib. xv. fiscationem Archelai. Euagoras Cypri rex, ut apud Diodorum

Lib. xvii. est, dicebat velle se Persæ obediens, sed ut regem regi. Et Dario

victo aliquoties hanc conditionem ferebat Alexander, * ut ipse

imperaret aliis, pareret Alexandro. Nos de modis miscendi im-

Lib. i, cap. perii diximus alibi. Quibusdam pars regni relicta, sicut veteri-

111. §. 17. bus possessoribus agrorum pars.

Lib. xi. Sed & cum omne imperium victis eripitur, relinquunt illis

s. viiiii. 3. possunt circa res privatas & publicas minores * suæ leges suique

mores & magistratus. Sic in Bithynia proconsulari provincia

Lib. x, epist. Apamea civitas privilegium habuit * suo arbitrio rempublicam

56.84. 111. administrandi, ut Plinii epistola nos docent, & alibi, Bithynis

ep. 113. sui magistratus, suus senatus. Sic & in Ponto Amisenorum

Lib. epist. 93. civitas legibus suis utebatur Luculli beneficio. Gotthi victis

Romanis leges reliquerunt Romanas.

XI. 1. Hujus indulgentiae pars est * avitæ religionis usum

victis

GROTTI NOTE.

Latio que servit purpura ferro] Vide Panegyricum Maximiano dictum.

Ut ipse imperaret aliis, pareret Alexandro] Tales & olim in Italia reges sub aliorum regum imperiis: Servius ad x. Aeneid. Sic apud Æschylum Perlis:

Bασιλεὺς βασιλεῶν ὑποχρεὸς μεγάλης.

Reges regis magni subices.

Sic & apud Turcas teste Leunclavio libro XVIII.

Sue leges] Philo legatione ad Cajum: Στρατηγὸς τοσούτῳ εὐοήστο τὸ βασιλεῖον τῷ περὶ εἰρήνης παρέβατον, οὐτων καὶ τῷ Παραινοῦ ἡμέραντος. Augustus non minus cura sua duxit cysnodiam legum propriarum cuique genti quam Romanarum.

Suo arbitrio rempublicam administrandi] Vide epistolam XCII. Plinii, & sequentem Trajani libro x. Sinope sub Persis rempublicam habebat popularem; Appianus Mithridaticis. Talis apud Græcos sub Romanis umbra libertatis; Vide Ciceronem lib. VI, ad Atticum epist. I. Plinium lib. VIII, epist. 24. Evocari ex insula Cypri non licet. Cicero ad Atticum V, 21.

Avita religionis usum] Melius est

ibi aliquem Deum coli quam nullum: ut Severi verbis modo diximus. Sic Gotthi apud Procopium Gotth. II. dicunt se ad suam religionem adeisse neminem.

GRONOVI NOTE.

I X. Apud Judæos mansit sceptrum] Valde quidem debile, si tamen sceptrum appellandum est: nam hac ratione omnes fere populi a Romanis subacti, dicendi sunt retinuisse sceptrum. Facile enim hoc illis relinquabant, ut haberent instar senatoris domestici & apud judices gentiles certarent suis legibus. Videndum Cicero 2, in Verri, cap. 13. & lib. 6, ad Attic. epist. 1. & 2. At judaicam gentem post Pompeji victoriam Mithridaticam, hoc est, 68. annis ante Archelaum relegatum elocatum, (id est, stipendiariam publicanisque traditam) & servam vocat Cicero pro Flacco cap. 28. Nec profecto post hunc casum Archelaus sceptrum apud eos manere debuit, quantum jam adesset Messias rex aeternus.

Archelai] Herodis Magni filii & successoris, quo Viennam in Gallia relegato rebusque ejus in fiscum Augusti Caesaris redactis Judæa desit habere regem aut ethnarcham & provincia facta est.

Velez.

victis nisi persuasis non eripere: quod ut victis pergratum ita victori innoxium probat Agrippa oratione ad Cajum, quam Philo recitat in legationis suæ renunciatione. Et apud Josephum, tum ipse Josephus, tum Titus Imperator rebellibus Hierosolymitis objiciunt, quod Romanorum beneficio sacris suis tanto cum jure uterentur, ut templo alienigenas arcere possent, etiam capitis periculo.

2. At si falsa apud victos religio, ne vera opprimatur recte curabit victor, quod Constantinus fecit fractis Licinii partibus, & post eum Franci aliique reges.

XII. 1. Postrema cautio hæc est, ut in imperio etiam plenissimo & quasi herili victi clementer habeantur, & ita ut eorum utilitates cum victoris utilitatibus socientur. Cyrus vi-
ctos Assyrios jubebat bono esse animo, eandem ipsorum sortem fore quæ fuisse, mutato tantum rege, mansuras ipsi domos, agros, jus in uxores, in liberos ut fuisse haec tenus: quin si quis injuriam ipsis faceret, se ac suos vindices fore. Apud Sallustium legimus: populo Romano melius visum amicos quam servos querere: tutiusque rati^{*} volentibus quam coactis imperitare. Britanni temporibus Taciti delectum ac tributa & injuncta imperii munera impigre obibant, si injuriæ abeissent: has ægre tolerabant: jam domiti ut parerent, nondum ut servirent.

2. Privernas ille in senatu Romano interro-gatus qualem ab ipsis pacem Romani exspectandam haberent, si bonam dederi-
tis, ait, Εἰ διδασκεται περιπολην; si malam, haud diuturnam: Liv. lib. VIII.
ratione addita: ne credideris ullum populum, aut hominem de-
nique, in ea conditione cuius eum paeniteat diutius quam necesse
sit mansurum. Sic Camillus dicebat, firmissimum imperium
esse quo obedientes gaudent. Scythæ Alexandro: Liv. libro VIII.
inter domi-
num & servum nulla amicitia: etiam in pace, belli tamen jura
Curi. l. VII.
servan-

G R O T I I N O T E .

Valentibus quam coactis imperitare] Lacedæmonii apud Thucydidem v.
ηὐθύνει τι τὰ μεγάλα ἔχεις μά-
λιστα διανοῦσθε βέβαιως, οὐδὲ τὸν
επιμελεῖόν τις καὶ ὀπίστηκος τὰ
τὰ πάντα τὰς καὶ τὰς αἰτησίας ὅποις
ιγκαταραφθεῖσαν μη δέοτε τὸν εὐ-
τελέα, αὐτὸν τὸ παρόν τὸ αὐτὸν σεχταί,
οὓς τὸ ὄπιστης καὶ ἀρτῆς αὐτὸς νι-
γίζει εἴδη ἀπεριτελέα μετειω-
χανταί. sic existimamus, magnas
minicicias ita in firmam concordiam
mutari, non si quis se ulciscaens &
fortuna usus prospere necessitatem al-
terius imponat jurandi in leges inqua-
litas, sed si cum id facere possit, aqui-

tate usus non minore quam in vincendo
virtute, quam potest moderatissime rem
transigat.

G R O N O V I I N O T E .

XI. Nisi persuasis] Nisi meliora
docti ultra consentiant in veteres
ritus abolendos.

XII. 1. Eorum utilitates] Ut victi
seu novi subjecti intelligent idem
ubi utile esse, quod ei, cui accesser-
unt.

2. Cuiuscum paeniteat] Quam gra-
uem & duram experieratur.

Belli tamen jura] Servorum sunt
erga dominos animi hostiles. Fe-
llus. Quot servi, tot hostes. Seneca
epist. 47.

Liber. XIII. servantur. Hermocrates apud Diodorum : ἡγελλιστῶν ἐπὶ τῷ νίκαι τῷ νίκαιον εὐεργέτην ἀνδρωνιών· non tam vincere pulchrum quam victoria clementer uti. Salubris ad victoriae usum Taciti sententia: bellorum egregii fines, quoties ignoscendo transfigitur. In Cæsarialis Dictatoris epistola est: hæc nova sit ratio vincendi, ut misericordia & liberalitate nos muniamus.

C A P U T XVI.

Temperamentum circa ea, quæ jure gentium postliminio carent.

I. Internam iustitiam exigere ut reddantur quæ hostis noster alii in iusto bello eripuit.	dendas his quorum fuerant si ab hoste iuste occupati sint.
II. Exempla.	V. Quo tempore obligatio reddendi extinguitur.
III. An quid deduci possit.	VI. Quid faciendum in dubia causa.
IV. Etiam populos subditos aut populorum partes red-	

I. i. **Q**uo usque ex bello justo res capientium fiant, diximus supra, quibus de rebus deducenda sunt quæ recipiuntur postliminii jure, sunt enim hæc pro non captis. At quæ bello iusto quæ ruruntur restituenda diximus, nec ab iis tantum qui ceperunt, sed & ab aliis ad quos res quoquo modo pervenit: nemo enim plus juris ad alium transferre potest quam ipse habuit, ajunt juris Romani auctores; quod Seneca breviter explicat, *D. de nox. nemo potest quod non habet dare. Dominium internum non habet qui primo cepit, quare nec illud habebit qui causam ab ipso obtinet: dominium ergo secundus aut tertius possessor accepit, quod docendi causa externum vocamus, id est, commode beneficium hoc, ut ubique judiciaria auctoritate ac manu pro domino tuendus*

G R O N O V I I   N O T E .

L. i. **Q**uibus de rebus] A quibus excipienda, quæ in partios fines reversa pristinum statum recuperant.

Pro non captis] Fingit enim postliminium eas res nunquam in potestate hostium fuisse.

Dominium internum] In jure naturæ ac civili fundatum.

Qui causam ab ipso] Jus suum derivat.

Commodum hoc] Hac parte vel ad hoc.

Ut ubique judiciaria] Ut qui possidet rem armis captam, sive ceperit ipsæ, sive a capiente bono modo natus sit, quo cumque veniat, quemcumque apud judicem ea de re compelletur, vincat & non modo sententia judicis, sed & vi lictorum aut militum in ea possessione defendatur.

Gregorius

quendus sit: quo tamen si utatur adversus eum cui res malo facto crepta est, faciet non probe.

2. Nam quod de servo quia latronibus captus mox ad hostes pervenerat responderunt jurisconsulti nobiles, verum esse eum subreptum esse, nec quod hostium fuisset aut postliminio rediisset ei rei impedimento esse: idem ex naturali jure respondendum est de eo qui bello injusto captus mox bello justo, aut alia ratione in alterius venit potestatem: nam in jure interno bellum injustum a latrocino nihil distat. Atque in hanc sententiam ex facto consultus respondit * Gregorius Neocæsariensis, cum Pontici quidam res civium a barbaris captas receperissent.

III. 1. Reddendæ ergo res tales his quibus fuerant ereptæ, quod & factum sæpe videmus. Livius cum retulisset a L. Lucrètio Tricipitino victos Volscos & Eacos, expositam ait in campo Martio prædam, ut suum quisque per triduum cognitum abduceret. Idem cum narrasset, Volscos a Posthumio dictatore fuisse: præda pars sua cognoscitibus Latinis atque Hernicis reddita: partem sub hasta dictator vendidit. Alibi: biduum ad recognoscendas res datum dominis. Idem ubi Samnitium de Campanis victoriam narraverat, quod letissimum victoribus fuit, captivorum recepta septem millia & quadrangenti: præda ingens sociorum: accilique edicto dominii ad res suas noscendas recipiendaisque præstata die. Mox simile recitat factum Romanorum: Samnites Interamnam coloniam Romanorum occupare conati urbem non tenuerunt: agros depopulati cum prædam quam inde mixtam hominum atque pecudum colonosque captos agerent, in victorem incident consulem ab Luceria redeuntem, nec prædam solum amittunt, sed ipsi longo ac impedito agmine incompositi ceduntur. Consul Interamnam edicto dominis ad res suas noscendas recipiendaisque convocatis, exercitu ibi relicto, comitiorum causa Romanum est profectus. Alibi de præda agens, quam ad Hispanam Lusitanie urbem Cornelius Scipio ceperat, sic ait idem scriptor: ea omnis ante urbem exposita est, potestaque dominis res suas cognoscendi facta: cetera vendenda questori data: quod inde effectum est, militi divisum. Post pugnam

T. Grac-

G R O T I I N O T A .

Gregorius Neocæsariensis] Sequuntur Petr. de potestate principis c. 3. quæst. 4. Bruningius de homagiis concil. 2. 41.

G R O N O V I I N O T A .

2. Apud hostes] Quibus victis venum ierat.

Jurisconsulti nobiles] Labeo, Ofilius, Trebatius.

[*Inpedimento esse*] Adeo ut usucapi ab emtore non possit.

II. 1. Martio prædam] Hostibus, qui eam per incursionem in Rom. ac sociorum fines egerant, creptam.

Cognoscitibus] Quod privati, quibus ablatum erat, suum fuisse ostendere poterant, & se pro suo nosse fidem faciebant.

Accilique edicto] Affixis in publico tabellis vel libellis.

Fff 5

Idem

T. Gracchi ad Beneventum : *præda omnis, præterquam hominum captivorum, militi concessa est, T pecus exceptum est quod intra*
Liber. xxiv. tringinta dies domini cognovissent, eodem Livio auctore.

Hist. l. ii. 2. De L. Æmilio Gallorum victore Polybius τὰς ἀποθέσεις, prædam iis reddidit a quibus abacta fuerat. * Idem
Plut. apoph. fecisse Scipionem Plutarchus & Appianus narrant, cum Carthaginie capta multa ibi invenisset donaria, quæ e Siciliæ urbibus &
App. Pun. aliunde Pœni eo adixerant. Cicero Verrina de jurisdictione Siciliensi : oppidum Himeram Carthaginenses quondam ceperant,
quod fuerat imprimis Sicilia clarior T ornatum. Scipio qui hoc dignum populo Romano arbitraretur, bello confecto socios sua per
nostram victoriam recuperare, Siculis omnibus, Carthaginie capta,
que potuit, restituenda curavit. Idem late satis id ipsum Scipionis factum prosequitur Verrina de signis. Rhodii naves qua-
tuo Atheniensium captas a Macedonibus recuperatasque Atheniensibus reddiderunt. Sic Phaneas Ætolus restitui Ætolis
æquum censebat quæ ante bellum habuissent ; nec negabat
Livius lib. T. Quinctius * si de urbibus bello captis ageretur, & societas leges non rupissent Ætoli. Etiam bona, olim consecrata
Strabo lib. Ephesi, quæ reges sua fecerant, Romani in veterem statum
restituerunt.

Livius lib. XXXIII. Strabo lib. XXXIV. T. Quinctius * si de urbibus bello captis ageretur, & societas leges non rupissent Ætoli. Etiam bona, olim consecrata Ephesi, quæ reges sua fecerant, Romani in veterem statum

restituerunt.

III. 1. Quod si commercio res talis ad aliquem pervenerit, poteritne is ei, cui res fuit erepta, pretium a se numeratum imputare? consentaneum est his, quæ alibi diximus posse impunitari, in quantum ipsi qui rem amiserat valitura fuerat desperata possessionis recuperatio. Quod si tale impedimentum repeti potest, quidni & æstimatio laboris ac periculi, perinde ac si quis rem alienam

GROTI NOTE.

Idem fecisse Scipionem Plutarchus & Appianus narrant.] Etiam Diodorus Siculus excerptis Peirescianis. Et Valerius Maximus lib. 1, cap. 1. num. 6. Africani quoque posterioris humanitas speciose lateque patuit. Expunctata enim Carthagine circa Siciliae civitates liberas misit, ut ornamenta templorum suorum Pœnæ rapta per legatos recuperarent, inque pristinis sedibus reponenda curarent.

Si de urbibus bello captis ageretur] Pompejus Attalo & Pylæmeni Panphagioniam reddidit. Eutropius vi. In foedere Pontificis, Imperatoris Caroli V. & Venetorum contra Solimanum convenerat, ut possessa quisque reciperet. Paruta viii. itaque Cephalenia ab Hispanis capta

reddita Venetis. Est ad eam rem pertinens locus & in Anna Commena, ubi de Gothofriedo agit.

GRONOVII NOTE.

z. L. Æmilio] Papo. Flor. 2, 4. Dignum populo] Gloriolum & amplum convenientesque laudis avido P. R. ut quæ sociorum fuissent, et si per multa facula ab hostibus possessa, nunc iisdem vitiis, non ipsi retinerent Romani, quod jure poterant, sed sociis redderent.

De signis] Statuis tabulisque materia & arte pretiosis, quas Siculis Verres abstulerat.

Quæ reges] Seleucidæ pro imperio sibi vindicando.

III. 1. Commerce] Emitione.

Impunitare] A domino reposcere, si rem recipere velit.

alienam in mari perditam urinando eduxisset? apposita ad hanc quæstionem mihi videtur historia Abrahæ cum quinque regum victor Sodoma rediret: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־הָרָכֶשׁ ait Moses, Re- *Genes. xix.*
dixit omnes illas res: nempe quas a regibus captas superius nat- 16.
raverat.

2. Nec alio referenda conditio regis Sodomorum quam fert Abrahæ, ut captivos redderet, cætera sibi retineret pro labore & periculo. At ipse Abrahæmus * vir non pii tantum animi, *Com. 20. 21.*
sed & excelsi, sibi quidem nihil voluit sumere: cæterum de rebus *22. 23. 24.*
receptis (nam ad eas, ut diximus, spectat ista narratio) quasi suo jure decumam Deo dedit, detrahit sumus necessarios, & locis suis partem aliquam tribui voluit.

I V. Sicut autem res domino reddendæ sunt, * ita & populi & partes populorum his qui jus imperii habuerant, aut etiam sibi, si sui fuerant juris ante vim injustam. Ita Sutrium receptum restitutumque sociis, Camilli ævo, ex Livio discimus. *Æginetas Liv. I. v.*
& Melios suis urbibus restituerunt Lacedæmonii. Græciae ci- *Xen. hist.*
vitates, quas Macedones invaserant, a Flaminio redditæ libertati. *Gr. III.*
Idem & in colloquio cum Antiochi legatis æquum esse censuit *Liv. I.*
liberari Asiae urbes quæ Graji essent nominis, quas Seleucus Anti- *XXXII.*
ochi proavus bello ceperat, amissas receperat idem Antiochus! *Lib. XXXIV.*
neque enim in Æolidem Ioniamque coloniae in servitutem regiam missæ
funt, ajebat, sed stirpis augende causa, gentisque vetustissime per
ribem terrarum propagandæ.

V. Solet

G R O T T I N O T E .

Vir non pii tantum animi sed & excelsi Bene hoc notavit Jacchiades ad Danielem v. 17. Sulpitius de Abrahæmo: *reliqua his quibus erepta erant reddidit.* Ambrosius lib. i. de patiarchis: ideo quoniam sibi mercedem ab homine non quæsivit, a Deo accepit. Non multum hinc distant facta Pittaci & Timoleontis: Pittacus Mytilenæus cum recuperati agri dimidia pars consensu omnium offerretur, avertit animum ab eo munere, deformi judicans virtutis gloriam magnitudine prædae minuere. Valerius Maximus libro vi, cap. v. num. 1. De Timoleonte Plutarchus: ὅτοι καθεύδοντες αὐτοῖς, ἀλλα τοι μη καθεύδονται, καὶ περισσαὶ τὸ διάτημα εἰσὶν ὅπερικαναὶ τοι μη διστονται· non accipere in talibus turpe, sed non accipere melius; & virtutis cuiusdam exuberantis, & in iis que licita sunt dependentis se & his carere posse. Con-

fer quæ supra lib. II. c. XIV. §. VI.
& hoc libro c. IV. §. I.

Ita & populi I. Exules Saguntini post sex annos a Romanis restituti. Antoninus Cæsari bello in servitutem redactos liberos esse iussit, bona dominis reddi. Sic Calatrava milibus, quibus erepta a Mauris erat, redditæ a rege Castellæ aliisque. Marianna lib. xi. Confer quæ supra hoc libro cap. x. §. 6.

G R O N O V I I N O T E .

Urinando] Natando subter aquam vel ad fundum usque. Plin. II. 37. ranas & phocas diu sub aqua urinari. I. 4. §. 1. Ad I. Rhod. de jaetu: submersæ navis merces perurinatores extractæ.

I V. I. *Partes populorum*] Privati, vici, pagi.

Aut etiam sibi I. In libertatem restituendi.

In servitutem regiam] Ut Asiaticis regibus servient.

V. Solet & de temporis spatio quæri, quo reddendæ rei obli-gatio interna possit extingui. Sed hæc quæstio inter ejusdem imperii cives definienda est ex legibus ipsorum; { si modo illæ internum jus concedunt, non in externo solo consistunt; quod ex verbis & proposito legum prudenti inspectione colligendum est: } inter eos vero qui alii aliis externi sunt, ex sola conjectura Lib. II. c. 4. derelictionis, de qua diximus alibi, quantum instituto nostro sufficit.

VI. Quod si valde ambiguum sit jus belli, optimum erit Cie. off. II. * Arati Sicyonii consilium sequi, qui partim novis possessoribus persuasit ut pecuniam accipere malleant, possessionibus cederent; partim veteribus dominis, ut commodius putarent numerari sibi quod tanti esset quam suum recuperare.

GROTIUS NOTÆ.

Arati Sicyonii consilium sequi]
Quod fecit rex Ferdinandus memo-rante Mariana lib. XXIX, c. 14.

GRONOVI NOTÆ.

V. *Quo reddende*] Bello injusto

captum, quasi usū captum, etiam conscientiam obligare ad restituendum definat.

VI. *Ambiguum sit jus belli*] Dif-ficile sit decernere justa causa bellii nec ne fuerit.

CAPUT XVII.

De his, qui in bello medii sunt.

I. <i>A pacatis nihil sumen-</i>	II. <i>Exempla abstinentie & præ-</i>
<i>dum nisi ex summa neces-</i>	<i>cepta.</i>
<i>sitate cum restitutione pre-</i>	III. <i>Quod sit officium pacatorum</i>
<i>tii.</i>	<i>circa bellantes.</i>

I. **S**UPERVACUUM videri posset agere nos de his, qui extra bel-lum sunt positi, quando in hos satis constet nullum esse jus bellicum. Sed quia occasione belli multa in eos, finitos præsertim, patrari solent prætexta necessitate, repetendum hic L. II. c. II. §. 10. breviter quod diximus alibi, necessitatem ut jus aliquod det in rem alienam summam esse debere: requiri præterea ut ipso domino par necessitas non subsit: etiam ubi de necessitate constat, non ultra sumendum quam exigit, id est, si custodia sufficiat non sumendum usum, si usus, non sumendum abusum, si abusu sit opus, restituendum tamē rei pretium.

II. 1. Moses cum summa ipsum & populum necessitas urge-ret

GRONOVI NOTÆ.

I. **U**T ipso domino] Ut ipse do-minus non æque re sua in-digeat, atque ille qui atrectare vult eam.

Si de custodia] Si sufficiat in pote-

state habere, ne delibentur aut car-pantur: si hoc necessarium & satis sit, ne absumantur; si & hoc fieri oporteat, ut justo pretio compen-sentur.

Sint

ret transeundi per agros Idumæorum, primum ait transiturum se via regia, neque deflexurum in arva aut vineta: si vel aqua ipsorum opus haberet persoluturum se ejus pretium. Idem præstiterunt laudati & Græcorum & Romanorum duxes. Apud Xenophontem Græci qui cum Clearcho Persis pollicentur, nullo se damno iter facturos: & si venales commeatus præberent, neque esculenta se, neque poculenta cuiquam erupturos.

2. Dercyllides, narrante eodem Xenophonte: παρέγγειλε τὸ στρατόμητον ἀλόγονον φίλας χώρας μηδὲν βλάψεις τὰς συμμαχίας. copias duxit per fines pacatos, ita ut nullo detimento socii afficerentur. Livius de Perseo rege: per Phthiotidem, Achaiam, Thessaliamque sine damno injuriaque agrorum per quos iter fecit in regnum rediit. De Agidis Spartani exercitu Plutarchus: Ηέσσα μα ταῖς πόλεσιν ἡσσού, ἀξιωταῖς νῆσοι προσώπους μεγαλύτεροι τὴν Πελοποννήσον. spectaculum erant civitatibus clementer ac sine noxa Σ* pene * sine strepitu peragrantes Peloponnesum. De Sulla Vellejus: putares venisse in Italiam, non Lib. II, belli vindicem sed pacis auctorem: tanta cum quiete exercitum per Calabriam Apuliamque cum singulari cura frugum, agrorum, urbiū, hominum, perduxit in Campaniam. * De Pompejo Magno Tullius: cuius legiones sic in Asiam pervenerunt, ut Pro lege non modo manus tanti exercitus, sed nec vestigium quidem cui Manilia. quam pacato nocuisse dicatur. De Domitiano ita Frontinus: Libro II, cum in finibus Ubiorum castella poneret, pro fructibus eorum locorum, que vallo comprehendebat, pretium solvi jussit, atque ea justitiae fama omnium fidem sibi adstrinxit. De Parthica Alexandri Severi expeditione Lampridius: tanta disciplina, tanta reverentia sui egit, ut non milites sed senatores dicerentur: quaque iter milites faciebant, tribuni accincti, centuriones ve- recundi, milites amabiles erant: ipsum vero ob hac tot Σ* tanta bona

G R O T T I N O T E .

Sine strepitu peragrantes Peloponnesum] Par testimonium Tito Quintio Flaminio perhibet Plutarchus.

De Pompejo Magno Tullius] Et Plutarchus: ἀκτῶν τὰς γερασίδας, ἐπειδὴ οὐρανογεῖται ἀκτῶν, σφραγίδα τοῦ μαχαίρας αὐτῶν ἐπέβαλον, τοῦ μὴ φρεστοῦ, εκοράκητο. cum audi- si milites suos per itinera licentiosius egere, sigillum gladiis eorum apposuit, quod qui non custodisset ipse puniebatur.

G R O N O V I I N O T E .

II. 1. Venales commeatus] Si copia fieret coemendorum necessariorū à populis, per quos commearent,

2. Spectaculum erant] Cum admiratione conspiciebantur.

Tanta cum quiete] Disciplina & modestia.

Ne vestigium quidem] Ut nec pedibus quidquam satorum concularint, quod ubi via est angusta, facillime sit propter laxitatem ordinum & adlata frumenta.

Quae vallo comprehendebat] Intra castra recipiebat.

Tribuni accincti] Parati & expediti, tanquam cum hoste statim congreßuri, non trahentes impedimenta ad convectandam pradam. Ms. aciti: unde Salm. taciti, non clamoris streperique,

bona provinciales ut Deum suscipiebant. * De Gotthis, Hunnis, Alanis qui Theodosio merebant Panegyrista: nullus tumultus, nulla confusio, nulla direptio ut a barbaris erat; quin si quando difficultior frumentaria res fuisset, inopiam patienter ferrebat, quam numero arclarat annonam comparcendo laxabat. Stilicori Claudianus idem tribuit:

Tanta quies, tantusque metus servator honesti
Te moderante fuit, nullis ut vinea furtis
Aut seges erecta fraudaret messē colonum.

* Et Belisario Suidas:

3. Hoc præstabat exacta cura * provisus rerum necessariarum

GROTI Note.

De Gotthis] Multa de hujus gentis modestia habemus apud Caiiodorum, ut v, 10. & 11, 13. Eodem autem libro epistola 25. Nec possessorum segetes aut prata vastatis; sed sub omni continentia properate: ut grata nobis esse vestra occurso posset. Quia ideo exercitiales gratis subimus impensos, ut ab armatis custodiatur intacta civilitas. Lib. IX, 25. Arma ejus nulla possessorum damna senserunt.

Et Belisario Suidas] Sæpe hanc in Belisario virtutem prædicat comes ejus testisque actionum Procopius. Vide egregiam ejus orationem hoc pertinentem, quam ad milites habuit prope Siciliam, cum in Africam tenderet, narrationemque itineris per Africam Vandalicorum primo. Ex Gothicorum autem IIII. integrum hunc locum apponam: εἰς δὲ τὸν αὐγορεῖσθαι τοσάντην φασὶ καὶ περιοίδην ἐρχόμενον, ὡς Βιαθύνη μὲν αὐτοῦ τὸν οὐδέποτε, σεραγγήσατο Βενετοῖς, τετύκησε. πλεύτην δὲ καὶ δέξαται ξενίζει τοὺς, εἰς αὐτὸς ἀπειλησθεῖσας πλεύτους. Δεσμοίστορος, αὐτοῖς τῷ γραμματῷ τὰ αἴγα πύττα, καὶ οἵτινα μὲν ἀκαλάσι τὰ λαῖα εἰς τὸ αὐγορεῖσθαι φεύγαστε, μη τι παρέβει τὴν πόλιν αψηφίσας, οὐδὲ τὸν αὐγορεῖσθαι τοὺς διδόγεις οὔτε τοὺς ἀκαλάσι αὐτοῖς φεύτει τὸ αὐγορεῖσθαι ἐξεποιεῖτο. adversus agricolas tanta cura providentiaque agebat ut eorum nemo vim paterneretur, exercitum ducento Belisario: contra vero opulentis fierent omnes quoconque ille cum multo militie advenisset: vendebant enim illi

militibus res suas suopte arbitratu, & cum matura essent segetes sollicite caverbat ne ab equite corrumpentur; tum vero poma in arboribus pendentia tangere nemini omnino permittebatur. Similem Alemannorum laudem in expeditione ad sanctum sepulcrum vide apud Nicetam Manuele Commeno. Gregoras autem libro IX. idem in Venetiis prædicat: οὐτοὶ γε αὐτὸι γέρεις, οὐτοὶ διατελεῖσθαι οὐτοὶ Βενετοῖς θάτακα, καὶ οὐτοὶ δικαστῶν μέχραπότεπτα, οὐτοὶ γε αὐτοὶ Ετούτοις οὐτοὶ εὐδίκας εἰκενοῦσι αἰτηθεῖσι τοι τούτοις ἀπάρτιοι ἄριστοι πινεῖσι αγνοεῖσι· nemo erat quem non admiratione percelleret Venetorum disciplina, & conjuncta cum justitia animi magnitudo. Nemo enim de exercitu egressus quicquam rerum sumere solebat nisi pecunia depensa.

Provisus rerum necessariarum] Plinius historiae naturalis XXVI, 4. curve Romani duces primam semper in bellis commerciorum curam habere? Caiiodorus IV, 13. Habeat quid emat, ne cogatur cogitare quod auserrat. Similia habet V, 10. & 13.

GRONOVII Note.

Quam numero] Multitudine capitum angustam & difficilem fecerat, frugalitate sufficientem reddebat.

3. *Provisus*] Diligentia comparandi in antecessum annonam sua contentus fit. Hæc vox annona posterioribus sculis interdum significat species, qua militibus dabatur, ut frumentum, carnes, lardum,

rum, & bene soluta stipendia, & vigor disciplinæ, cuius legem
audis * apud Ammianum: pacatorum terras non debere calcari. Et Lib. XVIII.
apud Vopiscum: nemo pullum alienum rapiat: ovem nemo contin-
get, iuvam nullus auferat, segetem nemo deterat, oleum, sal,
lignum nemo exigat. Item apud Cassiodorum: vivant cum provin-
cialibus jure civili: nec insolecat animus qui se sentit armatum: quia
dyspeps ille exercitus nostri quietem debet præstare Romanis. His
accedat illud Xenophontis expeditionis libro VI. μη ἀναγκήσεις
πόλιν φιλικές εί, π οὐτις εἴθελοντες διδοῖς εις civitatem amicam
egendam non esse, ut quicquam daret invita.

4. Ex quibus dictis optime interpreteris illud magni prophete- Lnc. 11. 14.
ta, imo prophetæ majoris monitum: μηδέτε Αγροτούτε, μηδὲ
ενεργειατούτοις; οὐδὲ δοκεῖτε τοῖς ἐφωνίοις ὑμῶν. a concussione,
* a calunnia in quosvis abstinet; * contenti estote stipendiis vestris. Cui simile illud Aurelianii apud Vopiscum dicto loco:
annonæ sua contentus sit; de præda hostis non de lachrymis provincialium habeat. Nec est quod quis putet dici hæc pulchre,
sed præstari non posse: neque enim aut moneret hæc vir divinus,
aut sapientes legum auctores præciperent, si crederent im-
pleri non posse. Denique * necesse est concedamus fieri posse,
quod factum videmus, ideo attulimus exempla, quibus ac-
cedat

dum, sal, oleum: interdum annona plurali numero sunt panes:
interdum annona ipsum est stipen-
dium, quod vietus causa datur, ut
hoc loco.

G R O T I I N O T E .

Apud Ammianum] Quem vide
& libro XXI.

A calunnia] Possis verttere a
regina, quo sensu ea vox sumitur in
græca versione Jobi XXXV, 9. Psalm.
CXXIX, 122. Prov. XIV, 33. XXII, 16.
XXXII, 3. Ecclesiastæ IV, 1. item
Levitici XIX, 11. Eadem græcam
vocem per defraudare veritatem vulgatus
interpretis Luca XIX, 1.

Contenti estote stipendiis vestris] Ambrosius ad hunc Luca locum:
idcirco stipendia constituta militie: ne-
dam sumptus queritur prædo grassetur.
Quæ transcripsit Augustinus sermo-
ne XIX. de verbis Domini secundum
Matthæum. Sunt egregiae ad hanc
rem constitutiones apud Gregorium
Turonensem libro XI, cap. 37. in
Opinulis Caroli & successorum,

lib. V, tit. CLXXXIX. in concilio Gal-
liae tomo II. in capitulari II. Lu-
dovici Pii capite XIV. & tomo III.
in concilio ad S. Macram. Adde le-
gem Bajoiorum tit. II, 5. Frideri-
ci I. legem sic refert Guntherus:

Si quis pacifica plebis villasve do-
mosve

Uferit, abrasis signabitur ora ca-
pillis,

Et pulsus castris post verbera multa
recedet.

*Necesse est concedamus fieri posse, quod
factum videmus]* Sic & Guicciardi-
nus differit libro XVI.

G R O N O V I I N O T E .

4. *A concussione]* Pecunia per vim,
metum, tormenta, provincialibus
& sociis exprimenda. 1, 2, 7.

De lachrymis] Bonis, quæ dolenti-
bus fluentibusque eripiuntur.

Sed præstari non posse] Quod jastant
vulgo militares, hæc imaginaria es-
se, & non posse introduci, nec mi-
litem armatum contineri se pati, ut
virgines in gyneceo.

Lib. iv, e. i. cedat illud insigne, quod * ex Scauro memorat Frontinus, pomiferam arborem quam in sede castrorum fuerat complexa metatio, postero die abeunite exercitu intactis fructibus relicta.

Libro xxviii. 5. Livitus cum narrasset milites Romanos in castris ad Sucronem procacius egisse, & quosdam eorum noctu praedatum in agrum circa pacatum iisse, adjicit, omnia libidine ac licentia militum, nihil instituto ac disciplina militari gestum. Est & alter insignis ejus scriptoris locus, ubi iter Philippi per Denthelatarum agros narratur: socii erant, sed propter inopiam haud secus quam hostium fines Macedones populati sunt, rapiendo enim passim, villas primum, deinde quosdam etiam vicos evanescunt non sine magno pudore regis, cum sociorum voces nequie quam

Ann. XII. Deos sociales nomenque suum implorantes audiret. Apud Tacitum Peligni turpis fama, dum socios magis quam hostes praedatur. *Hist. III.* Idem Vitellianos notat per omnia Italiae municipia desides & tantum hospitibus metuendos. In Verrina quoque Ciceronis de praetura urbana haec est accusatio: oppida pacata sociorum atque amicorum diripienda ac vexanda curasti.

Egid. Regins de act. supern. diff. 31, dub. 7. n. 95. 6. Atque hic omittere non possum theologorum sententiam, quam verissimam puto, regem qui quae debet stipendi militibus non solvit, non tantum militibus teneri de damnis inde securis, sed & subditis suis & vicinis quos inedia coacti milites male habuerunt.

L. IIII, e. I. III. 1. Vicissim eorum qui a bello abstinent officium estimhil facere, quo validior fiat is qui improbam foyet causam, aut quo justum bellum gerentis motus impedianter, secundum ea quae dicta a nobis supra sunt: in re vero dubia * aequos se prabere utrisque in permittendo transitu, in commeatu praebendo legionibus, in obsecsis non sublevandis. Corcyrenses apud Thucydidem Atheniensium officii esse ajunt, si extra partes esse velint, aut Corinthios prohibere ne ex agro Attico militem conducant, aut idem sibi permettere. Philippo Macedonum regi objectum a Romanis dupliciter ab eo foedus violatum, & quod sociis populi Romani injurias fecerit, & quod hostes auxilis & pecunia

GROTIUS NOTÆ.

Ex Scauro memorat Frontinus.] De Nigri fevertate ob raptum gallum gallinaceum vide Spartianum.

Aequos se prabere utrisque in permittendo transitu, in commeatu praebendo.] Exemplum nobile vide apud Parutam libro VIII.

GRONOVII NOTÆ.

Ex Scauro.] Ex M. Æmilii Scauri commentario de bello ab se gesto.

Quam in sede.] Quæ intra castra

conclusa fuerat.

5. *Procacius egisse.] Per absentiam & morbum P. Scipionis tumultantes lascivis in Hispania.*

6. *Militibus teneri.] Satisfacere oportere.*

III. 1. *Bellum gerentis motus.] Apparatus & processus.*

In re dubia.] Ubi certo non constat, utrius causa justior sit.

Philippo Macedonum regi objectum.] Liv. 30, 42.

pecunia juverit. Eadem urget T. Quintius in colloquio cum Nabide, *vos tamen, inquis, vestramque amicitiam ac societatem propterea non violavi. Quoties vis te arguam id fecisse? sed nolo pluribus: summan rem complectar: quibus igitur rebus amicitia violatur? nempe his maxime duabus, si socios meos pro hostibus habeas, si hostibus te conjungas.*

2. Apud Agathiam legimus hostem esse, qui faciat quod hosti placet; & in Procopio, * in exercitu hostium eum censeri qui *Gothi, 1.* quae proprie ad bellum usui sunt hostili exercitu subministrat. Demosthenes olim dixerat: ὁ δὲ οἰς ἦν ἐπώλητος ταῦτα Phil. III. περάτων καὶ γεγονόδιος μηρός, ἔπειτα πλευτής, καὶ μέτωπος βάλλει μετὰ τεξσέντη· qui ea facit οὐ machinatur quibus ego capi possum, etiam si nec feriat, nec jaculum emittat, hostis mibi est. M. Acilius Epictotis, qui milite Antiochum non juverant, sed pecuniam ei mississe insimulabantur, negavit scire se hostium appetitorum numero eos habere deberet. L. Æmilius Prætor Tejos arguit, quod commeatu classem hostium juvissent, vinum promisissent: addens, ni eadem Romanæ classi darent se pro hostibus eos habiturum. Memoratur & Cæsar Augusti dictum: *Plut. Brut. ἔκπονον πόλιν εἶναι, πολέμους ἔχοντας παρ' αὐτῇ pacis jus amittere civitatem, que hostem recipiat.*

3. Proderit etiam cum utraque parte bellum gerente fœdus miscere, ita ut cum utriusque bona voluntate a bello abstinere, & communia humanitatis officia utriusque exhibere liceat. Apud Livium est: *pacem, quod medios decet amicos, optent: bello se non interponant.* Archidamus Spartæ rex Eleis, cum viderentur in Arcadum partes inclinare, epistolam scripsit hoc tantum continentem: *νερὸν η συζητεῖ bonum est quiescere.*

G R O T I I N O T .

In exercitu hostium eum censeri.] Et contra, solum & amicum recte ait dici non cum modo qui juxta stat in procinctu, sed & qui omnia quibus opus habet bellum aperte suppeditat, in epistola Amalanchæ ad Justinianum.

G R O N O V I I N O T .

Summan rem complectar.] Caput rei, vel quod maximum est, paucis expediunt.

2. *In exercitu hostium]* Perinde arripi ac violari posse, atque illi, qui intra castra & præsidia hostilia sunt, & arma contra nos ferunt.

3. *Fœdus miscere]* Agere palam oriente bello ac pacisci.

C A P U T X V I I I .

De his, quæ in bello publico privatim fiunt.

I. *An privatim hosti nocere licet expositum cum distinctione juris naturalis, gentium & civilis.*

II. *His, qui suo sumtu militant, aut naves instruunt, quid per internam justitiam licet respectu hostium.*

G g

III. *Quid*

- III. Quid respectu sue civitatis:
IV. Quid Christianæ dilectionis regula ab ipsis exigit.
- V. Quomodo bellum privatum cum publico misceatur.
VI. Ad quod teneatur qui sine mandato hostibus nocuit, cum distinctione explicatur.

I. 1. **Q**uae diximus haec tenus pleraque ad eos pertinent, qui aut sumnum in bello arbitrium habent, aut publica imperia exequuntur. Videndum etiam quid privatim in bello liceat, qua naturæ, qua divino, qua gentium jure. Narrat officiorum primo Cicero in Pompilii Imperatoris exercitu militasse Catonis Censorii filium, sed mox dimissam legionem in qua is militabat, cum nihilominus adolescens amore pugnandi in exercitu remansisset, Catonem scripsisse ad Pompilium, ut si eum vellet remanere in exercitu, secundo eum sacramento militæ obligaret, addita causa, quia priore amissio, jure cum hostibus pugnare non poterat. Addit & ipsa Catonis ad filium verba ex epistola, quibus eum monet ut caveat ne prælium ineat: neque enim jus esse, qui miles non sit, pugnare cum hoste.

Plut. Quest. * Sic & Chrysantam Cyri militem laudatum legimus, qui hosti Rom. 39. & imminens repressit ensem, simul ac receptui canere audierat; Marcello. Deira c. 9. & Seneca: inutilis miles dicitur, qui signum receptui datum neglegit.

2. Sed falluntur qui venire hoc putant ex jure gentium externo: nam id si spectes, sicut rem hostilem cuiilibet occupare licet, ut supra ostendimus, ita & hostem occidere: nam illo jure hostes pro nullis habentur. Venit ergo quod Cato monebat Lib. 111. cap. 6. ex disciplina militari Romana, cuius ea lex erat, Modestino re milit. notante, ut qui mandata non servasset capite puniretur, etiamsi res bene cessisset: mandata autem non seruasse intelligebatur etiam qui extra ordinem sine ducis imperio in hostem pugnasset, ut Manliana imperia nos docent: nimis quia si id temere liceat,

Liv. lib. XIV. aut

GROTTI NOTE.

Sic & Chrysantam] Vide Xenophonem Cyri institutione.

GRONOVII NOTE.

I. 1. Aut publica imperia] Aliiquid ex iussu & auctoritate praefectorum administrant.

Pompilii] Videtur legendum, A. Hostili. Liv. 43, 12.

Dimissam] Exauktoratam, sacramento solutam.

Secundo eum obligaret] Iterum iuberet illum sacramento dicere sive jurare ad signa,

Priore amissio] Remissio, sublatio, cum dimitteretur legio.

Simul ac receptui] Simulatque dari signumcessandi a pugna.

Qui signum receptui] Qui non definit pugnare, cum Imperator juberet quietescere.

2. *Jure gentium externo]* Quo conceditur omnis illa licentia, de qua a cap. 4. usque ad 9. egit:

Manliana Imperia] T. Manlii Torquati Cos. qui filium, quod contra edictum suum in hostem pugnasset, quamvis victorem, securi subiecit.

Incep-

aut stationes desererentur, aut etiam progrediente licentia exercitus pars eis * inconsultis præliis implicaretur, quod omnino cavendum erat. Itaque Sallustius, ubi Romanam disciplinam describit, *in bello*, inquit, *sæpius vindicatum in eos*, qui contra imperium in hostem pugnaverant, *qui tardius revocati prælio excederant*. Laco quidam cum hosti imminens auditio receptus signo iustum repressisset, causam redditum: *δὲ βέλτιον εἰσὶ οἱ προσδεότες τὸ ἄρχοντα· quia προσδέοντες satis est quam hostem occidere.* Et Plutarchus cur qui militia solitus est occidere hostem non possit causam reddit, quod legibus militari bus non teneatur quibus teneri debeat pugnatur. Et apud Arrianum Epictetus memoratum modo Chrysanthæ factum ref-
Lib. II, c. 6.
rens: *ὅτῳ περιπάτετο γένος ἔδοξεν αὐτῷ τὸ Εὐσέβης καὶ σωτήρας,*
ἢ τὸ ἴδιον ποτέν· tanto illi potius videbatur ducis quam suam voluntatem exequi.

3. At jus naturæ & internum si respicimus, videtur in bello iusto cuilibet concessum ea facere, quæ parti innocentii intra iustum bellandi modum profutura confidit: non etiam res captas suas facere, quia nihil ipsi debetur: nisi forte poenam iustum exigat communi hominum jure. Quod postremum quomodo per euangelii legem restrictum sit, ex his quæ supra a nobis tractata sunt, intelligi potest.

Lib. II,
c. 20. §. 10.

4. Mandatum autem esse potest aut generale, aut speciale. Generale, ut in tumultu apud Romanos Consul dicebat: *qui rem publicam salvam volunt me sequantur.* Imo & singulis inter Lib. II, ad
viii.
Aeneid.
C. quando
licet uni-
cuique l. 14.
ubi id publice expedire.

II. 1. Speciale mandatum habere possunt non hi tantum qui stipendia percipiunt sed & qui suo sumtu militant, & qui, quod plus est, suo sumtu partem belli administrant, ut qui naves instruunt ac sustentant suis impendiis, quibus vice mercedis concedi solet ut capta sua faciant, sicut alibi diximus. Id vero quatenus procedat, illæsa iustitia interna, & caritate non immrito queritur.

2. Iustitia aut hostem respicit, aut ipsam civitatem cum qua-
con-

GROTTI NOTE.

Inconsulitis præliis implicare iur.] Ita Avidius Cassius causam sententiae sua reddebat: *evenire posuisse ut essent insidie;* narrat Volcatius.

GRONOVI NOTE.

Stationes desererentur.] Milites vel præfecti e loco, in quo custodia vel excubiarum causa collocati esent, temere ac sine via ducum exirent.

Vindicationem in eos.] Animadversum, supplicium exactum de illis.

3. *Parti innocentii intra iustum bel-
landi modum]* Ei, qui habet iustum causam, haec tenus, ut nihil gravius fiat, quam jure publico licet in bello.

II. 1. *Qui suo sumtu]* Qui nunc dicuntur voluntarii.

2. *Aut hostem respicit]* Quatenus ab eo capere licet.

Ipsam civitatem] Quatenus cum ea, quod ab hoste capitur, est dividendum,

contrahitur. Hosti diximus eripi posse possessionem rerum omnium, quæ bellum alere possunt, securitatis causa, sed hoc sub onere reddendi: ipsum vero dominium ad compensationem usque ejus quod aut ab initio belli, aut ex post facto civitati justum bellum gerenti debetur, sive res sint civitatis hostilis, sive singulorum, etiam per se innocentium: bona vero nocentium etiam ex pœnæ causa adimi & acquiri capientibus posse. Fient ergo res hostiles eorum, qui belli partem suo sumtu administrant: quod hostes attinet, haec tenus ut is quem expessi modus non excedatur, quod æquo arbitratu æstimandum est.

III. Adversus suam autem civitatem justum justitiâ internâ id ipsum erit, si contractui æqualitas insit, hoc est, si sumtu & pericula tanti sunt quanti prædæ alea: nam si hæc spes multo pluris valeat, reddendum erit civitati quod supererit, perinde ac si quis nimium vili pretio jactum, incertum quidem, sed tamen facilem & magnæ spei emisset.

IV. Cæterum, etiam cum justitia stricte dicta non læditur, est ut peccetur adversus id officium quod in aliis diligendis consistit, præsertim quale Christiana lex præscribit, ut si appareat talem prædationem præcipue nocitaram non hostium universitati, aut regi, aut his qui per se sontes sunt, sed innocentibus, & quidem adeo ut eos detrusura sit in summas calamitates, in quas etiam eos qui privatim nobis debent conjicere, immisericordia foret. Quod si ad hæc accedat ut ea deprædatio neque ad finem bello imponendum, neque ad hostium publicas vires accidendas notabile aliquod momentum habeat, tum vero probo homine præsertim Christiano indignus censeri debet * quæstus ex sola temporum infelicitate.

V. Evenit autem interdum ut occasione belli publici nascatur bellum privatum, puta si quis in hostes inciderit, & vitæ aut

Sylv. in
verbo bel-
lum n. 3.
versi. 5.

retum

GROTTI NOTE.

Quæstus ex sola temporum infelicitate] Nam & Crassum hoc nomine culpar Plutarchus: τὰ πάσα τέτων ἐπὶ πολὺς σωμάτιος καὶ πολύποιος, τὰς κακούς ἀποχειρεῖται διότι οὐ μηδὲν πενθεῖται. plorante horum ex igne belloque rapuit, nihil magis luero habens quam communes calamitates.

GRONOVII NOTE.

Sub onere reddendi] Si pax comoda fiat, & ille aliter pro injuria satisficiat.

Ab initio] Ex debito principali.

Ex post facto] Ex debito subnascenti. 3, 13. 3.

III. *Adversus suam civitatem]* Ut privati acquirant res captas ilæso jure civitatis, pro qua militant.

Contractui] Quem illi privati cum republica fecerunt, quoniam impertrarunt ab ea jus suo sumtu belli gerendi.

Prædæ alea] Dubia & incerta spes.

Jactum] Retis. I. 12. D. de ast. emt. & vend. *bolum* vocat Suet. de rhetor. cap. 1.

V. Nascatur bellum privatum] Necessestis sit singulis aut privatis, sine auctoritate publica, pugnandi.

VI. Cuius

rerum adeat periculum, quo eventu ea erunt observanda quæ de concessu tuendi se modo alibi diximus. Solet & conjungi Lib. II, c. 1, auctoritas publica cum privata utilitate: ut si quis magno ab hostibus damno affectus impetrat jus ex rebus hostium ^{L. III, c. 2.} ^{damna} sacerdandi: quod jus definiendum est ex iis quæ de pignorationibus supra a nobis sunt tradita.

VII. At si quis miles aut alias, etiam in bello justo, ædificia hostium incenderit, agros vastaverit, atque id genus dederit ^{Sylv. in verbo bel-} ^{damna}, non jussus, adde cum neque necessitas subesset, neque justa causa, teneri eum ad sacerdanda ^{lum p. 1.} ^{damna} recte a theologis est proditum. Merito autem addidi, quod ab illis omissum est, si justa causa non subsit: nam ea si adsit, tenebitur forte ^{verbo bel-} ^{damna} civitati, cuius leges transgressus est; non item hosti cui nullam fecit injuriam. Non dissimile est quod Carthaginensis quidam Romanis Annibalem dedi postulantibus respondebat: non privato publico consilio Saguntum oppugnatum sit, quem censio: sed utrum jure an injuria? nostra enim haec quæstio aique animadversio in civem nostrum est, nostro an suo fecerit arbitrio: vobiscum una disceptatio est, licueritne per foedus fieri.

VIII. Cujus leges transgressus] Injussu | contra disciplinam aliquid faciendo.

C A P U T X I X .

De fide inter hostes.

- I. Fidem deberi hostibus quibusvis.
- II. Refellitur sententia, quæ prædoniis & tyrannis fidem servandam negat.
- III. Solvitur argumentum sumum ex eo quod tales paenam merentur, & ostenditur hoc non considerari ubi tanquam cum tali actum est.
- IV. Non obstat quod promissio metu extorta sit, si ei qui promisit meus illatus non sit:
- V. Aut si juramentum accesserit, quanquam id adversus prædonem impune, quod homi-

- nes attinet, violatur.
- VII. Eadem aptata ad subditos bellantes.
- VIII. Specialis difficultas circa promissa subditis facta, ob supereminens dominium tractatur:
- IX. Et ostenditur talia promissa firmari civitatis jurejando:
- X. Aut si tertius se interponat cui fiat promissio.
- XI. Metus exceptionem ad bellum scilicet juris gentium non pertinere:
- XII. Quod intelligendum de

- metu tali quem *jus gentium* agnoscatur.
- XIII. Servandam fidem & perfidias:
- XIV. Non si conditio deficiat: quod locum haberet si alter parti factorum non slet.
- XV. Nec si justa compensatio opponatur:
- XVI. Quamvis ex alio contractu:
- XVII. Aut damno dato.
- XVIII. Imo & ex poena:
- XIX. Quomodo haec in bello locum habeant.

I. 1. **Q**uid quantumque in bello liceat diximus partim nude spectari, partim ex promissione antecedente. Parte priore absoluta, ræstat posterior, quæ est de fide hostium inter se. Egregium est consulis Romani Silii Italici dictum:

Lib. xv.

Optimus ille
Militiae, cui postremum primumque tueri
* Inter bella fidem.

Xenophon oratione de Agesilaoo, ὅτῳ μέχεται καὶ καλὸν κτῆμα τοῖς τε ἄλλοις ἀποστολῇ ἀνδρὶ διὰ σφραγίδων, τῷ δὲ στόντεν εἰναι τε καὶ ὄντες ἐγνῶθεν· tanta tamque præclara res est in omnibus quidem, sed præcipue in ducibus, religionis & fidei observantes esse atque haberi. Aristides Leuctrica quarta: εὐ εἰρήνη καὶ πορθεῖσα μεγάλησσα οἱ τε δικαια ποιεῖν βελόφροντες κεράνονται· in pace aliisque publicis conventionibus servandis, maxime spectantur qui iustitia student: ut enim recte dixit Cicero de finibus quinto: nemo est qui non hanc affectionem animi probet atque laudet, qua non modo utilitas nulla queritur, sed contra utilitatem etiam conservatur fides.

2. Publica fides, ut apud patrem est Quintilianum, inter armatos hostes inducias facit, deditatum civitatum jura conservat. Apud eundem alibi: fides supremum rerum humanarum vinculum est: sacra laus fidei inter hostes. Sic & Ambrosius: liquet igitur etiam in bello fidem & iustitiam servari oportere. Et * Augustinus: fides quando promittitur, etiam hosti servanda est contra quem bellum geritur: nimis hostes qui sunt, homines esse non desinunt. At homines omnes qui ad rationis usum pervenerunt capaces sunt juris ex promissione. Camillus apud

Lib. II.
c. 29.Epist. ccv.
ad Bonif.

GROTTI NOTÆ.

Inter bella fidem] Archelaus philosophus apud Appianum ciuitatum IV. *αὐτοδύετον τοῦτο ὅποις ἔπειτε, καὶ δικιάς ἔπειτε, αἴ καὶ τοῦτο πορευόμενος τούτου·* fædera juratis, dedicatis dexteris, que etiam inter hostes valent. Laudat hujus virtutis nomine Africanum minorum Diodorus Siculus in excerptis Peiremanis,

Augustinus] Qui idem argumentum late tractat epistola ccxxv.

GRONOVII NOTÆ.

I. Partim nude spectari] 3, I. I.

De fide] De pactis intervenientibus durante bello servandis.

Affectionem animi] Propositum ejus qui se gestit bonum virum haberi.

2. Capaces sunt juris ex promissione] Possunt obligare alterum stipulando.

Sili

apud Livium ait, *sibi cum Faliscis eam esse societatem, quam ingenieravit natura.*

3. Ex hac autem societate rationis & sermonis nascitur ea de qua agimus obligatio ex promissione. Neque vero putandum est, quia hosti fallum eloqui aut licere, aut crimen vacare ex multorum sententiâ supra diximus, pari ratione hoc & ad fidem datam referri posse. Nam verum eloquendi obligatio est ex causa, quæ bello fuit anterius, & bello tolli forte aliquatenus potest: at promissio per se jus novum confert. Vedit hoc discriben Aristoteles quum de veriloquio agens ait: § Nic. IV, 19.
 ἀπὸ τοῦ τοιούτου οὐρανοῦ πάντες λέγεται, τότε εἰς ἔργαν τοῦ δικαιοσύνης συντίθεται, ἄλλος δὲ ἐν τοῖς τοῦτον πρετής· non de eo loquimur, qui in conventionibus verax est, & in iis que ad justitiam & injustitiam pertinent: sunt enim hæc alterius virtutis.

4. Pausanias Arcadicis de Philippo Macedone: σερπηγὸν ἀρχὴν τὸν ἦν τῆς ὁρατούσειν αὐτὸν, ὃς γε καὶ ὅρκος θεῶν κατετάσσεται, καὶ πονοδός ἐπὶ πονῷ ἐψόσατε πίστιν τε καὶ μάρτυρα μάρτυραν. bonum eum Imperatorem nemo recte vocaverit, ut qui pro more habuerit jurandum contemnere, fidem quavis occasione violare, ita ut nulli homini fides vilior fuerit. Valerius Maximus de Annibale: bellum adversus populum Romanum & Italiam professus, adversus ipsam fidem acris gessit, mendacii & fallacia quasi præclaris artibus gaudens, quo evenit ut alioqui insignem sui memoriam relicturus in dubio majorne vir an pejor haberet deberet peneret. Apud Homerum semet accusant adacti conscientia Iliad. x. Trojani:

Νῦν οἵ ὅρκοι πίστοι
 Ψευτέρων μαχόμενοι τοιούτοις νόοιν εἰσι.

Rumpentes feederat sacra

Juratamque fidem pugnamus, non quibus est fas.

II. 1. Et supra jam diximus non recipienda illa Cicero-Lib. II., nisi: nulla nobis societas cum tyrannis, sed potius summa distraictio cap. XXXI. est. Item: pirata non est ex perduellum numero definitus: cum §. 15. hoc nec fides esse debet, nec jurandum commune. De tyranno etiam

Sibi cum Faliscis] Quamvis hostibus cum maxime.

3. *Falsum eloqui]* Dicere vel facere, quo hostis decipiatur, & falsam opinionem de consiliis nostris imbibat.

Supra diximus] 3, I. 18.

Ex causa, que bello] Ex illa iudicandi libertate, de qua 3, I. II. nata cum ipso sermonis inter homines commercio.

Non de eo, qui in conventionibus]

De veritate, cui contraria vanitas aut mendacium; non cui perfidia & perjurium.

4. *Adversus ipsam fidem]* Adeo nihil pactorum sibi servandum putavit, ut ipso fidei bellum indixisse videretur.

II. 1. *Ex perduellum numero]* Non pro justo hoste habetur.

Jurandum commune] Nec si quid ei promissum vel juratum sit, id servandum est.

L. viii, de benef. etiam Seneca; quicquid erat quo mihi cohæreret intercisa juris humani societas abscidit. Ex quo fonte error Michaëlis Ephesii profluit, qui ad quintum Nicomachiorum dixit, in tyranni uxorem * adulterium non committi: quod ipsum pari errore quidam * Iudeorum magistri de alienigenis dixerunt, quorum conjugia pro nullis habent.

L. 56.

2. Atqui belli piratici magnam partem Cn. * Pompejus pactiōibus confecit, vitam illis pollicitus & sedes, in quibus sine rapto viverent. Et tyranni interdum libertatem reddiderunt, impunitatem paeti. Cæsar belli civilis tertio, a Romanis ducibus cum prædonibus & fugitiis, qui in Pirenæis erant montibus, actum de compositione scribit; quis dixerit si quid convenis- set nullam inde exstirram fuisse obligationem? non habent quidem isti specialem istam communionem, quam inter hostes in bello solenni & pleno introduxit jus gentium: at quia homines sunt communionem habent juris naturalis, ut recte dicit Porphyrius, libro de non esu animalium tertio, ex quo nascitur ut paeta servanda sint. Sic Diodorus fugitivorum duci Apollonio a Lucullo fidem servatam memorat. Et Dio scribit, ab Augusto Crocatæ latroni persolutum pretium capitii ejus impos- sum, cum se ipse sisteret, ne fides violaretur.

Off. III.

III. 1. Videamus tamen ecquid a Cicerone non allatum proferri speciosius possit. Primum hoc est, quod qui attociter malefici sunt, neque pars sunt ullius civitatis, hi a quovis homine puniri possunt si jus naturæ respicimus, ut alibi a nobis explicatum est. At qui puniri possunt ut vitam amittant, his & res & jura sua possunt auferri: sicut recte dixit idem Cicero: non est contra naturam spoliari eum, si possis, quem honestum est necare. Inter jura autem est & hoc jus ex promissio quæstitum: potest igitur & hoc in poenam ei auferri. Respondeo, proces- surum hoc, si non tanquam cum maleficio actum esset; at *

si

GROTTI NOTE.

Adulterium non committi] Seneca in excerptis iv, 7. Non putans adulterium, uxorem tyranni polluere: sicut nec homicidium, tyrannum occidere. Julius Clarus in §. homicidium. num. 36. feminam bannitam impune adulterio corrumphi censuit.

Iudeorum magistri] Rabbi Levi Ben-Gerson & Rabbi Salomo ad Levit. xx, 10.

Pompejus pactiōibus confecit] Sic improba Didii perfidia in Celtriberos ex rapto viventes.

GRONOVII NOTE.

2. *Libertatem reddiderunt]* Ut

Iseas Carynenium tyrannus, qui dominatu deposito & accepta fide publica patriam fœderi Achaeo adjunxit. Polyb. 2. Et hinc materna declamationis Fabio avo decl. 267. Flens ad arcem depositor tyran- midis.

III. 1. *Neque pars sunt]* Vagi, sedium inopes, nec civili societate conjuncti, in quosvis grastantur.

Alibi] 2, 20. 3.

Hoc jus ex promissio] Quod ei ex pacto debetur.

Non tanquam cum maleficio] Si cum eo egit, quem putavit esse bonum virum, & nefavit latrorem, pira- tam, maleficum esse.

Si

* si quando cum tali, qua talis est, actum est, simul de remittenda, quod hanc rem attinet, poena actum censi debet: quia semper, ut alibi diximus, ea sumenda est interpretatio, quæ cavit ne actus in vanum recidat.

2. Non male apud Livium Nabis, cum tyrannidem ipsi objiceret Quintius Flaminius: *de nomine hoc respondere possum, me qualiscumque sum eundem esse qui fui, cum tu ipse tecum, T. Quinii, societatem pepigisti.* Et mox: *jam feceram hec, qualiacumque sunt, cum societatem tecum pepigistis.* Addit, si quid ego mutasssem, mibi meæ inconstantiæ, *cum vos mutetis, vobis vestræ ratio reddenda est.* Locus est non dissimilis in oratione Periclis, *ad cives suos apud Thucydidem: τοῖς πόλεις αὐτούμνοις ἀφήσσορδη, εἰ καὶ αὐτούμνοις ἔχοντες ἐπεισοδεια· civitates socias liberas esse patientur, si tales fuerint quo tempore factum est faēsus.*

IV. Deinde objici potest, quod alibi diximus, eum qui *metu causam dedit promissio teneri liberare promissorem*, quia *damnum dedit per injuriam*, id est, per aetum pugnantem & cum natura libertatis humanæ, & cum natura actus qui liber esse debuit. Hoc vero sicut fatemur interdum locum habere, ita non ad omnia missa prædonibus facta pertinet: nam ut cui missum quid est ad liberandum promissorem teneatur, opus est ipse metu injusto causam missio dederit. Si quis ergo ut amicum vinculis eximeret misserit pretium, tenebitur: huic enim metus illatus non est, qui ad contrahendum sponte venit.

V. Adde quod & qui injusto metu coactus missis, teneri poterit

G R O T I N O T E .

Si quando cum tali, qua talis est, alium est] Terentius in Adelphis:
Leno sum, fatoe: pernites com-
munis adolescentium:
Perjuris, peccatis: tamen tibi a me
nulla est orta injuria.
 Vide hac de re scriptorem de compositione pacis inter principes & ordines imperii.

G R O N O V I I N O T E .

Cum tali, qua talis] Cum eo, quem notum est, qualis sit.

Simul de remittenda] Contrahui tacite inclusum, quæ prius fecit improbe, fraudi esse illi non debere.

Cavet ne actus] Efficit, ut contrahentes non videantur nihil egisse.

IV. *Liberare]* Solvere obligatiōne,

Opus est, ipse metu injusto] Non videtur sufficere responso: nam certe prædones & fugitiivi metu injusto causam contractui dederunt: nisi enim metuerentur, nulla cum iis fieret pactio. Malim dicere id verum esse in eo missore, qui fuit in potestate illius cui missus est: quippe huic nihil fuit indignum, itaque nec justus ejus consensus. At qui liber & sui juris cum prædone contrahit, ejus plenus est consensus, utcumque provido metu inducti: nec hic est metus proprius, qui cadit in constantem virum, cum praesens obversatur periculum cruciatus aut mortis, quo amittitur constantia & omne consilium abjecitur, sed quidem propositus adversus futurum malum, quod ita exspectatur, ut sape non accidat.

poterit, accidente jurisjurandi religione, nam inde, ut alibi diximus, homo non homini tautum sed & Deo obstringitur, adversus quem metus exceptio non est. Verum tamen est, ex tali vinculo solo promittentis heredem non teneri, quia in heredem transeunt quæ in humano sunt commercio ex primæva dominii lege, at in his non est jus illud Deo quæsitus qua tale.

Lib. III. c. IV. §. 18. Iterum illud quoque ex superioribus repetendum est, si quis fidem juratam aut injuratam prædoni datam violet, cum eo nomine poenam apud alias gentes non debitum: quia odio prædonum placuit gentibus, quæ adversus eos etiam vitiouse committuntur, dissimulare.

VI. Quid dicemus de subditorum bellis, adversus reges aliasque summas potestates? his, etiamsi causam per se non injustam habeant, jus tamen per vim agendi deesse ostendimus. *Lib. I. c. IV. alibi.* Potest interdum & tanta esse aut causæ injustitia, aut resistendi improbitas, ut puniri graviter possit. Tamen si quasi cum desertoribus aut rebellibus actum sit, poena promissio opponi non potest, secundum ea quæ modo diximus. Nam & servis *Æl. VI. 7.* fidem servandam veterum pietas existimavit, credito Lacedæmonios iram divinam expertos, quod Tænarenses servos contra pacata occidissent. Et Diodorus Siculus notat fidem servis datum in fano Palicorum nunquam a quoquam domino fuisse violatum. Metus autem illati exceptio & hic poterit elidi interposito jurejurando, sicut *M. Pomponius tribunus plebis jurejurando obstrictus servavit, quod L. Manlio metu coactus promiserat.

VII. Sed hinc supra priores specialem difficultatem facit jus

GROTIUS NOTÆ.

M. Pomponius tribunus plebis] Jura-vit tribunus, nec fessellit, & causam accusationis remissa concioni reddidit. Nulli alii licuit impune tribunum in ordinem redigere. Seneca de beneficiis IIII, c. 37.

GRONOVIÆ NOTÆ.

V. In heredem transeunt quæ in humano] Debita ex contractu legitimo: hi enim bonis adhærent & quocumque bona veniant, hoc commodum aut incommodum secum ferunt. At ubi quis injusto metu coactus interposito jurejurando promittit, nullus est contractus legitimus, sed tantum vinculum personale, quod cum persona extinguitur, nisi novum jus accedat, hoc est, moriens forte qui promisit,

ultima voluntate mandet heredi, ut illud solvat.

Dissimulare] Impunita transmittere.

VII. Per se non injustam] Puta injusta tyrannide pressi.

Jus tamen] Adstringit enim eos civilis ordo ad obedientiam & patientiam.

Pœna promissio] Non liberatur princeps fide illis data, dicendo eos pœnam sibi debere: itaque cum illa promissum suum compensari, nec se id servare teneri, & sufficere, si pœnam remittat.

Metus autem illati] Quod dicere potest imperans se a subiectis rebellibus injusto metu coactum ea promississe, eoque civili jure posse rescindere contractum initum, id ei prodest nequit, quia plerumque intervenit iurandum.

Leges

jus legis constituenda & jus supereminens dominii in res subditorum quod civitati competit, & ejus nomine a summam potestatem habente exercetur. Id enim jus ad omnes spectat res subditorum, quidni etiam ad jus ex promisso bellico natum? quod si conceditur, videntur inanes fore omnes tales pactiones, ac proinde belli nisi per victoriam finiendo spes nulla. Sed notandum contra est, jus illud supereminens non promiscue competere, sed quatenus communiter expedit in regimine non dominico sed civili, etiam regio. Plerumque autem communiter expedit pacta talia servari, quo ea pertinent quae de praesenti statu tuendo alibi dicta a nobis sunt. Adde quod ubi hujus dominii usum res exigit, compensatio tamen facienda est, ut infra latius explicabitur.

VIII. 1. Præterea possunt pacta sanciti jurejurando, nec tantum a rege aut senatu, sed & ab ipsa civitate, quomodo in leges suas Lacedæmonios jurare fecit Lycurgus, Athenienses Solon, & ne personarum mutatione jus jurisjurandi intercederet repeti quotannis jusjurandum. Id enim si fiat, omnino ne publicæ quidem utilitatis causa recedendum a promisso erit: nam & de suo cedere civitas potuit, & verba possunt ita esse aperta ut nullam exceptionem admittant. Valerius Maximus Athenas ita alloquitur: *lege legem, quæ te jurejurando obstrictam tenet.* Romani hoc genus * leges sacras appellabant, per quas ipse populus Romanus, ut Cicero pro Balbo explicat, religione obligabatur.

Lib. V, c. 3.

2. Est ad hanc rem pertinens disputatio per se obscurior apud Livium libro tertio, ubi ex sententia multorum juris interpretum ait tribunos esse sacrosanctos, non etiam ædiles, judices, decemviro, quorum tamen si cui noceretur id non jure fieret.

G R O T I I N O T .

Leges sacras appellabant] Vide Manutium de legibus.

G R O N O V I I N O T .

VII. *Jus legis constituenda*] Quod summa potestas legem potest ferre & abrogare.

In res subditorum] Ut possit eas dominis auferre aut consumere in utilitatem publicam, 2, 14. 7.

Jus ex promisso] Quod acquisiverunt subjecti ab imperante armis rebellibus expressum.

Non promiscue] Ut pro libidine sua possit princeps vel civitas abuti privatorum bonis.

Compensatio tamen] Quoties principes vel civitas bona privatorum arripit publici commodi causa, debet

pro illis satisfacere ei, qui sua perdit.

VIII. 1. *Ne personarum*] Ne posteri exciperent jusjurandum illud fuisse personale, atque ideo obiugasse tantum jurantes.

Per quas ipse populus] Non hoc dicit Cicero, sed *sacrosanctum nihil esse, nisi quod populus plebeus sanxisset.* Itaque oportebat quidem intervenire populum, ut lex sacra ferretur: non tamen ubi populus intervenierat, ea lex statim sacra erat: nisi fuisse adjecta sanctio, qui eam non servaret, ejus caput sacrum, hoc est, Diis devotum esset: coquere homo a quovis posset occidi.

Cicero pro Balbo] C. 15.

2. *Apud Livium libro tertio*] C. 55.
Factum

ficeret. Causa discriminis est, quod ædiles atque alii lege sola defendebantur: quod autem postremum populus jussisset id ratum erat, manente tamen lege nemini contra agere jus erat; ac tribunos religio publica populi Romani inebatur, nam jurandum intercesserat, quod ab his ipsis qui juraverant salva religione tolli non poterat. Dionysius Halicarnassensis libro sexto: Βεγγοὶ ἐνικητοῖς σωματοῖς σωματέλεσι ποὺς δημόσιας ἱερὰς ἔ ἀσυλον διπλεῖσα τὸν δοχὴν νόμῳ τε καὶ ὅρᾳ βεβαιώθεις αὐτῷ τὸ ἀσφαλὲς, ἵδην ταῦτα πάσι. Brutus concione advocata auctor Quiribibus fuit, ut magistratum hunc non lege tantum sed & jurejurando inviolabilem redderent, quod omnibus placuit. Hinc lex illa sacra appellatur. Ideoque improbatum fuit bonis * factum Tiberii Gracchi, cum Octavio tribunatum abrogavit, dicens tribunitiam potestatem a populo habere sanctimoniam, non adversus populum. Ergo ut diximus jurejurando & civitas & rex obstringi poterunt, etiam in causa subditorum.

I X. Sed & tertio, qui metum non intulit, promissio valide fiet: nec scrutabimur quid aut quatenus ejus interfit, quæ juris Romani sunt subtilitates: natura enim omnium hominum interest ut hominibus aliis consulatur. Sic Philippo, * pace cum Romanis inita, jus sacerandi in Macedonas qui in bello ab eo defecerant ademtum legimus.

Livius lib. xxxix.

X. Sed &, quemadmodum probavimus alibi, status mixtos interdum existere, sicut de statu puro in purum ita & in mixtum transiri pacis potest: ita ut subditi qui fuerant incipiant summum habere imperium, aut certe partem ejus, etiam cum libertate partis ejus vi tuendæ.

X I. i. Bellum vero solenne, id est, publicum utrinque & indictum sicut alia habet peculiaria in jure externo posita, ita & hoc, ut quæ in eo bello aut ejus finiendi causa promittuntur adeo sint valida, ut ex causa metus injuste illati invito eo, cui promissa

GROTII NOTÆ.

Factum Tiberii Gracchi] Vide id late narratum Plut. in ejus vita.

Pace cum Romanis inita, jus sacerandi in Macedonas qui in bello ab eo defecerant ademtum legimus] Est simile exemplum apud Parutam lib. vi.

GRONOVI NOTÆ.

Lege sola] Non etiam jurejurando, ut vult. Non tamen hæc discriminis esse causa videtur, sed quod neminem voluerunt sacrosanctum haberi, de quo id nominatum cautum non esset, ut factum fuerat in tribunis. *Liv. 2, 33.*

Brutus] Non ille regum expulsor, sed L. Junius, unus e primis tribunis plebis.

X. Sed & tertio] Qui tanquam pacificator aut quomodo eorumque medius inter regem & subditos intervenit.

X. In mixtum] Ex pura monarchia in temperatam aristocratiam.

Subditi qui fuerint, incipiant] Ut Helvetii excusso Austriacorum, Belgæ liberi Hispanorum jugo.

X I. i. Ex causa metus injuste] Eo prætextu, quasi vitium intervenerit contractui, aut metu injecto expref-

missa sunt, in irritum deduci non possint: quia sicut alia multa quantumvis vitio non parentia ex jure gentium pro justis habentur, * ita & metus qui tali bello utrinque infertur: quod nisi placuisse, bellis talibus quæ valde sunt frequentia nec modus, nec finis potuisse imponi: quod tamen fieri interest humani generis. Et hoc potest intelligi jus illud esse bellicum quod cum hoste servandum ait Cicero, cui & alibi dictum, hostem in *De off. III.* *Verr. IV.*

2. Neque tamen hinc sequitur, eum qui tale quid bello injusto extorsit, salva pietate, salvis viri boni officiis, posse retinere quod accepit, aut etiam cogere alterum, ut stet pactis sive juratis sive injuratis: intus enim & ipsa rei natura id inustum manet: neque interna hæc injustitia actus tolli potest, nisi ex novo & vere libero consensu.

XII. Cæterum quod metum dixi haberi pro justo qui bello solenni infertur, * de eo metu intelligi debet quem jus gentium non improbat. Nam si stupri inferendi metu extortum sit quippiam, aut alio terrore contra datam fidem, verius erit rem constitutam intra jus naturale: quia jus gentium ad tales metum suam vim non porrigit.

XIII. 1. Servandam autem fidem etiam perfidis & nos in generali tractatione supra diximus, & idem docet Ambrosius: *Lil. II.* quod hand dubie porrigidum ad hostes quoque perfidos, quæles Pœni, quibus Romani fidem sancte servaverunt. *Senatus* non eos quibus hoc præstabatur aspergit, ait in hoc argumento *Valerius Maximus*. Et Sallustius: *bellis Punicis omnibus*, cum *Lib. VI. c. 6.* sepe Carthaginenses & in pace & per inducias multa nefanda facienda fecissent, nunquam ipsi per occasionem talia fecere.

2. Appianus de Lusitanis fœdis fragis, quos Sergius Galba nova pactione deceptos trucidaverat: ἐπίσης πάλαι ἀπίστα μηδὲν, τὸν ἀγίων ἡ Παραίσιον μετέπειπτο βαρβάρος. perfidia perfidiam ultus contra Romanam dignitatem barbaros imitabatur. Eoque nomine idem Galba postea a Libone tribuno plebis accusatus

fa sunt, non possit ab his discedi, nisi remittente ipso rectore, cui promissa sunt.

GROTI N OTÆ.

Ita & metus qui tali bello utrinque infertur] Vide dictum scriptorem de compositione pacis.

De eo metu intelligi debet, quem jus gentium non improbat] Sic nihil prodest extorquenti promissio quam legato capto is extorsit. *Mariana* xxx.

GRONOVI N OTÆ.

2. *Intus enim & ipsa rei natura.]* Fictione tantum juris hoc iustum est, ut aliquis finis perniciari discordia reperiatur; non per naturam rerum, aut legem morum, aut apud Deum.

XII. *Quem jus gentium]* Qui infertur actionibus, quæ in bello consensu gentium licite putantur.

XIII. 2. *Sergius Galba]* Leg. *Servius Galba,*

com.

Lib. viii. c. 2. satus est: quam rem narrans Valerius Maximus, misericordia, inquit, illam questionem non equitas rexit: (male editur *texit*) quoniam quæ innocentie tribui non poterat absolutio, respectui puerorum *Cic. de orat.* data est. Cato in originibus scripsit, nisi pueris & lacrymis *Lib. i. Bruto.* usus esset, poenas eum daturum fuisse.

XIV. Sed simul sciendum est, duobus modis fieri posse ut quis a perfidia varet, nec tamen id faciat quod promissum est, defectu scilicet conditionis, & per compensationem. Defectu conditionis non vere liberatur promissor, sed eventus ostendit nullam esse obligationem, ut quæ non nisi sub conditione contracta erat. Et hoc referendus casus, si prior alter non impletit quod ex sua parte implere tenebatur. Nam unius ejusdemque contractus capita singula alia aliis inesse videntur per modum conditionis, quasi expressum esset, hæc ita faciam si & alter faciat quæ promisit. Ideo Tullus Albanis respondens, Deos testes facit, uter prius populus res repetentes legatos aspernatus dimiserit, ut in eum omnes expetant clades belli. Non tenebitur pro socio, ait Ulpianus, qui ideo renunciat, quia conditio quedam qua societas erat inita ei non praestatur. Hanc ob causam quoties alia mens est, solet diserte ponи, ut si contra hanc aut illam partem quid fiat, cætera non eo minus rata maneant.

L. 14. D. pro socio.

Lib. ii. c. vii. §. 2. * Compensationis originem alibi indicavimus, cum diximus nos, si quod nostrum est, aut quod nobis debetur, consequi aliter non possumus ab eo, qui nostrum habet, aut nobis debet, tantundem in re quavis accipere posse: unde sequitur, ut multo magis possumus id, quod penes nos est, sive corporale est, sive incorporeale, retinere. Ergo quod promissum poterit non præstari, si non amplius valet quam res nostra quæ sine jure est penes alterum. * Seneca libro de beneficiis sexto: sic debitori suo creditor sæpe damnatur, ubi plus ex alia causa absulit quam ex credito petit. Non tantum inter creditorem & debitorem juxta

GROTI N O T E .

Compensationis originem alibi indicavimus] Libro II, cap. vii. §. 2. Tertullianus Scorpiano: nulli comparatio invidiosa est, in qua aut gratia aut injuria commisnis est ratio.

Seneca libro de beneficiis] Cap. 4.

GRONOVII N O T E .

Pueris & lacrymis] C. Sulpicii Galli, hominis gratiosi ad plebem, filio, pupillo suo, & duobus parvis suis, quorum se, tanquam in proximeti testamentum faceret, sine libra & tabulis pop. Rom. inservire tuteum orbitati dicebat; at-

que hi fletu suo populum moverunt.

XIV. *Defectu conditionis*] Si quis promisit non omnino, sed certo casu & conditione, & is casus, eave conditio non exstiterit.

Per compensationem] Si promissum est, & ipse rem nostram tenet male fide & cum consilio non reddendi, que sit ejusdem astimationis cuius est quod promissum est.

Singula alia altis inesse] Adeo ut si unum non servetur, omnia pro irritis & violatis habeantur.

Hanc ob causam] Hæc exceptio ut elidatur, quoties eam valere nolunt contrahentes.

Ideo

dex sedet qui dicat pecuniam credidisti. Quid ergo? agellum quem non emeras possides: astimatione facta debitor discede, qui creditor veneras.

XVI. Idem erit si ex alio contractu is quicum negotium est plus aut tantundem debet, idque ego aliter consequi non valeo. In foro quidem, ut * idem Seneca ait, actiones quædam separantur, nec confunditur formula: sed illa exempla, ut ibidem dicitur, certis legibus continentur, quas necesse est sequi: lex legi non miscetur: eundum est qua ducimur. Jus gentium ista discrimina non agnoscit, ubi scilicet alia juris sui obtinendi spes non est.

XVII. Idem dicendum erit si qui promissum urget non contraxerit, sed damnum dederit. * Seneca ibidem: colonum suum non tenet, quamvis tabellis manentibus, qui segetem ejus proculcavit, qui succidit arbusta, non quia recepit quod pepigerat, sed quia ne recuperetur efficit. Mox alia addit exempla: pecus abegisti, servum ejus occidisti. * Deinde: licet me comparare inter se quantum profuerit mihi quisque aut quantum nocuerit, & tum pronuntiare, utrum plus debeatur mihi, an debeam.

XVIII. Postremo & quod ex poena debetur ei, quod promissum est, potest contribui, quod eodem loco late explicatur: & beneficio gratia debetur, & injurie ulti: nec ego gratiam illi debo, nec ille mihi poenam: alter ab altero absolvimur, mox: * comparatione facta inter se beneficii & injuriæ, videbo an etiam ultra mihi debeantur.

XIX. 1. Sed

GROTIUS NOTÆ.

Idem Seneca] Eodem libro capitulo 6. & 7.

Seneca ibidem] Dicto cap. 6.

Deinde] Dicto cap. 6.

Comparatione facta] Eodem cap. 6.

GRONOVII NOTÆ.

XV. Qui dicat Auctori, pecuniam credidisti, itaque illum, unde petitur, condemnno, ut tibi reddat: Sed & alia sæpe dicit. Quia ista? nempe, credidisti tu quidem illi pecuniam, sed argentum, scilicet factum in vasis, ab eo, quacumque specie aut occasione acceptum, neque emtum aut jure tuum, possides: id astimatum pluris est, quam quod petis. Ergo sic abi e judicio, ut te debitorum scias, qui creditorum præferebas, reque ultro aliquid debere illi, a quo nummos petitus huc venisti.

Agellum quem] Argentum quod.

XVI. *Actiones quædam separantur*] Ita sunt diversæ, ut compensari nequeant: sed si duorum uterque adversus alterum propriam actionem habet, uterque sua uti, & quod ea continetur, prosequi necesse habet: nec tollit altera alteram

XVII. *Non contraxerit*] Nihil quidem vicissim promiserit, sed in culpa est, ut alter minus haberet.

Colonum non tenet] Non habet obligatum, ita ut fructus vel pecuniam, qua ille conduxit, exigere possit.

Tabellis manentibus] Formula vel instrumento conditionis illatio & integrum.

XVIII. *Potest contribui*] Pro eo, quod promissum est, ut non præstetur, potest imputari & compensari id, quod propter malochium promittendi debet, cui promissum est.

Apud

XIX. 1. Sed sicut si quid inter litigantes convenerit, ei quod promissum est opponi lite manente non poterit, aut actio de qualis erat, aut litis damna & impensa, ita nec manente bello compensari poterit aut id unde ortum est bellum, aut quidquid bellico gentium jure fieri solet. Negotii enim natura, ne nihil actum sit, ostendit convenisse sepositis belli controversiis: nam alioqui nulla esset pactio quae non posset eludi: nec forte male hoc aptem quod * apud eundem, quem jam laudavi aliquoties, Senecam est: nullam excusationem receperunt (majores) ut homines scirent fidem utique praestandam. Satius enim erat a paucis etiam justam excusationem non accipi, quam ab omnibus aliquam tentari.

2. Quae ergo sunt quae compensari cum eo quod promissum est poterunt? nimirum si quid alter, quamvis ex alio contractu, inter bellum inito debet: si damnum dedit intra induciarum tempora: si legatos violavit, aut aliud quid fecit quod inter hostes jus gentium damnat.

3. Observandum tamen ut inter easdem personas fiat compensatio, ac ne jus tertii cuiusquam lèdatur: ita tamen ut subditorum bona pro eo quod civitas debet jure gentium obligata intelligantur, ut alibi diximus.

Libro III., §. 2. 4. Addamus & hoc, generosi esse animi stare fœderibus etiam *Philost. lib.* post aliiquid injuria acceptum: quo nomine sapiens Indus Jar-
III. c. 9. chus laudabat regem, qui Iæsus a vicino fœderato, επιτίθεται
τοις ὄρεσι, οὐτα βεβαίως ἐμαργένεται φόνος, ὡς μηδὲ ὅποτε ἀδι-
κεῖται λυπητῶν αὐτῶν, non discessit a jurata fide, ajens tam sancte se
jurasse, ut alteri ne post acceptam quidem injuriam nocitus esset.

Lib. II., §. 13. 5. Que vero de fide hostibus data incidere solent quæstiones, ferme omnes solvi possunt; si adhibeantur regulæ supra traditæ, c. xi. xiii. cum de vi, tum quorumvis promissorum, tum speciali juris-
xv. XVI. jurandi, fœderis ac sponsionum, & de regum jure ac obligatione, deque ambiguis interpretandis dissertavimus. Tamen ut & antedictorum ulus sit manifestior, & si quid præterea controversi est discutatur, specialium quæstionum frequentiores atque illustriores attingere non pigebit.

GROTTI NOTÆ.

Apud eundem, quem jam laudavi aliquoties, *Senecam est*] De benef. vii, 15.

GRONOVII NOTÆ.

XIX. Si quid inter litigantes] Si qui jam contendunt in foro, de alia causa contraxerint, non potest alter contrahentium falsa fide promissum negare, quod dicat se ab illo lite vexari & multum impendere. Sic etiam jam bellantes si quid inter se pacti fuerint, non re tota composita,

nequit alter a pacto resilire, pròpter causam aut continuationem belli.

Negotii enim natura] Hoc omni negotio naturaliter ineft, ut præsumatur aliiquid actum, non pueriliter lusum. Hoc autem casu non potest aliiquid actum videri, nisi seposita causa principalis.

3. Inter easdem personas] Quod in compensationem mei promissi imputare alicui volo, sit ejus, quicunq; mihi res est; non alicujus tertii.

CAPUT

C A P U T X X .

De fide publica qua bellum finitur, ubi de pacis
pactione, de sorte, de certamine condicto,
de arbitrio, ditione, obsidibus,
pignoribus.

- I. Fidei inter hostes divisio ad ordinem sequentium.
 II. Pacem facere in regio statu esse regis.
 III. Quid si rex sit insans, furiosus, captivus, exul?
 IV. In procerum aut populi statu jus pacis faciende esse penes plures.
 V. Quomodo imperium aut pars imperii, aut regni bona pacis causa valide alienentur.
 VI. Quatenus ex pace per regem facta populis aut successores teneantur.
 VII. Res subditorum pace concedi posse ob utilitatem publicam, sed cum onere damni resarcendi.
 VII I. Quid de rebus jam bello amissis.
 IX. Non distingui hic inter quasita jure gentium & jure civili.
 X. Utilitatem publicam apud exteros pro probata haberi.
 XI. Regula generalis in pace interpretanda.
 XII. In dubio credi conveniunt, ut res maneat quo sunt loco, quod quomodo accipiedam.
 XIII. Quid si convenerit, ut restituantur omnia in eum statim, quo ante bellum fuerint?
 XIV. Tunc, qui sui juris cum essent sponte se alicui subjece- runt, non reddi.
 XV. Damna bello data remissa in dubio censeri;
 XVI. Non etiam que ante bellum privatis debebantur.
 XVII. Penas etiam, ante bellum publice debitas, in dubio remissas censeri.
 XVIII. Quid de jure privatorum ad penas?
 XIX. Ius quod ante bellum publice obtendebatur, sed controversum erat, facile censeri remissum.
 XX. Capia post pacem reddenda.
 XXI. De pacto reddendarum rerum, que bello captae sunt, regule quedam.
 XXII. De fructibus.
 XXIII. De nominibus regionum.
 XXIV. De relatione ad pacem antecedens: & de eo per quem sicut.
 XXV. De mora.
 XXVI. In dubio interpretacionem faciendam contra eum, qui leges dedit.
 XXVII. Distinguuntur, novam bello causam praebere, & pacem rumpere.
 XXVIII. Quomodo rumpatur pacis faciendo contra id, quo omni paci inest.

Hhh   XXIX. Quid

- X X I X.** Quid si socii vim intulerint?
- X X X.** Quid si subditi: & quomodo eorum factum approbatum censeri debeat?
- X X X I.** Quid si subditi alii militent?
- X X X II.** Quid si subditis nocutum sit? ubi distinctio adhibetur.
- X X X III.** Quid si sociis? ubi item distinguitur:
- X X X IV.** Quomodo rumpatur pax faciendo contra id, quod in pace dictum est.
- X X X V.** An facienda distinctio capitum pacis.
- X X X VI.** Quid si pena sit adjecta?
- X X X VII.** Quid si necessitas obliterit?
- X X X VIII.** Pacem manere, si id velit is qui Iesus est.
- X X X IX.** Quomodo rumpatur pax faciendo contra id, quod est de speciali natura cuiusque pacis.
- X L.** Amicitiae nomine quid veniat?
- X L I.** Subditos & exules recipere an contra amicitiam sit.
- X L I I.** Sorte quomodo bellum finiatur.
- X L I I I.** Quomodo condito certamine, & an id licitum.
- X L I V.** An factum regum populos hic obliget.
- X L V.** Quis viator censendus.
- X L VI.** Quomodo per arbitrium finiatur bellum, & arbitrium hic intelligi sine provocacione.
- X L VII.** Arbitros in dubio intelligi adstrictos juri:
- X L V I I I.** Arbitros de possessione pronuntiare non debere.
- X L I X.** Quae sit vis deditonis purae.
- L.** Quod officium viatoris circa eos, qui sic se dedunt.
- L I.** De ditione conditionata.
- L I I.** Obsides dari qui possint & debeant.
- L I I I.** Quod jus in obsides.
- L I V.** An fugere obsidi licet.
- L V.** An obes in aliam causam recte retineatur.
- L VI.** Mortuo eo, pro quo quis obes venit, obsidem liberari.
- L VII.** Rege qui obsidem dit mortuo, an obes teneatur?
- L VIII.** Obsides interdum principaliter obligari: & alterum ex alterius facto non teneri.
- L I X.** Pignorum obligatio qualis?
- L X.** Luendi jus quando amittatur?

I. Inter hostes quæ convenient, fide aut expressa, aut tacita constant. Fides expressa aut publica est, aut privata. Publica aut summarum potestatum, aut inferiorum. Quæ summarum est potestatum aut bello finem imponit, aut eo manente vim habet. In his quæ bellum finiunt spectantur principalia & accelerata.

G R O N O V I I . N O T A .
L. **T**acita] Quæ scilicet eorum colligunt ex signis non

nimum dubiis, aut ex iis quæ expressa sunt, tanquam horum posteræ & consequentia.

Regis

accessiones. Principalia sunt ipsa quæ bellum finiunt, sive actus suo, ut pactiones, sive ex consensu ad aliud relato, ut sortes, prælii exitus, arbitrii pronuntiatio, quorum illæ mere sunt fortuitæ, alia duo casum temperant cum viribus animi aut corporis, aut cum facultate judicante.

I I. Pactiones inire, quæ bellum finiant, eorum est quorum *Vide lib. II. tit. 1.* est bellum: rei enim suæ quisque moderator. Unde sequitur *c. xv. §. 3.* ut in bello utrinque publico hoc eorum sit, qui summi imperii exercendi jus habent. * Regis igitur hoc erit in statu vere regio, modo is rex etiam jus habeat non impeditum.

I I I. 1. Nam rex qui ætatis est ejus, quæ judicii maturitatem *Vide lib. I. c. 111. §. 24.* non habet, (quod in regnis aliquibus lege definitur, alibi probabilibus conjecturis erit æstimandum) qui imminutæ mentis est pacem facere non potest. Idem dicendum est * de rege captivo; si modo regnum ex consensu populi ortum habet: non enim credibile est a populo imperium delatum ea lege ut & a non libero exerceri possit. Ergo & hoc casu imperii * non quidem jus totum, sed exercitio & quasi tutela erit penes populum, aut cum cui id populus commiserit.

2. De his tamen quæ privatim sua sunt si quid pepigerit rex etiam captivus valebit, ad exemplum eorum quæ de privatis conventionibus dicemus. Quod si exul sit rex, * pacemne facere poterit? sane, si constet eum non obnoxium vivere: carcerisque parum a captivo sors ejus distabit: nam sunt & laxæ custodiæ. Regulus sententiam in senatu dicere recusavit, dicens *Cic. de off. quamdiu jurejurando hostium teneretur, non esse se senato- II.*

I V. 1. In procerum aut populi imperio jus paciscedendi erit penes majorem partem, illic consilii publici, hic civium senten-

G R O T T I I N O T .

Regis igitur hoc erit] Mariana xxv, i.

De rege captivo] Vide Guicciardini lib. xvi. & lib. xviii. non semel.

Non quidem jus totum] Arumentus in aurea bullæ discursu: Rudolphus Palatinus metu in Angliam profugarat, Henricus Mogintinus a Treverensiis ut erat ejusdem. Elecituram tamen non perdidere.

Pacemne facere poterit] Lucanus: Vejos habitante Camillo

Illic Roma fuit.

Vide Chastellum de gloria mundi Parte v, consid. 89.

G R O N O V I I N O T .

Sive actus suo] Præsenti partium consensu.

Ad aliud relato] Dilato in soituaria aut media personæ arbitrium.

Casum temperant] Partim sunt fortuita, partim pendent vel a numero & virtute copiarum, partim a vi mentis.

II. Jus habeat non impeditum] potestate sua libere utatur.

III. 1. Lege definitur] Quo ætatis anno a tutela aut cura liber habeatur.

2. Obnoxium vivere] Servire cogi ei, cuius in finibus est.

Laxæ custodiae] In quibus non quidem vincitus est aliquis, nec tamen sui arbitrii, ut Vonones apud Tacitum 2, annal. 4.

IV. Consilii publici] Senatus comitiiorum.

Sententiae dicendae ius ex more habentium, secundum ea quæ Lib. 11, c. v. diximus alibi. Itaque sic pacta obligabunt etiam eos qui aliter senserunt: Livius, ubi semel decreum erit, omnibus id, etiam quibus ante dissiperetur, pro bono atque utili sedere defendendum. Dionysius Halicarnassensis, δικαιος πολιτευτης της ρωμαεον κερδεισιν parendum his quæ pars major censuerit. Appianus, διπολιτευτης το κερδει απεφανισας πολιτην omnes decreto obsequi tenentur, nulla admissa excusatione; Plinius: quod pluribus placuisse, cunctis tenendum. Quos autem obligat pax, iisdem & voluntibus prodest.

Vasq. contr. ill. 1, c. 4. I. Nunc de rebus pactioni subjectis videamus. Imperiū aut omne, aut ejus partem reges, quales nunc sunt plerib[us] multis allegat, & e. 5. vide supra lib. 11, accipiunt, quo tempore populus adhuc ipsis superior est, lege e. vi. §. 3. & seq. publica tales actus in futurum plane irriti reddi possunt, ita ut nec ad id, quod interest, obligationem pariant. Atque id populos voluisse credibile est, ne aliqui si ad id quod interest salva esset actio contrahenti, subditorum bona pro debito regis capentur, ac sic de non alienando imperio vana esset cautio.

2. Ergo ut imperium totum valide transeat, populi totius consensu opus est, qui expediri potest per partium legatos quos Ordines vocant. Ut pars aliqua imperii valide alienetur duplice opus est consensu, & corporis, & specialiter ejus partis, de qua agitur, ut quæ invita a corpore cui coaluit avelli nequeat. Sed pars ipsa tamen valide in se imperium transcribet sine populi consensu, in summa atque alias inevitabili necessitate, quia eam potestatem credibile est exceptam, cum societas civilis coita est.

3. At in regnis patrimonialibus, quo minus rex regnum alienet, nihil impedit. Fieri tamen potest ut talis rex partem aliquam imperii alienare non valeat, si nempe regnum sub onere ejus

GRONOVI^I NOTE.

Sententiae dicendæ Suffragii serendi.

Iisdem & voluntibus] Loquitur de illis, qui dissenserunt quidem initio, sed tamen in eo, quod majori parti placuit, acqueverunt.

V. In usufructu] Non ut de eo, tanquam de privatis bonis paterfamilias, statuant pro arbitrio suo, sed id teneant, ut beneficium populi, quo ad vitam fruuntur, quodque quantum in ipsis est, fideliter convergent & augeant.

Lege publica] In capitulando, ut vulgo loquuntur, seu lege regia for-

mandat, in quam in aditu imperii jurent, potest praecaveri, ut si quid tale faciat rex, irritum & inane sit.

Nec ad id, quod interest] Non modo ad impletendum contractum, sed ne quidem ad satisfaciendum aliqua compensatione pro eo, quod non impletur.

Subditorum bona pro] Subiecti veri rent in periculum bonorum amittendorum, qua invadere poterat, qui contraxit, pro eo, quod non præstatur male promissum a rege.

2. Partium legatos] Provinciarum deputatos,

Quatu-

ejus non dividendi in proprietatem acceperit. Bona vero quæ regni dicuntur quod attinet, possunt & hæc in patrimonium venire regis duobus modis, aut separabiliter, aut individue cum ipso regno. Si hoc modo, transscribi poterunt, sed non nisi cum regno: si illud, etiam seorsum.

4. Qui vero reges in patrimonio regnum non habent, his vix est ut jus regni bona alienandi concessum videatur, nisi diserte *Lil. II.*, id appareat ex primitiva lege, aut more cui contradicturnum sit.

V I. Sed & quatenus promissio regis populus ac simul successores obligentur alibi diximus: nempe * quatenus obligandi *Lib. II.*, potestas sub imperio comprehensa est, quod nec in infinitum *c. XIV. §. 10.* protrahi, nec ad angustias nimias arctari debet, sed ita intelligi & seq. ut valeat quod probabili ratione nititur. Plane aliud erit si quis *Vafg. d. c. 5.* *n. 9.* rex simul subditorum dominus sit, neque tam civile quam familiare imperium acceperit: ut qui bello victos in servitutem *Supra lib.* redigunt: aut si in personam quidem dominium non habeat, *III. cap.* sed in res habeat, ut Pharao in terra Ægypti ex emto, & alii qui advenas in suum privatum receperunt. Nam hic jus præter regium accedens efficit ut ex eo consistat, quod alioqui per se solo regio jure consistere non posset.

VII. 1. Disputari & hoc solet, quid in res singulorum possint pacis causa statuere, qui reges sunt, nec in res subditorum aliud ius habent quam regium. Alibi diximus * res subditorum sub eminenti dominio esse civitatis, ita ut civitas, aut qui civitatis vice fungitur, iis rebus uti, easque etiam perdere & alienare possit, non tantum ex summa necessitate, quæ privatis quoque jus aliquod in aliena concedit, sed ob publicam utilitatem, cui privatas cedere illi ipsi voluisse censendi sunt, qui in civilem cœtum coierunt.

2. Sed addendum est, id cum sit, civitatem teneri his, qui *Vafg. lib. II.* suum amittunt, facire damnum de publico, in quod publicum *c. 5. Rom.* nomen & ipse, qui damnum passus est, si opus est, contribuet. *conf. 310.* Neque hoc onere levabitur civitas, si nunc forte ei præstationi *Sylv. in verb. belli,* par §. 43.

G R O T T I N O T E .

Quatenus obligandi potestas sub imperio comprehensa est? quod nec in infinitum protrahi, nec ad angustias nimias arctari debet] Vide Reinking. lib. I, classe III. cap. 5. num. 30. Vide & supra lib. II, cap. XIV. §. 7. & 12.

Res subditorum sub eminenti domino esse civitatis] Gail. II, obs. 57.

G R O N O V I I N O T E .

3. Transscribi] Alienari.

VI. Sub imperio comprehensa] Est pars ejus, quod illi populus in se concessit, imperii.

Jus præter regium accedens] Dominicum.

VII. 1. Quam regium] Non etiam familiare aut herile.

2. Et ipse, qui damnum passus est] Fecit voluit dicere: is paullo minus accipiet, quam amisit, proportione scilicet, quam conferre deberet, si alius damnum fecisset, quod pro parte illi erat compensandun.

par non sit, sed quandocumque copia suppedit exseret sese quasi
sopita obligatio.

VIII. Neque illud indistincte admitto, quod dicit Ferdinandus Vasquius, agnoscere civitatem non debere id damnum, quod
Lib. II. cont. ill. c. 4. in fine. jam bello datum est, eo quod jus belli talia permittat. Nam
Lib. III. c. VI. §. 2. jus illud belli populos alios spectat, ut alibi exposuimus: par-
c. VIII. §. 5. tim & hostes inter se, non cives inter se, qui cum socii sint
L. cum diuob. §. qui- æquum est ut communia habeant damna, quæ societatis causa
dam. D. pro socios. contingunt. Plane civili lege & hoc constitui poterit, ut rei
 bello amissæ causa nulla adversus civitatem actio sit, ut sua
 quisque actius defendat.

IX. Sunt qui latum discrimen collocant inter ea, quæ civium
 sunt ex gentium jure & ea quæ eorundem sunt ex jure civili, ut
 in hæc jus laxius regi concedant, etiam auferendi sine causa &
 compensatione, in illa non item: perverse: nam dominium
 ex qualicunque causa ortum sit, suos semper effectus habet ex
 ipso jure naturali, ut scilicet auferri nequeat nisi ex causis quæ
 aut dominio insunt suapte natura, aut ex dominorum facto
 ortum habent.

X. Sed hæc inspectio, ne nisi ex publica utilitate res privatiorum
 concedantur, regem spectat & subditos, ut illa de damno
 sarcendo civitatem & singulos. Nam externis, qui cum rege
 contrahunt, sufficit factum regis, non tantum ob præsumptionem
 quam secum adfert dignitas personæ, verum etiam ob
 gentium jus, quod bona subditorum obligari ex facto regis
 patitur.

XI. I. Circa interpretandas pacis conventiones observan-
 dum est quod supra a nobis est traditum, quo quidque plus
 habet favoris, eo laxius accipendum: quo longius abit, eo
 restrictius. Si jus naturæ merum spectamus, maximus favor in
 eo

GRONOVIÆ NOTÆ.

VIII. *Agnoscere non debere*] Civitatem non obligari ad sarcendum.

Populos alios ipselat] Liberat populum a populo, externos ab exter-
 nis; non civem a civi.

Res bello amissa] Quemadmodum Romani in armis sustulerunt postli-
 minum.

IX. *Quæ aut dominio insunt*] Velut inest ei, ut possit servire publico,
 & totius civitatis periculum levare.

Ex dominorum facto] Sive contra-
 kerint, sive deliquerint.

X. *Cum rete contrahant*] Et ali-
 quid subiectis ejus ablatum acci-

piunt, etiam si citra necessitatem &
 publicam utilitatem ablatum, etiam si
 civitas id non resarcia, non veren-
 dum ne malo jure rem teneant,
 quia illis pro omni jure est factum
 regis tradentis.

Ob præsumptionem] Quod præsumi-
 tur rex hoc non nisi iuste facere.

Gentium jus] Quo, etiæ non tra-
 derer, arripi tamè bona subjectionis
 possent propter debitum regis
 tanquam pignori opposita.

XI. I. *Quo quidque plus*] Quo
 quidque caput est de re magis favo-
 rabili.

Quo longius] Odiosorem rem
 continet.

eo esse videtur ut suum quisque consequatur, quod Græci dicunt ἔχοντες τὰ ἔκπτα. & proinde videtur ambiguae positorum interpretatio eo ducenda, ut qui justa arma habuit id consequatur, ob quæ arma sumvit, & damna sumtusque recuperet: non item ut pœnæ nomine quicquam luctetur, id enim odiosius.

2. Sed quia ad pacem veniri vix solet injuriæ confessione, ideo ea sumenda est in pactis interpretatio, quæ partes quoad belli iustitiam quam maxime æquæt: quod fieri solet duobus maxime modis: aut * ut quarum rerum turbata bello possesso est, ex formula juris antiqui componatur: (quæ verba sunt Menippi in oratione qua de fœderum generibus disserit) aut *Livius lib. ut res maneant quo sunt loco: quod Græci dicunt ἔχοντες & xxxiv. ἔκπτα.*

XII. 1. Ex his duobus posteriorius in dubio magis est ut præsumatur, quia facilius est, & nullam inducit mutationem. Hinc est illud quod a Tryphonino notatum est, ut in pace illis demum captivis postliminium sit de quibus id in pactis erat comprehensum, ut recte emendare Fabrum diximus *supra*, & certis argumentis evicimus. Sic & transfugæ non reddentur nisi convene-
rit. Nam * transfugas jure belli recipimus, id est, per jus belli licet nobis admittere & nostris ascribere eum qui partes mutat. *Supra hoc libro c. 9.* Res cæteræ tali pacto manent penes tenentem.

*L. in bello.
D. de capti-
vis.*

*L. transfu-
gam. D. de
act. rer.
dom.*

2. Illud autem tenere non civiliter sed naturaliter sumitur: in bellis enim sufficit facti possesso, nec alia attenditur. Agros *Dec. T. III.* autem diximus ita teneri, si munitionibus quibusdam clausi sunt: nam temporariam insessionem ut per stativa hic non spe-
ctari. Demosthenes pro Ctesiphonte festinatum ait a Philippo ut quæ posset loca occuparet, gnarus ut res erat, pacis confecto negotio, retenturum se quæ teneret. Incorporalia non tenen-
tur nisi per res, quibus adhærent, ut servitutes prædiorum, aut per

*Supra libro
III. c. 6. §. 4.*

GROTTI NOTE.

*Ut quarum rerum turbata bello pos-
sesso est, ex formula juris antiqui com-
ponatur.] Vide Parutam lib. v.*

*Transfugas jure belli recipimus.] Supra
hoc libro cap. I. in fine; in pace
convenire & hoc solet, ne trans-
fugæ recipientur. Vide pacem Jus-
tiani cum Choſroë apud Menan-
druum Protectorem.*

GRONOVI NOTE.

*Ambiguae positorum.] Dubio sensu
scriptorum.*

2. Vix solet injuriæ.] Nemo enim

volens fatetur injuria se fecisse.
*Quæ partes.] Qua parti utriusque,
quantum potest, relinquitur salva
iustitiae fama & species.*

*Ex formula juris antiqui.] Restitu-
tur cuique, quod antea habuit.*

*Ut res maneant.] Ut servet quisque
quod bello cepit.*

*XII. 2. Non civiliter.] Cum iusto
titulo acquirendi.*

*Naturaliter.] Quomodo tenere
dicitur, quicumque habet quavis
ratione.*

*Stativa.] Castra ad tempus po-
sita.*

Supra lib. IIII. cap. VII. §. 4. per personas quarum sunt, dum ne in solo quod hostium fuit exercenda sint.

XIII. In altero illo pacisendi genere, quo restitutus posses-
sio bello turbata, notandum est ultimam, quae ante bellum fuit,
possessionem respici, ita tamen ut privatis dejectis interdicto
aut vindicatione apud judicem experiti liceat.

Livius lib. XXXIII. XIV. At si quis sui juris populus sponte se bellantium alteri subjecerit, ad eum restitutio non porrigitur, ut quae ad ea tan-
tum pertineat, quae vi, metu facta sunt, aut alioqui dolo non
nisi in hostem licito. Sic pace inter Græcos Thebani * Plateam
retinuerunt, dicentes, *εἰς τὴν ἄλλην ὥραν οὐτὸν αὐτῶν τεσχωριού-
ντων τῷ συνδέοντα ἔχειν τὸ χωρίον·* habere se cum locum non vi,
non proditione, sed eorum quorum erat libera voluntate. Parique
jure Nisæa penes Athenienses mansit. Eadem distinctione ad-
versus Ætolos utebatur T. Quintius, captarum, inquiens,
urbium illa lex. Thessalæ civitates sua voluntate in ditionem nostram
venerunt.

XV. Si nihil aliud convenerit, omni pace id actum censeri
debet, ut quae bello data sunt damna, eorum nomine actio non
sit, quod de damnis etiam privatim acceptis intelligendum
est: nam & hæc belli effecta sunt. In dubio enim ita censem-
tur contrahere voluisse bellantes, ut neuter iniquitatem damnare-
tur.

Dec. cons. 61. XVI. Non tamen & quae privatis deberi cœperunt belli tem-
pore condonata censeri debent: nam hæc non belli jure quæsita
sunt, sed bello tantum exigi vetita. Itaque sublato impedi-
mento vim suam retinent. Jus vero quod ante bellum fuit, quan-
quam niemini facile ademptum censeri debet, (hanc enim ob
causam maxime ut sua tenerentur res publicæ civitatesque con-
stitutæ sunt, ut recte ait Cicero) intelligendum id tamen de co-
jure quod ex rerum inæqualitate nascitur.

XVII. *De

GROTTI NOTE.

Platam retinuerunt] Locus hic
est apud Thucydidem v. Praeesferat
similis lib. IIII. μη διάδοτο. ἡγε-
μονος, οἱ αὐτῶν ἵκεται τεσχω-
ριούντων. ne reddenda sit Platæ,
cum ejus urbis homines sponte accesser-
int.

GRONOVI NOTE.

Quod hostium fuit] Eorum qui
hostes fuerunt, & nunc ita fecerunt
pacem, ut de personis istis nihil sint
pauci.

XIII. *Privatis dejectis]* Si forte
paullo ante bellum vis facta est, nec
iure vindicata propter bellum inter-

veniens, ita ut oriente bello invaser-
possidat.

Interditio] Unde vi, quo posses-
sio adseritur. §. 6. Inst. de interd.

Vindicatione] Qua proprietas adse-
ritur.

XIV. *Ad eum restitutio non]* Is
non restituetur ex generali conven-
tione, sed oportet specialiter de eo
cautum fuerit.

XVI. *Quæ privatis deberi cœpe-
runt]* Ex contractu civili ante bel-
lum inito: in ex. gr. quod colonus
meus mihi debere cœpit, dum
hostis agum insidet: vel usura qua-
rum dies cessit, dum debitor cum
patria sua in hostium potestate est.

Dg

XVII. * De jure ad poenam non aequa: nam id jus quatenus inter ipsos reges aut populos versatur remissum ideo censeri debet, ne pax non satis pax sit, si veteres ad bellum causas relinquantur. Quare & ignorata hic venient sub verbis generalibus, ut de mercatoribus Romanis quos a Carthaginensibus mersos ignorabant Romani, narrante Appiano, οὐδέποτε Διονύσιος τὸν εἰς τὴν Ἑγυπτίαν εἰς μητρόναν, inquit Dionysius Halicarnassensis: optimae conciliations que iram offensarum memoriam delent. Isocrates Plataica: εἰγλωνες δόκοις & παθόντες μητρόναν τοῖς οὐτε φροντίζουσιν: in pace non decet ante peccata exequi.

XVIII. De privatorum jure ad poenam non tanta est ratio ut remissum censeatur: quia sine bello judicis expediri potest: tamen cum hoc jus non ita nostrum sit ut quod ex inaequalitate nascitur, & poenæ semper aliquid odii habeant, levis verborum conjectura sufficiet, ut hoc quoque donatum intelligatur.

XIX. Quod vero diximus jus quod ante bellum fuit ademnum facile censeri non debere: id in privatorum jure firme tenendum est, in jure autem regum & populorum facilis est ut condonatio aliqua intelligatur facta, si modo verba aut conjecturæ non improbabiles suppetant: maxime vero si jus de quo agitur non liquidum erat, sed in controversia positum. Benignum enim est credere id actum, ut belli semina evellerentur. Idem quem modo laudavi Dionysius Halicarnassensis: στοιχεῖον L. III. τοῦ μάρτυρος ηγετῶν ὅπος ἀντὶ τοῦ πατέρου ἔχθραν Διολυσταὶ μετὰ τοὺς ἀλλήλους, αὐτὸν ὡς μηδὲν αὐτὸν ποτε πολεμώντας ἐπεῖδεν αὐτούς ποιοῦντες τοῦ κακῶν συνηλύσαντο, ἀλλ' απαλλάξαντο: non tam cogitandum est de sarcenda in praesens amicitia, quam id curandum ne bello iterum implicemur: neque enim ad differenda sed ad auferenda mala convenimus: quæ postrema verbo tenus ferme desumpta sunt ex Isocrate, oratione de pace.

X X. Quæ post perfectas pactiones capta sunt, reddenda satis constat: sublatum enim jam erat belli jus.

X XI. At in pactionibus, quæ sunt de reddendis his, quæ bello Alc. v., capta ref. 17.

G R O T I I N O T E .

De jure ad poenam non aequa] Gail. de arrestis c. XIV, n. 7.

G R O N O V I I N O T E .

XVII. *Ignorabant Romani]* Cum scilicet pacem facerent, dein eo cognito non poterant propterea turbare pacem factam aut novas poenas exigere. Sed exemplum est alienum, nam illa non erant facta & ignora-

bantur ante pacem statutam & primum bellum finitum; sed aliquanto post id tempus. Itaque postquam ea resciverunt Romani, merito, quod prius foedus violatum esset, minando bellum Poenis imparatis, adegerunt illos ad novum foedus, quo Sardinia cesserunt.

XVIII. *Levis verborum conjectura]* Si minima detur ansa formulam pacis ita interpretandi, ut & istæ lites cessare debeat.

cic. de off. II. capta sunt, primum latius interpretandæ quæ mutuæ sunt quam quæ claudicant: deinde quæ de hominibus agunt plus favoris habent quam quæ de rebus: & inter eas quæ de rebus, hæ quæ de agris plus quam quæ de rebus mobilibus: & quæ de his quæ penes publicum sunt plus quam quæ penes privatos: & inter eas quæ penes privatos, plus illæ quæ reddi jubent lucrativo titulo possessa quam oneroso, ut quæ emtionibus, quæ dotibus tenentur.

App. civ. v. XXII. Cui pace res conceditur ei & fructus conceduntur a tempore concessionis, non retro, quod recte defendit Cæsar Augustus contra Sextum Pompejum, qui Peloponneso sibi concessa, simul etiam tributa quæ pro exactis annis debebantur sibi vindicabat.

XXIII. * Nomina regionum accipienda ex usu præsentis temporis, non tam vulgi quam peritorum: nam a peritis negotia tractari solent.

Quint. decl. ccxlviii. XXIV. Habent & illæ regulæ frequentem usum, quoties relatio fit ad pactum antecedens aut vetus, toties repetitas censi qualitates aut conditiones priore pacto expressas: & pro faciente habendum qui facere voluit, si per alterum, quicum controversia est, stetit quo minus fieret.

XXV. Quod vero quidam ajunt moræ purgationem intra breve tempus admitti, * verum non est, nisi improvisa necessitas impedimento fuerit. Nam quod canones nonnulli purgationi tali favent mirum non est, cum eorum officium sit Christianos ad ea permovere quæ caritati mutuæ convenient. At in hac quæstione de pactis interpretandis non jam quærimus quid melius sit, imo nec quid a quoque religio & pietas exposcat; sed ad quid cogi possit, quod totum versatur in eo jure, quod externum diximus.

XXVI. In dubio autem sensu magis est ut contra cum fiat inter-

GROTTI NOTE.

Nomina regionum accipienda ex usu præsentis temporis] Vide Guicciardini libro V.

Verum non est, nisi improvisa necessitas impedimento fuerit] Vide Albertum Argentinensem.

GRONOVII NOTE.

XXI. Quæ mutuæ sunt] Ubi utrumque redditur, quam ubi tantum ab altera parte.

Lucrativo titulo] Donatione, testamento.

XXIII. Nomina regionum] Provinciarum, diœcесium, quod interdum latius, interdum strictius accipiuntur.

XXIV. Relatio fit] Si dictum sit, ita possideri aut restituiri debere, ut definitum sit in pacto ante tot annos inito.

Pro faciente habendum] Quasi restituerit, nec nasci cum eo novam actionem putandum.

XXV. Moræ purgationem] Aliquam excusationem, si quis statutum restituti tempus non observaverit.

interpretatio, * qui conditiones elocutus est, quod esse solet potentioris: (est ejus qui dat non qui petit conditiones pacis dare, ait Annibal) sicut & contra venditorem fit interpretatio: *L. Veteribus D. de padis.*
habet enim quod sibi imputet, qui non aperius locutus est: alter autem quod plures sensus recipiebat, id suo jure accipere potuit in partem sibi utiliorem, unde alienum non est quod Aristoteles dixit: *Ἄλλο τὸ ξενισμένον φίλας γένος οὐ παρθένος ἀφέτηται εἰναῖς*, ubi utilitatis causa amicitia est, ibi ejus qui accipit utilitas ejus quod debetur mensura est.

XXVII. Quotidiani usus & illa disputatio est, quando pax rupta censeatur: quod Græci vocant *παράβολην*. non enim idem est novam bello causam præbere & pacem rumpere: sed multum inter haec interest, tum ad committendam pœnam a peccante, tum ad liberandam in cæteris fidem ejus, in quem peccatum est. Rumpitur pax tribus modis, aut faciendo contra id quod omni paci inest, aut contra id quod in pacem dictum est aperte, aut contra id quod ex pacis cuiusque natura deber intelligi.

XXVIII. Contra id quod omni paci inest fieri, si vis bellica inferatur, nimirum ubi nulla nova subest causa: quæ si probabiliter adferri potest, satius est injustitiam sine perfidia, quam cum perfidia admisissam credi. Illud Thucydidis vix opus habet moneri: *λόγοι ταῖς αὐτοῖς σχόλοις οἱ ἀμυνόμενοι; ἄλλοι οἱ κατέτεροι μόνοιτες.* * pacem rumpunt non qui vim vi arcent; sed qui priores vim

G R O T I I N O T A E .

Qui conditiones elocutus est?] Plautus Persa: *tua merx, tua indicatio est.* In hac re solet prior loqui is qui plus valet; ut vero petantur conditiones, loqui prior solet qui est inferior. Plutarchus Sulla: *Ἄλλο δέ οὐδὲν εἴτε τὰ κατήγορα δίκαια τοῦτο οὐδὲν εἴσαρκτον τὸ παντόν.* eorum est prius loqui qui opus habent pace, victori satis est tacere.

G R O N O V I I N O T A E .

XXVI. *Qui conditiones elocutus est?*] Qui formulam dictavit, aut concepit.

Qui dat? Pacem.

Eius qui accipit? Ex commodo accipientis grandius aut minus estimatur, quod debetur.

XXVII. *Novam bello causam præbere?*] Alterum, si temere fiat, injuria est, alterum perfidia.

Ad committendam? Quia in posteriore, quod gravius, plus pœna debet, qui sacrati juris aliquid violat,

& liberior excusatione est ad non servanda cætera, quæ convenerunt.

Quod omni paci? Quod dictum, conventum, pactum intelligitur in genere quotiescumque pax coit.

In pace dictum est? Quod in ea que nunc placuit, satis evidenter & perspicue cautum est.

Ex pacis cuiusque? Quod ipsum genus pacis, in quod consensum est, praefari oportere recte judicantibus demonstrat. num. 39. speciale natum pacis vocat.

G R O T I I N O T A E .

Pacem rumpunt non qui vim vi arcent; sed qui priores vim inferunt? Vide Ammianum Marcellinum initio libri xxix. qui sic de Romanis: *opera consulta retro cedentes, ne ferro violarent adversorum quenquam primi, & judicarentur discipi fæderis rei, ultima trudente necessitate congreßi sunt.* Armenii in oratione ad Chosroënum apud Procopium Persicorum 11.

vim inferunt. Hoc posito, a quibus & quibus illata vis armata pacem solvat videndum est.

Paus. IX. XXXIX. Qui socii fuerunt si quid tale faciant, pacem rumpi video esse qui sentiant. Nec nego ita conveniri posse, non proprius ut ex alieno facto alius fiat pena obnoxius, sed ut pax non videatur plene inita, sed sub conditione, partim potestativa, partim casuali. Verum hoc modo facta pax, nisi manifeste appareat, credi non debet: est enim enorme, & communi pacem facientium voto non convenit; ergo qui vim intulerunt, aliis non adjuvantibus, pacis ruptae tenebuntur, & in eos bellandi jus erit, non in alios: contra quam Thebani aliquando contra Lacedæmoniorum socios dixerunt.

Lib. II,
c. XXI. §. 2.
¶ seq.

XXX. Si quid subditi per vim armatam faciunt, sine iussu publico, videndum erit an privatorum factum publice probatum dici possit: ad quod tria requiri, scientiam, puniendo potentiam, & neglectum, ex his quæ supra tractavimus facile potest intelligi. Scientiam evincunt facta manifesta aut denunciata: potentia presumitur nisi defectio appareat: neglectum ostendit elapsum temporis spatium, quale in quaque civitate ad crimina punienda sumi solet: Et talis neglectus decreto idem valet

gūn ἐν τῷ τοῦ πρώτου ὡρῶν οὐκ οὐδὲ τῷ
οποίοις πρόσωπο ταρσοῖς, οὐδὲ οὐδὲ
τηλεγράφοις εἰς τὴν ἐμφάνειαν τοῦ
πέντε κατηγορούμενος αφίσασται, οὐδὲ
οὐδὲ ψηφιστέος εἴη τὸ αἰτιώτερον τοῦ,
εἴτε βασιλεὺς, εἴτε Θεός ποιητής
εἰς ποιῶντας, οὐδὲ οὐδὲ τὰ σφίρεα
αὐτοῖς κομιζόντος εἴη τὸ ιπτόν κορόν,
εἴτε οὐδὲ τὸ πλανηταῖς διαταθόντες εἰς κατάστασιν
frangunt pacis fædera, non qui injurias
affetti, palamque id dequesti ad alios
se transferunt, sed qui, quos fæderatos
habere volunt violent, Deunque
fili faciunt hostem, non si qui rebus
suis secum suntis ad alios transfeant,
sed si qui aliena invadentes eorum domi-
nos in bello pericula cogunt.

GROTTI NOTÆ.

XXIX. Socii fuerunt] Eorum, quibuscum bellavinus.

Parim potestativa] Qua caveatur partim de eo, quod in potestate est,

& nostro arbitrio potest permitti ut impedi: partim de eo, quod forte fortuna accidere potest.

Aliis non adjuvantibus] Illis, quibus antea socii fuerunt, qui clementibus, neque istos subornantibus.

Tenebuntur] Ipsi & non, quorum socii antea fuerant.

Paus. IX.] P. 544.

Lacedæmoniorum socios] Plataenses, quod Lacedæmonii, quorum illi socii fuerant in bello, Cadmea ex insidiis occupata pacem rupissent, quamvis Plataenses ipsi nihil deliciabantur.

XXX. Publice probatum] Accipi posuit, ut consilio & approbatione populi, vel imperantis factum.

Facta manifesta] Quæ qui fecit, ita palam fecit, ut civitas non possit non scire: aut si civitati ab eo, cui factum, significatum est.

Presumitur nisi] Creditur enim princeps vel populus in privatos iustum habere imperium, nisi contrarium doceat manifesta seditione.

Neglectus decreto] Perinde in culpa est, ac si decreto facinus esset probatum.

valer, nec aliter accipiendum, quod ait apud Josephum Agrippa, regem Parthum arbitraturum pacem rumpi, si subditi sui contra Romanos armati procedant.

XXXI. Quæri sepe solet an & hoc locum habeat, si cuius subditi non per se armæ moveant; sed aliis bellum gerentibus militent. Certè Cerites apud Livium se purgant, suos non *L. vii.*
publico consilio militasse. Eademque Rhodiensium fuit defensio. *Gell. vii.*
Et verius est, ut id quoque permittendum non sit, nisi probabilibus argumentis appareat actum aliud, ut nunc interdum fieri solet, exemplo veteri Ætolorum, quibus pro jure erat,
* Ἀγεντοφόροι δέ τοι λαθόροι; ex omni præda prædam sumere:
cuius moris hanc vim esse ait *Polybius: *κανὲν ἔπειροι τινες πολε-* *Polyb. libro*
μων τοῖς ἀλλήλοις, ὄντες Αἰτωλῶν φίλοι καὶ σύμμαχοι; μηδὲν *xvii.*
ἴθιοι ἐξεῖναι τοὺς Αἰτωλοὺς ἄνδρας κοντὸς δούλους οὐκέτι *καὶ παρ' ἀνθρώ-*
ποφόροις πολεμώσοι τὸ κάρον ἀγεντοφόροιν. etiam si non ipsi sed
alii bellum gerant amici ipsorum aut socii, ut eo non minus Ætolis
liceat * citra publicum decretum utrique parti militare & utrinque
prædas agere. Livius de iisdem: juventutem adversus suos socios
publica tantum auctoritate demia militare sinunt, & contrarie sepe
acies in utraque parte Ætolica auxilia habent. Olim Etrusci,
negato Vejentibus auxilio, si qui lux juventutis voluntarii ad *Liv. lib. v.*
id bellum irent, non impediebant.

XXXII. 1. Rursum pax erupta censeretur debet, non modo
si toti corpori civitatis, sed & si subditis vis armata inferatur,
nimis sine nova causa. Nam ut omnes subditi tuti sint, pax
initur: est enim pax actus civitatis pro toto & pro partibus.
Imo & si causa nova subdit, per pacem licebit se suaque defendere.
Naturale enim hoc, ut ait Cassius, armæ armis repellere:
ideo abdicatum inter pares non est ut facile credatur;
uleisci autem aut ablata recuperare per vim non licebit, nisi
postquam judicium erit negatum. Hæc enim res moram fert:
illa non fert.

2. At

GROTTI NOTÆ.

*Ἀγεντοφόροι δέ τοι λαθόροι] Plautus Truculentus: *de præda prædam capio.*

Polybius] Vide eum &c in excerptis.

Citra publicum decretum] Idem de Hunnis Sabiris suo tempore narrat Agathias libro IV.

GRONOVI NOTÆ.

XXXI. *Actum aliud*] Id prohibitum non esse.

XXXII. 1. *Sine nova causa*] Qui post pacem initiam damnum non

dederunt vel offensam contraxerunt.

Pro toto & pro partibus] Pro ipso corpore sive omnibus junctim & pro singulis seorsum.

Per pacem licebit] Iis quibus vis infertur.

Abdicatum inter pares] Renuntiatio quemquam huic juri, qui non alteri fæse submisit.

Moram fert] Ultionis aut ablato rum persecutio non necesse est, ut fiat in instanti, quemadmodum defensio contrarepentinam vim aut aggressionem.

2. At * si quorum subditorum ita perpetuum sit maleficium ac juri naturæ contrarium, ut quod faciunt id credendi sint omnino facere, rectoribus suis improbabilibus, & in eos judicium postulari non possit, quales sunt qui piraticam exercent, ab his & res recuperare & ultiō rem expolcere licebit tanquam a deditis. At alios innocentēs eo nomine armis impetrare id vero est contra pacem.

XXXIII. 1. * Sociis quoque vis armorum illata pacem rumpit: sed his demum qui in pace comprehensi sunt, ut ostendimus cum Saguntinam controversiam examinavimus. Urgent hoc Corinthii in oratione, quæ est apud Xenophontem historiæ Græcæ sexto: πάσιν όμηρον πάντες ιμεῖς ὀμόσαμε, omnes nos vobis omnibus juravimus. Quod si ipsi socii non pepigerint sed alii pro ipsis, idem tamen statuendum erit, postquam satis constat eos socios pacem ratam habuisse: nam quamdiu adhuc incertum est an ratam habere velint, hostium loco sunt.

Cep. conf. 2. Aliorum sociorum, ut & cognatorum & affinium, qui nec subditi sunt, nec in pace nominati, separata causa est, nec ad pacem ruptam vis in eos trahi potest; neque tamen sequitur, ut & supra diximus, bellum eo nomine suscipi non posse, sed id bellum erit ex nova causa.

XXXIV. Rumpitur & pax, ut diximus, faciendo contra id quod in pace dictum est: sub faciendo autem comprehenditur & non facere quod & cum oportet.

XXXV. Neque admittam hic discriimen capitum pacis quæ majoris, quæque minoris momenti sint. Satis enim magna vis serventur videri debent quæ pace comprehensa sunt. Bonitas tamen, maxime Christiana, leviores culpas, accidente præfertim penitentia facilius condonabit, ut illud locum habeat,

Quem paenit peccasse, pane est innocens.
Sed quo magis paci cayeatur, consultum erit * ut capitulo minoris

GROTIUS NOTÆ.

Si quorum subditorum ita perpetuum sit maleficium] Ita Augustinus judicavit contra Syllum pro Herode. Josephus XVI, 16.

Sociis quoque vis armorum illata pacem rumpit] Thuanus lib. LXV. anno 1100 10 LXXVIII. Est & quod huc pertinet apud Haratum hoc, tomo II. historie Brabantiae in anno 1100 10 LVI.

Ut capitulo minoris momenti adiiciatur, ut si quid adversus ea factum erit, pacem non rumpat] Vide egregium exemplum in pace Justiniani, Justinianum inter & Chosroën. Menander Protector eam habet.

GRONOVII NOTÆ.

XXXIII. 1. *Sociis quoque* Illorum, quibuscum velut cum ducibus adverba partis pax facta est.

Sed his demum] Potius dicendum, nisi qui nominati excepti sunt, aut nisi quos certo constat comprehendere non posse, ut si subiecti alterius alteri fese applicent.

Habuum loco sunt] Si scilicet ante pacem hostes fuerunt.

XXXIV. *Et non facere*] Facere contra pacta videtur & qui non facit, quod eum facere placuit, & qui non facit, quo tempore facere debuit ex pacto aut negotii natura.

minoris momenti adjiciatur, ut si quid adversus ea factum erit, pacem non rumpat: aut ut arbitri prius adeantur quam arma inferre licet, quod erat in foedate Peloponnesiaco, memorante Thucydide.

Vide supra
lib. II. c. XV.
§. 15.

Lib. VIII.

XXXVI. Et plane sentio id actum videri, * si qua specialis poena adjecta sit: non quod nesciam posse ita contrahi, ut electio sit ejus, cui facta est injuria, poenam malit an a transactione recedere, sed quod negotii natura hoc quod dixi potius requirat. Illud quidem constat, & jam supra dictum a nobis est, & historiæ auctoritate probatum, pacem non rumpere qui pactis simpliciter factis posterior non stat: neque enim tenebatur nisi sub conditione.

Lib. III.

c. XIX. §. 14.

XXXVII. Quod si necessitas aliqua in causa sit, quo minus pars una impletat id quod promissum est, puta si res perierit, aut ablata sit, aut factum redditum sit aliquo eventu impossibile, pax quidem rupta non censetur: nam, ut diximus, non solet illa pendere a conditione casuali. Sed alter optabit an expectare malit, si qua spes sit impleri promissum serius posse, an estimationem accipere, an mutuis præstationibus isti capiti respondentibus aut æquum valentibus liberari.

Vide supra
hoc libro
c. XIX. §. 13.

XXXVIII. Certe, etiam post læsam fidem, integrum est innocentia pacem servare, sicut Scipio fecit post multa Cartaginensium perfida facta, quia contra obligationem faciendo nemo se obligationi eximit: &, si additum est ut tali facto pax rupta habeatur, adiectum id censeri debet in commodum innocentis duntaxat, si eo uti velit.

XXXIX. Postremo diximus, pacem solvi faciendo id, quod specialis pacis natura repudiat.

XL. 1. Sic quæ contra amicitiam sunt, rumpunt pacem, quæ sub amicitia lege contracta est: quod enim inter ceteros solius amici-

G R O T I I N O T .

S i g n a specialis poena adjecta sit.] Ut in Gotthorum pactis cum Francis. Vide Procopium Goth. I.

G R O N O V I I N O T .

XXXV. Arbitri prius adeantur.] Sumatur judex medius & neutrarum partium, apud quem disceptetur.

XXXVI. Adjecta sit.] Certo capiti, ni servetur.

Posterior non stat.] Cum prius alter eis non stetit, & ipse posterior ea implere cessavit.

XXXVII. Conditione casuali.] Sed potestativa scilicet, id est, non solet ita statui, ut, quod forte fit, eam rumpat, sed quod consilio & culpa.

Æstimationem accipere.] Aliud tandem valens.

Mutuis præstationibus.] Sibi remitti, quod ipse facturum se promisit, in compensationem quod ab altero non præstatur.

XXXVIII. Innocenti pacem servare.] Quiescere &c ab eo vinculo, quo tenetur alter, eum non dimittere.

XL. 1. Contra amicitiam.] Quibus malevolus declaratur animus, et si proprie nihil fiat adversus præcipua pacti capita.

Sub amicitia lege.] Cui additum est inter articulos, ut posthac vivant tanquam boni & fideles amici.

Subdit.

*L. Postili-
minii. D.
de cap.
Pro Gabin:*
amicitiæ officium exigeret, hic etiam pacti jure præstandum est. Et hoc, non vero ad quamvis omnino pacem (est enim & fœdus, non amicitia causa, ut nos Pomponius docet) refero multa; quæ de injuriis non armatis & contumelias a legum peritis dislertari solent, & præcipue illud Tullii: post redditum in gratiam si quid est commissum, id non neglectum sed violatum putatur, nec imprudentie sed perfidie assignatur. Sed hic quoque detrahenda quantum fieri potest factio invidia:

*L. item. §.
si quis D:
de injur.
Instit. §. ser-
vis. eod. tit.*
2. Itaque personæ quamvis conjunctæ aut subditæ facta injuria, ipsi quicum pax inita est facta non censetur, nisi aperte ad ipsius fugillationem facta sit, quam naturalem æquitatem in servis atrociter laesis sequuntur leges Romanæ: & adulterium aut stuprum libidini potius quam inimicitiae imputabitur: & invasio rei alienæ novæ potius cupiditatis reum faciet, quam fidei laesa.

*Alex. 11.
Conf. n. 3.*
3. Atroces sane minæ nulla nova causa præcedente cum amicitia pugnant: & hoc referam arces in finibus structas non tuendi sed nocendi causa, & insolitam copiarum conscriptionem, si justis satis indicis appareat in non alium hæc, quam in eum qui cum pax facta est, comparari.

XLI. 1. * Subditos singulos, qui ex altera ditione in alteram migrare volunt,

migrat-

GROTIUS NOTÆ.

Subditos singulos, qui ex altera ditione in alteram migrare volunt, suscipere, non est contra amicitiam] Solon: οὐδέ πάντας ἐσθῶτα πολι-
τῶν φύγεται εἰσφύγει τοῦ έπατροῦ,
η πατρίοις Αθηναῖς μετοικιζόμενοι
εἰς τὴν εἰρήνην αἰρετοῦσι ασθενεῖς
σὺν τοῖς εἰρηνικοῖς αἰτίαις. Apud Appianum in excerptis legationum num. 25. καὶ τὸ παντὸν
αἰτιώπων τοῖς, καὶ τοῖς ὑπὲρ τὸ
τείχος φύγεται εἰσδιζετε· feci hoc
communi hominum jure, quomodo &
vos alibi ejectos suscipitis. Commune
hoc jus pactis firmari aut adstringi
solet. Vide pacem Antiochi apud
Polybium exc. leg. n. 35. & apud
Livium: pacem inter Romanos &
Persas apud Menandrum Prostetō-
rem: Simlerum de Helveticorum
inter se pactis, Aradii, regibus
Syrie inter se certantibus, obtinere,
ut fugientes suscipere possent sed non
emittere. Testatur id Strabo XVI.

GRONOVII NOTÆ.

Officium exigeret] Quod fieri debet
ret lege humanitatis & morum,
cui qui non paret, facit quidem
improbè, non tamen actionem al-
teri parit.

Injuriis non armatis] Quæ sunt sine
vi, aut si negentur honores debiti,
aut fiat aliud quid in contumeliam
focii.

Si quid est commissum] Si qua
offensio data.

Id non neglectum] Pro fraude &
culpa habetur, non pro negligentia.

Detrahenda est invidia] Ne nimis
cito in bellum ruerat, factum,
quamvis malignum leniore potius
animo accipiat & mitiore voca-
bulo appelletur, quam graviore &
invidioliore.

2. Servis atrociter laesis]. Tan-
quam id pertineat ad domini offen-
sam.

Syrie inter se certantibus, obtinere,
ut fugientes suscipere possent sed non
emittere. Testatur id Strabo XVI.

Oppida

migrare volunt suscipere non est contra amicitiam. Neque enim naturalis tantum sed & favorabilis est ista libertas, ut alibi diximus. Eodem loco pono perfugium exilibus datum: nam in §. 24. exiles, ut ex Euripide diximus alibi, nullum jus civitati. Perseus apud Livium recte, quid attinet cuicunque exilium patere, si nusquam exili futurus est locus? Aristides Lecutrica secunda: δέξασθε τοις επιτρόποις, vocat γηνὸν ἄπων ἀνθρώποις communis jus hominum exiles recipere.

2. Plane * oppida aut magnos cœtus, qui civitatis partem integrantem faciant, recipere non licet, ut alibi diximus: neque magis eos qui ex sacramento, aut alter ministerium, aut servitum debent. De his autem qui belli forte servi sunt idem introductum gentium jure, apud quosdam populos, supra memoravimus. Sed & de his qui exules non acti pœnam justam effungi dedendis egimus alibi.

XLI. Soris alexæ subjici belli exitus liceat non semper potest, sed tum demum, quoties de re agitur in quam plenum habemus dominium. Nam ad subditorum vitam, pudicitiam, & similia tuerenda, civitas, & ad bonum civitatis tuendum rex arctius obligatur, quam ut omittere possit eas rationes, quæ ad sui & aliorum tutelam maxime sunt naturales. Attamen si vera astimatio ne qui injusto bello imperit, tanto sit inferior ut resistendi nulla spes sit, videtur fortè offere posse ut certum periculum incerto evadat: hoc enim est de malis minimum.

XLIII. 1. Sequitur valde agitata quæstio de præliis, quæ definito numero condicuntur belli finiendi causa, puta inter singulos utrumque ut Æneam & Turnum, Menelaum & Patidem: inter binos utrumque, ut inter Ætolos & Eleos: inter ternos utrumque, ut inter Horatios Romanos & Curiatios Albanos: inter tricenos utrumque, ut inter Laçedæmonios & Argivos. Paus. 7.

2. Si jus gentium externum tantum spectamus, non est dubandum quin per id ipsum talia certamina sint licita: hostium enim cædem id jus indiscretè permittit. Quod si vera esset veterum

G R O T I I N O T E .

Oppida aut magnos cœtus, qui civitatis partem integrantem faciant, recipere non licet, ut alibi diximus] Libri II. cap. v. §. 24. Vide & Bizarium librio XII.

G R O N O V I I N O T E .

XLI. 2. Partem integrantem] Qualis pars si abscedat, totum non manet integrum, sed murulum fit. *Idem introductum*] Ut eos aufūgientes a dominis, in quorum ser-

vitutem bello venerunt, recipere, nec reddere licet.

Qui exiles non acti] Qui non sunt damni exilio, sed ipsi solum mutaverunt fuga, ne gravius puniuntur.

XLII. *In quam plenum*] In qua & executi jus nostrum, & id remittere sine iniustitia possumus.

XLIII. 1. *Quæ definito numero*] Ubi jubentur pauci decertare fato & eventu populi utriusque. 2, 23. 10.

Lacedæmonios & Argivos] Duci bus Othryade ac Theffandro,

L. 11, c. v. naturalis tantum sed & favorabilis est ista libertas, ut alibi diximus.

Eodem loco pono perfugium exilibus datum: nam in §. 24. exiles, ut ex Euripide diximus alibi, nullum jus civitati. Perseus apud Livium recte, quid attinet cuicunque exilium patere, si nusquam exili futurus est locus? Aristides Lecutrica secunda: δέξασθε τοις επιτρόποις, vocat γηνὸν ἄπων ἀνθρώποις communis jus hominum exiles recipere.

2. Plane * oppida aut magnos cœtus, qui civitatis partem integrantem faciant, recipere non licet, ut alibi diximus: neque magis eos qui ex sacramento, aut alter ministerium, aut servitum debent. De his autem qui belli forte servi sunt idem introductum gentium jure, apud quosdam populos, supra memoravimus. Sed & de his qui exules non acti pœnam justam effungi dedendis egimus alibi.

XLI. Soris alexæ subjici belli exitus liceat non semper potest, sed tum demum, quoties de re agitur in quam plenum habemus dominium. Nam ad subditorum vitam, pudicitiam, & similia tuerenda, civitas, & ad bonum civitatis tuendum rex arctius obligatur, quam ut omittere possit eas rationes, quæ ad sui & aliorum tutelam maxime sunt naturales. Attamen si vera astimatio ne qui injusto bello imperit, tanto sit inferior ut resistendi nulla spes sit, videtur fortè offere posse ut certum periculum incerto evadat: hoc enim est de malis minimum.

XLIII. 1. Sequitur valde agitata quæstio de præliis, quæ definito numero condicuntur belli finiendi causa, puta inter singulos utrumque ut Æneam & Turnum, Menelaum & Patidem: inter binos utrumque, ut inter Ætolos & Eleos: inter ternos utrumque, ut inter Horatios Romanos & Curiatios Albanos: inter tricenos utrumque, ut inter Laçedæmonios & Argivos. Paus. 7.

2. Si jus gentium externum tantum spectamus, non est dubandum quin per id ipsum talia certamina sint licita: hostium enim cædem id jus indiscretè permittit. Quod si vera esset veterum

L. 11, c. v. naturalis tantum sed & favorabilis est ista libertas, ut alibi diximus.

Eodem loco pono perfugium exilibus datum: nam in §. 24. exiles, ut ex Euripide diximus alibi, nullum jus civitati. Perseus apud Livium recte, quid attinet cuicunque exilium patere, si nusquam exili futurus est locus? Aristides Lecutrica secunda: δέξασθε τοις επιτρόποις, vocat γηνὸν ἄπων ἀνθρώποις communis jus hominum exiles recipere.

2. Plane * oppida aut magnos cœtus, qui civitatis partem integrantem faciant, recipere non licet, ut alibi diximus: neque magis eos qui ex sacramento, aut alter ministerium, aut servitum debent. De his autem qui belli forte servi sunt idem introductum gentium jure, apud quosdam populos, supra memoravimus. Sed & de his qui exules non acti pœnam justam effungi dedendis egimus alibi.

XLI. Soris alexæ subjici belli exitus liceat non semper potest, sed tum demum, quoties de re agitur in quam plenum habemus dominium. Nam ad subditorum vitam, pudicitiam, & similia tuerenda, civitas, & ad bonum civitatis tuendum rex arctius obligatur, quam ut omittere possit eas rationes, quæ ad sui & aliorum tutelam maxime sunt naturales. Attamen si vera astimatio ne qui injusto bello imperit, tanto sit inferior ut resistendi nulla spes sit, videtur fortè offere posse ut certum periculum incerto evadat: hoc enim est de malis minimum.

XLIII. 1. Sequitur valde agitata quæstio de præliis, quæ definito numero condicuntur belli finiendi causa, puta inter singulos utrumque ut Æneam & Turnum, Menelaum & Patidem: inter binos utrumque, ut inter Ætolos & Eleos: inter ternos utrumque, ut inter Horatios Romanos & Curiatios Albanos: inter tricenos utrumque, ut inter Laçedæmonios & Argivos. Paus. 7.

2. Plane * oppida aut magnos cœtus, qui civitatis partem integrantem faciant, recipere non licet, ut alibi diximus: neque magis eos qui ex sacramento, aut alter ministerium, aut servitum debent. De his autem qui belli forte servi sunt idem introductum gentium jure, apud quosdam populos, supra memoravimus. Sed & de his qui exules non acti pœnam justam effungi dedendis egimus alibi.

terum Græcorum, Romanorum, & aliarum gentium opinio, quemque vitæ suæ esse summo jure dominum, jam & interna justitia talibus præliis non decessit. Sed hanc sententiam rectæ

Lib. II. c. rationi ac Dei præceptis pugnare aliquoties jam diximus. In proximi caritatem peccare cum qui ob res quibus carere possumus retinendas, hominem occidit alibi ostendimus & ratione & facilius oraculorum auctoritate.

seq. 3. Addemus nunc, & in se & in Deum peccare, qui vitam sibi a Deo pro magno beneficio concessam tam vili æstimat.

Th. 2, 2. q. Si res bello digna agitur, ut multorum innocentium salus, pro ea totis viribus nitendum est. Condicto certamine uti, tanquam testimonio bonæ causæ aut judicii divini instrumento, vanum est

ibid. 95. art. 8. & a vera pietate alienum.

Cajet. d. l. 4. Una res est, quæ tale certamen justum ac pium potest reddere ex una duntaxat parte, si alioqui omnino exspectandum sit ut qui injustam causam fovet vicitur sit futurus, cum magna innocentium strage: nihil enim ei imputandum est qui manvult ea ratione certare, quæ spem ipsi maxime probabilem ostentat. Sed & hoc verum est, quædam quæ non recte fiunt, ab aliis tamen recte non probari sed permitti, ut graviora mala, quæ aliter vitari non possunt, vitentur: quomodo multis in locis tolerantur & improba fœnora, & impudicitiam professæ mulieres.

Lib. II. c. XXIIII. §. 10. Egid. Regius dyp. 32, aub. 2. n. 18. Lib. III. 5. Quod ergo supra diximus cum de præveniendo bello ageretur, si duo, quos inter de regno controversia est, parati sint inter se armis cernere, pati id posse populum, ut major calamitas ceteroqui imminentis evitetur, idem & cum de bello finiendo agitur dicendum erit. * Quomodo Assyrium regem Cyrus provocavit: & apud Dionysium Halicarnassensem Metius ait, non iniquum fuisse, * ut ipsi principes populorum armis rem inter se disceptarent, si de ipsis non de populorum potentia aut digni-

GROTIUS NOTE.

Quomodo Assyrium regem Cyrus provocavit] Et multo ante Hyllus Eurystheum. Vide Euripidem Heraclidis.

Ut ipsi principes populorum armis rem inter se disceptarent] Hoc Adriano politatibus respondebant Mahumeti de ipso & Musa Zelebe. Leunclavius lib. xi. Sic Cunibertus Langobardorum rex Alachin provocat Paulus Warnafredi lib. v. Sic de Cherfonis castro Pharnacus cum Sauromata pugnare volebat, ne multitudo ob ipsis controveriam periculis objiceretur, narrat

Constantinus Porphyrogenneta capite de castro Cherfonis. Vide exemplum singularis certaminis de regno apud Pontanum historia Daniæ: & quæ de provocationibus inter Carolum V. Imperatorem & Franciscum Primum Galliæ regem, narrant historici.

GRONOVII NOTE.

3. Ut, tanquam testimonio] Quemadmodum superioribus ætibus, in defectu probationum innocentiz suæ, solebant cum accusatoribus in certamen armorum descendere.

4. Nihil ei imputandum] Nulla ejus est culpa.

Heraclides.

dignitate controversia fuisset. Sic * Heraclium Imperatorem cum Cosroë filio Persarum regis pugnasse singulari certamine legimus.

X L I V . Caterum qui sic in prælii exitum conjiciunt controversiam , sibi quidem jus si quod habent adimere possunt , non & alteri qui non habet dare , in illis quidem regnis quæ in patrimonio non sunt. Itaque ut valeat pactio , & populi & si qui jam nati jus ad successionem habent consensum necesse est accedere : in feidis non liberis , etiam domini sive senioris.

X L V . 1. Sæpe in talibus præliis quæri solet * uter pro victore sit habendus. Victi non possunt videri nisi qui aut omnes occubuerint , aut in fugam dati sunt. Sic * in fines se aut oppida recipere apud Livium victi signa.

Lib. III

2. Apud tres nobiles historicos , Herodotum , Thucydidem , Polybium , tres proponuntur de victoria controversiæ , quarum prima ad conditum certamen pertinet. Sed si quis recte adver-

Herod. I.

tat , inveniet omnibus illis præliis , sine vera victoria discessum. Nam Argivi non fugati ab Othryade sed nocte superveniente abie-
rant , victores se rati & id suis renuntiaturi. Neque Corinthios
fugaverant Corcyrae , sed Corinthii cum feliciter pugnassent , Thuc. I.
Atheniensium classem validam conspicati nullo cum Atheniensi-
bus virium periculo facto cessim ierant. Philippus vero Macedo-
Attali quidem navem a suis desertam ceperat , at classem nihil
minus quam fugaverat. Itaque , ut Polybius notat , magis pro Lib. XVI.
victore se gerebat , quam victorem se sentiebat.

3. Illa vero , spolia legere , * cadavera ad sepulturam conce-
dere ,

G R O T I I N O T E .

Heraclium] Vide Aymoinum lib. IV , cap. 21. & Fredegarium cap. 64.

Uter pro victore sit habendus] En-
nus :

Qui vicit non est vicitor nisi vicitus
satetur.

Vide Scaligerum ad illud Festi , her-
bam do.

In fines se aut oppida recipere apud
Livium victi signa] Et apud Guic-
ciardinum lib. II.

G R O N O V I I N O T E .

X L I V . Sibi quidem jus] Pacto
suo efficiunt , ut , si vincantur , per-
dant jus regni ; non tamen ut id statim
acquirat vicitor , nisi etiam con-
ferint , quorum interest.

Feidis non liberis] Ligiis. I. 3. 23.

X L V . 1. Uter pro victore] Quia

exitus saepe sunt tales , ut uterque
illos pro se possit interpretari.

In fines se aut oppida] Excedere
campo , nec castris confidere audere.

2. Tres controversia] Tria contro-
versiarum hujusmodi exempla.

Conditum certamen] Num. 43.

Sine vera] Plena & consummata
alteriusatrius partium.

3. Spolia legere , cadavera] Que
indicatio sunt , locum aciei , antea
communem , nunc esse ejus , qui
spolia legit , & cadavera concedit.
Justin. 6. 6.

G R O T I I N O T E .

Cadavera ad sepulturam concedere]
Plutarchus Agefilao : ος δι τημε-
ρα ει ποτισιν νεκρων αναιτειν αι-
τιστεις , επωνυμο , κοι των νεκρων
τυπος εκελευστικους τις διοργανει
κεφαλην . pasti juui autem hothes mi-
serie ut mortuos tollere licet , concess-
it , eoque modo vicitoria testimonioum

III 2 adeptus

Lib. xxix., dere, prælio iterum laceſſere, quæ & dictis locis & apud Livium aliquoties reperias ut signa poni victoriae, per se nihil probant, iuſi quatenus cum aliis indicis valent ad docendam hostium fugam. Et certe qui loco cedit in dubio magis est ut fugisse credatur. At ubi victoriae firma argumenta non sunt res manet eo-loco quo ante prælium fuit: & aut ad bellum, aut ad novas pactiones veniendum est.

L. societas. tem. D. pro socio. **X L V I . 1.** Arbitriorum Proculus nos docet duo esse genera: unum ejusmodi, ut sive æquum, sive iniquum parere debeamus, quod observatur, ait, cum ex compromisso ad arbitrum itum est: alterum ejusmodi, ut ad boni viri arbitrium redigi debeat,

L. Si liberatus. D. de op. lib. cujus generis exemplum habemus in Celsi responſo: *si libertus*, inquit, ita juraverit dare ſe quot operas patronus arbitratus sit, non aliter ratum fore arbitrium patroni quam *si æquum arbitratus sit*. Sed hæc jurisjurandi interpretatio ut Romanis legibus induci potuit, ita verborum simplicitati per ſe ſpectatae non convenit. Illud tamen verum manet, utrovis modo arbitrum ſumi posſe, aut ut conciliatorem tantum, quales Athenienses inter Rhodios & Demetrium fuſſe legimus, aut ut cuius dicto parendum omnino fit. Et hoc eſt genus de quo nos hic agimus, & de quo nonnulla ſupra diximus cum de cavendi belli rationibus loqueremur.

Lib. II. c. XXIIII. §. VIII.

2. Quanquam vero etiam de talibus arbitris, in quos compromiſſum eſt, lex civilis statuere poſſit, & alicubi statuerit, ut ab iis provocare & de injuria queri liceat, * id tamen inter reges ac populos locum habere non poſteſt: nulla enim hic eſt potestas superior

adeptus Delphos abiit. Idem Nicia :
καὶ τοι ἦτορ πάτερ καὶ σωμῆνας εἰ
πεκρῶν υπὸ αὐτοῦ τῶν λαβότες ἀνεπ-
τον, δοτοῦσθε τούτῳ τούτῳ καὶ τρίπολος
ιταναὶ τοὺς τεῖχους τυχότας οὐ ἐδερο-
τού· quanquam more & iſtituto re-
cepto qui mortuos deportandos concessu
accepérant, censabantur a ſe abdicasse
victorian, & qui id impeſſarent ei
jus non erat trophya figendi.

Id tamen inter reges & populos lo-
cum habere non poſteſt] Mariana libro
XXIX, 15. Bembus libro IV. Paces
per arbitrum factas habes aliquam-
multas in Polonica historia Cromeri
libris X. XVI. XVIII. XXI. XXIV.
XXVII. XXVIII. Habes & in Danica
Pontani libro II. conſer quæ nos
ſupra libro II, c. XXIIII. §. 18.

GRONOVII NOTÆ.

Praeliū iterum laceſſere] Quod de-
predit hostis, neque audeat prodire

in æquum. *Liv. 22, 12.*

Eo loco quo ante] Ambigua.

X L V I . 1. *Ex compromiſſo]* Ubi conuenit inter partes, ut quicquid ſtatuerint arbitri, eo ſtetur ſine exceptione.

Ad boni viri arbitrium] Ubi conuenit hoc ita, ſi patuerit arbitros ſe gesere tanquam medios & bonos viros.

Si æquum arbitratus] Si non abuſus fuerit liberti bonitate, qui ejus arbitrio ſe commisit.

Conciliatorem] Qui perſuasione & inductione utatur.

Cuius dicto] Qui imperio & ſententia decretoria.

2. *In quos compromiſſum]* Qui omnem habent pronuntiandi & li-
tem terminandi potestatem.

Nulla hic potestas superior] Ut in
privatarum rerum arbitris eſt ma-
gistratus vel princeps.

superior quæ promissi vinculum aut impedit, aut solvat. Standum ergo omnino, sive æquum, sive iniquum pronuntiaverint, ita ut Plinii illud hue recte aptes: *summum quis. Pres. nat. que cause sue judicem facit, quemcunque eligit.* Aliud enim est de arbitri officio, aliud de compromittentium obligatione quærere.

XLVII. 1. In arbitri officio spectandum, an electus sit in vicem judicis, an cum laxiore quadam potestate, quam arbitri quasi propriam vult Seneca cum dicit: *melior videtur Lib. 11, de conditio cause bone, si ad judicem quam si ad arbitrum mittitur: benef. c. 7. quia illum formula includit, certos quoq; non excedat terminos ponit, hujus libera & nullis adstricta vinculis religio & detrahere aliquid potest & adjicere, & sententiam suam, non prout lex aut justitia suadet, sed prout humanitas & misericordia impulit regere.* Aristoteles quoque ἐπίτειναι, id est, æqui & commodi hominis *Rhet. I,* esse ait, εἰς δικαστηρίων η̄ εἰς δικαστηρίων λέγεται, malle ire c. 19. ad arbitrum quam in jus, rationem adjiciens, οὐδὲ Δικαιοσύνη τὸ ἐπιτείνεις οἶσθε. οὐδὲ δικαστής τὸ νόμον, καὶ τάχα ἔνεργη Δικαιοσύνη διεῖδην ὅπως τὸ ἐπιτείνεις ιχύν· nam arbiter id quod æquum est respicit; judex legem: imo arbiter ejus rei causa repertus est ut valeret aquitas.

2. Quo in loco æquitas non proprie significat, ut alibi partem illam justitiae quæ legis sonum generalem ex mente auctoris adductius interpretatur, (nam hæc & judicii commissa est) sed omne id quod rectius sit quam non sit, etiam extra justitiae proprie dictæ regulas. Sed tales arbitri sicut inter privatos & ejusdem imperii cives frequentes sunt, & specialiter Christianis commendantur ab Apostolo Paulo *I Cor. vi.* ita in dubio non debet tanta potestas concessa intelligi: in dubiis enim quod minimum est sequimur: præcipue vero id locum habet inter summam potestatem obtinentes, qui cum judicem communem non habeant, arbitrum censendi sunt adstrinxisse iis regulis, quibus judicis officium adstringi solet.

XLVIII. Illud tamen observandum est, arbitros lectos a populo

De arbitri officio] Quid facere illum deceat.

De compromittentium obligatione] Quid facere necessario teneantur.

XLVII. 1. *In vicem judicis*] Ut merum jus sumnamque justitiae legem & causarum merita spectet.

Cum laxiore quadam] Ut possit etiam præter jus ex æquo & bono statuere.

Illum formula] Cum qua semper dabatur a prætore judex, veluti:

si pareret dare vel facere oportere.

2. *Quæ legis sonum*] Quæ quod lex dicit, cum possit in alienum & absurdum sensum rapi, ex ratione & cum prudenter id intelligendum moneret. 2, 20. 27.

Etiam extra justitie] Etiam per leges possit non fieri.

Ita in dubio] Ubi non plane ac diferte de iis conventum est.

Quod minimum] L. 9. D. de R. J.

populis aut summis potestatibus * de principali negotio prouinciare debere, non de possessione: nam possessoria judicia iuris civilis sunt: jure gentium possidendi jus dominium sequitur. Ideo dum causa cognoscitur nihil est innovandum, tum ne præjudicium fiat, tum quia difficilis est recuperatio. Livius in historia disceptatorum inter populum Carthaginensem & Massinissam, *legati*, inquit, *jus possessionis non mutariunt*.

X L I X. 1. Alterius generis est arbitrii sumtio, cum quis ipsi hosti de se arbitrium permittit, quæ est deditio pura, subditum faciens eum qui se dedit, ei vero cui fit deditio summam defensam potestatem, ἐπιτέπιν τὸν νοῦν αὐτὸν dicunt Græci. Sic *Ætolos* in senatu rogatos legimus, permetterent de se arbitrium populo Romano. Consilium L. Cornelii Lentuli apud Appianum, circa finem belli Punici secundi, de re Carthaginensium hoc erat: permittant, inquit, *Carthaginenses* se arbitrio nostro ut viæ solent, & multi antebac fecerunt: videbimus deinde nos, & si quid fuerimus largiti habebunt nobis gratiam: neque enim fœdus dicere poterunt; permultum autem interest. Quamdiu fœdera cum illis inimici, ut ea rumpant semper aliquid causabuntur tanquam leui adversus aliquam fœderis partem. Nam quia multa sunt dubiae interpretationis, patet semper perplexandi materia. At ubi ut deditis absulerimus arma, corpora ipsa acceperimus in potestatem, tunc demum intelligent nihil se habere proprium, demittent animos, & quodcumque a nobis acceperint id tanquam de alieno datum libentibus animis accipient.

2. Sed hic quoque distinguendum est, quod vicitus pati debeat, & quid vicitus jure, quid etiam salvo omni officio facere possit, quid denique eum maxime deceat. Vicitus post deditiōnem nihil non patiendum habet: quippe jam subditus, & si jus belli externum respicimus, eo in loco ut ei nihil non eripi possit, etiam vita, etiam libertas personalis, multo magis bona, non publica tantum sed & singulorum. *Ætolis*, inquit alio loco L. XXXVII. *Livius*, permissō libero arbitrio, né in corpora seviretur metuebant.

Cita-

GROTTI NOTÆ.

De principali negotio prouinciare debere, non de possessione] Id Dux Sabaudia dicebat in controversia Saluciae. Vide Serranum Henrico IV.

GRONOVII NOTÆ.

X L V I I I. *De principali negotio]* titius sit res, de qua ambigitur, non uter interim eam possidere debeat.

Possessoria judicia] Quibus in antecessum certatur, uter, dum lis

est, possidere debeat: nam is onus probandi in alterum devolvit.

Nihil est innovandum] Non ause-rendae possessio ei, qui rem tenet.

X L I X. 1. *Habebunt nobis gratiam]* Id beneficio nostro consecuti fuerint.

Neque enim fœdus dicere] Ex sc̄dere quicquam illis deberi.

Permissō libero arbitrio] Si senatus populique Rom. omne de se arbitrium facerent, ne principes eorum vinculis & suppliciis tradarentur, metuebant.

Intra

Citavimus alibi: *ubi omnia ei qui armis plus potest dedita sunt*, Lib. III; que ex iis habere vicit, quibus multari eos velit, ipsius judicium c. viii. §. 4. atque arbitrii est. Eodem illud Livii pertinet: *Romanis mos Lib. VII.* vetus erat, cum quo nec fædere, nec aequis legibus jungentur amicitia, non prius imperio in eum tanquam pacatum uti, quam omnia divina humanaque dedisset, obides accepti, arma ademta, praefidia urbibus imposta forent. Etiam occidi licite interdum deditos ostendimus.

Lib. III;
c. XI. §. 1.

L. 1. At vicit ne quid injuste faciat spectare primum debet ne quem occidat, nisi id suo facinore meritum: sic & ne cui quicquam auferat, nisi in justam poenam. * Intra hunc autem modum, quantum securitas patitur, ad clementiam & liberalitatem propendere semper honestum est, interdum pro circumstantiis etiam ex morum regula necessarium.

2. Diximus alibi bellorum egregios fines quoties ignoscendo transfigitur. Nicolaus Syracusanus apud Diodorum: πατέρες μὲν δὲ θωλαν πισθόντες τῷ τοιούτῳ καρπένταν δέγνωρεσσιν. δίωρες δὲν ἀξιον εὐτέρες τὸ ιμετέρος φύσει λόγη φιλανθρωπίας tradiderunt se cum armis confisi clementie vicitoris: quare indignum foret eos decipi spe nostræ humanitatis. Postea: πέντε Επιλύον τοὺς δέδηδόντες αὐτές ηγέτη τοιούτῳ καρπένταν δέγνωρεσσι πισθόντες ἀδημάτητα πυρεσσας οἴγλωτον. quis unquam Gracorum eos qui se clementie vicitoris permitterent, indeprecabili suppicio puniendos censuit? & Cæsar Octavius apud Appianum L. Antonium, qui se deditum venerat, alloquens, αποδεῖς μὴ πήρεις ἔτυχες αἱ ζεικηρόφες ηγέτη τεταρτοτό, αποδεῖς μὴ σωτέρι τε τῇ τοιούτῃ φίλας ἐπισέπιοι ήμεν ηγέτη τοσαντον, αφαιρεῖτε πάσους οὐρανούς, ἀφαιρεῖτε ηγέτη τοιούτων ηγέτης πάντοις αὐτοῖς ηγέτης (male editur ηδόνα) τοιούτης άναγκης. αιματέτολεντη μὴ οἷς ηγέτοις ηγέτοις παρέντοι τοιούτουν οὐ μὲν δίνετον έστι ποιεῖν. διη τοιούτων. si ad fædere pacisenda venisses, sensisses me & vicitorem & injuria affectionem; nunc, cum te & amicos & exercitum arbitrio nostro permittis, demis mibi iram, demis & eam potestatei quam in fædere coactus esces concedere. Nam cum eo quod vos dignum est pati,

Lib. III;
c. xv. in fin.
Lib. XIII.

GROTTI NOTÆ.

Intra hunc autem modum, quantum securitas patitur, ad clementiam & liberalitatem propendere semper honestum est] Vide nobile exemplum Ferdinandi Legionensium regis apud Marianam lib. xi, c. 15. Et repeate, qua nos supra hoc libro, cap. xi. §. 14. & 15.

GRONOVII NOTÆ.

L. *Suo facinore]* Proprio, extra

communia, & egresso modum eorum, quæ vulgo & prouiscue in bello fiunt.

Quantum securitas] Concedere potest vicit, ita ut ipse extra metum cladis aut rebellionis maneat.

2. *Indeprecabili suppicio]* Ut Gell. I, 13. *Pœna indeprecabilis.*

Sensisses me & vicitorem] Duras tibi conditiones præscripsisse, quod & possum, ut vicit, & jure possum, ut affectus injurya.

paii, simul jam & alterum spectandum est, quid me facere par sit atque hoc præferam.

3. Occurrit saepe in Romanis historiis locutio tradere se in fidem, tradere in fidem & clementiam. Sic apud Livium lib. xxxvii. Legationes finitimas tradentes in fidem civitates suas benignè audivit. Lib. xliv. Paulo, ut se suaque in fidem & clementiam populi Romani permitterent, contendente, ubi de rege Perse sermo est; sciendum autem est his verbis nihil aliud quam deditiōnē meram intelligi: * neque fidei nomen his in locis aliud significare, quam ipsam probitatem victoris cui se vicitus committit.

Livius lib.
xxxvi.

4. * Nobilis est apud Polybium & Livium historia de Phœnacia Aetolorum legato, qui in oratione ad Manium consulem eo prolapsus est ut diceret, διόπτης κίνεται τῆς Αἰταλούσ σφᾶς αὐτὸς ἵγχειρέσεν εἰς τὸν Ρωμαῖον πίσιν. Aetolos (ita vertit, Livius) se suaque fidei populi Romani permittere. Cumque percutienti consuli iterum id affirmasset, postulasse consulem, ut quidam belli incentores sibi sine mora dederentur. Cum Phaneas excepisset, non in servitutem sed in fidem tuam nos tradimus, & quod imperaretur non esse moris Græcorum, respondisse consulem nihil se curare, quid Græci esset moris, se more Romano imperium habere in deditos suo decreto, & catenis vinciri legatos iussisse. In Græco est; οὐδὲ οὐδεὶς τὸν θεοὺς ποιεῖται λόγῳ δεδωκότες ἴωράς εἰς τὸ πίσιν. de officio & decoro hic disputatis, cum jam vos fidei nostræ permiseritis? ex his verbis apparet quantum impune & non violato gentium jure facere possit is, in cuius fidem populus aliquis se permisit. Neque tamen hac potestate usus est Romanus consul, sed & legatos dimisit, & Aetolorum concilio de integro delibe-

Val. lib. vi. randi fecit potestatem. Sic populus Romanus Faliscis respon-

cit. s. legiti, edictum se, Faliscos se non potestati sed fiduci

Livius lib. Romanorum commissione: & de Campanis legimus, eos nou

vix. federe sed deditione in fidem venisse.

5. Ad

GROTTI NOTE.

Neque fidei nomen his in locis aliud significare, quam ipsam probitatem victoris cui se vicitus permittit] Polybius: οὐδὲ Ρωμαῖοι λογώματι τῷ, τοῦτο τὸν πίσιν αὐτὸς ἵγχειρας καὶ τὸν διατρέποντο δύναται αὐτὸς τῷ αὐτοῦτι apud Romanos idem valent, se in fidem alicuius committere, & vultori de se statuendi liberam facere potestatem. Græci dicunt, οὐδὲ οὐτὸς αὐτὸς ἵγχειρας, ut Thucydides libro iii. ait: οὐδὲ αὐτῶν δημοποιητὴ εἴναι, ut Diodorus Siculus lib. xiv.

Nobilis est apud Polybium] In excerptis legationum num. 13.

GRONOVI NOTE.

3. Deditiōnē] Romanī rerum acerbitatem verbis mitigare solebant. Sic fidem dicebant potestatem liberaī de aliquo statuendi. Sic socios, qui erant veri subjecti. Sic Magistratus in edictis ponebant bonum factum, id est, recte faciūt, pro eo, quod est et volumus & jubeimus. Sic lictor supplicium sumpturus jubebatur lege agere.

4. Belli incentores] Autores & concitatores.

Obſidet

5. Ad officium vero ejus, cui facta est deditio, non male retuleris Senecæ illud: clementia liberum arbitrium habet: non sub L. 11, de formula sed ex aequo & bono judicat, & absolvere illi licet, & clem. 7. quanti vult taxare item. Neque referre existimo an dedens le dicat se dedere alterius sapientia, an moderationi, an misericordia, haec enim omnia blandimenta sunt; res manet ut vicit arbiter fiat.

L I. Sed sunt tamen & ditiones conditionatae, quæ aut singulis consulunt, ut quibus vita salva, aut corporum libertas, aut & quædam bona excipiuntur, aut etiam universitati, quarum nonnullæ etiam mixtum quoddam imperium possunt induere, de quo egimus alibi.

L II. Accessiones pactionum sunt obsides & pignora. * Ob-
sides diximus dari aut sua voluntate, aut ejus qui imperium
habet: nam in summo civili imperio comprehenditur & jus in
actiones subditorum, ut in bona. Sed civitas aut ejus rector
tenebit illud incommode ei qui patitur, aut proximis repen-
sare, & si plures sint, quorum quis obses est reipublicæ nihil
intersit, danda opera videtur ut forte res dirimatur. In vasal-
lum, nisi idem subditus sit, jus hoc feudi dominus non habet:
neque enim reverentia & obsequium, quæ debet, huic usque
pertingunt.

L III. Interfici obsidem posse diximus, per jus gentium
externum; nou' etiam interno jure, nisi par ipsius culpa accedat.
Servi quoque non fiunt: imo & jure gentium bona habere &
heredibus relinquere possunt, quanquam Romano jure cautum
est ut bona eorum in fiscum cogantur.

L IV. An fugere obsidi liceat queritur? & constat non licere,
si ab initio aut postea, quo laxius haberetur, fidem dederit.
Alioqui videtur non is animus fuisse civitatis obligandi civem
ne aufugeret, sed hosti dandi facultatem qualis vellet custodiæ;
& sic defendi potest Clælia factum. Sed et si ipsa nihil peccave-
rat, * civitas tamen recipere & retinere obsidem non poterat.

*L. Divis.
D. de jure
fisci.*

Sic

G R O T I I N O T E .

Obsides diximus dari] Hoc libro,
c. IV. §. 14. vide & caput XI. §. 18.
Civitas tamen recipere & reinere
obsidem non poterat] Vide Plutarchum
in Publicola hac de re. Ad illud
Virgilii,

Vinculis innaret Clælia ruptis.
Vinculis fæderis ait Servius.

G R O N O V I I N O T E .

5. *Non sub formula]* Non est ad-
scripta verbis conceptis.

Taxare item] Quantum vult,
imponere multam.

L I. *Mixtum quoddam]* In quo

aliquid juris in suos relinquit dedito
exceptum ab imperio vicitoris.

L II. *Aut ejus qui imperium]* Ipsos
invitos.

Jus in actiones] Potest qui sum-
mum imperium habet, publici boni
causi, auferre singulis arbitrium
agendi vel non agendi, ut potest
auferre bona.

Fendi dominus non habet] Ut eum
vasallum obsidem det invitum.

L III. *Obsidem posse]* Si non ser-
vet pactum, qui obsidem dedit.

L IV. *Si ab initio quo laxius]* Ut
minus arête vel moleste custodire-

Sic Porsenna: si non dedatur obſes pro rupto ſe foedus habiturum.
Deinde: Romani pignus pacis ex fædere reſtituerunt.

L V. Odioſa autem eſt obſidum obligatio, tum quia libertati inimica, tum quia ex facto alieno venit. Ideoque ſtricta interpretatione hic locum habet, quare in unam cauſam dati in aliam retineri non poterunt, quod ita intellige, ſi aliud quid ſine obſidum accessione promiſum fit. At ſi in alia cauſa fides jam violata fit, aut contraftum debitum, jam poterit obſes retineri non ut obſes, ſed eo gentium jure quo ſubdit ex facto imperantium detineri poſſunt, *καὶ ἀδεργάντων*, quod iſum tamē ne fieri caveri poterit, adjecto pacto de reddendis obſidibus, ubi id cujuſ nomine dati erunt impletum erit.

*Vide supra
Lib. IIII,
c. II.*

*L. ſi patre.
D. de capt.*

*Syr.
Lib. XXXIV.*

*Lib. II,
c. XVI. §. 16.*

L VI. Qui obſes datus eſt tantum, ut alterum captivum aut obſidem redimat, eo mortuo liberatur: nam in illo dum moritur juſ pignoris extinctum eſt, ut in captivo redempto dixit Ulpianus. Quare ſicut in Ulpiani quaſtione preium non debetur, quod in personæ locum ſuccedit, ita nec hiſ persona manebit obligata, quæ personæ vicaria facta eſt. Sic Demetrius a ſenatu Romano non inique poſtulabat dimitti, *ἀντοχὴ παῦλοδοτίς, Ἀντοχὴ διδασκότος*, inquit Appianus. Justinus ex Trogo: Demetrius, qui obſes Romæ erat, cognita morte Antiochi fratri ſenatum adiit, obſidemque ſe (malim legere obſidem inquiens ſe, ut cohæreat oratio) vivo fratre veniſſe, quo mortuo, cujuſ obſes fit, ignorare.

L VII. Rege autem qui foedus fecit mortuo an teneatur adhuc obſes, pender ab eo quod alibi tractavimus, an foedus habendum ſit personale an reale: nam accessoria non poſſunt efficiere ut in principalium interpretatione a regula recedatur; ejus autem naturam & iſa sequi debent.

L VIII. Obiter hoc addendum eſt, obſides interdum non accessionem eſſe obligationis, ſed revera partein principalem: ut cum quis ex contraftu factum promittit non ſuum, & quia

tur, dextra data & jurejuando promiſit ſe nonabiturum.

L V. In unam cauſam dati] Elapſo tempore, in quod, aut perfecta re, ob quam dati erant.

καὶ αἰδεργάντων] Per clarigationem vel pignoris capionem.

L VI. Tantum ut alterum] Dum alter captivus vel obſes inviſit patrīam & redēptionis preium comparat.

Ut in captivo redempto] Si quis patrem alicuius redēmit, ut recepto preio a filio cum liberum dimittat, & iſ pater mortuus fit, priuſquam preium a filio redēderet.

Quod in personæ locum] Quod cum erogandum eſſet pro captivo, & cujuſ ipſe captivus erogandi pignus fuisset: pro eo mortuo & ſic jure pignoris ſoluto, habet retinetque filius.

L VII. Personale an reale] Cum ſolo rege percuſſum, an cum rege & populo.

Accessoria non poſſunt] Propter obſidem datum non ſtatim foedus intelligitur eſſe reale, ſi aliud ab initio adiutum eſſe appareat.

L VIII. Fatiūm non ſuum] Quod aliud debet præſtare.

obſides

eo non præstito tenerur ad id quod interest, ejus vice obsides obligantur, quam fuisse videri sententiam Caudinæ sponsonis diximus alibi. Non dura tantum sed & iniqua est sententia ex-
stimantium, obsides etiam sine consensu suo alterum ex facto
alterius posse obligari.

Lib. II,
c. xv. §. 16.
Alb. Gent.
I. 11, c. 19.

LIX. Pignora quadam communia habent cum obsidibus, quadam propria: commune, quod & ex alio jam debito reti-
nentur nisi obstat data fides: proprium, quod quæ de iis est
pacilio non tam stricte sumitur quam illa de obsidibus: neque
enim æquale est odium. Res enim natæ sunt ut teneantur, non
& homines.

LX. Illud alibi quoque diximus, nullum tempus id efficere *Lib. II,*
posse ne luitio sit pignoris, si id præstetur pro quo pignus sup-*c. iv. §. 17.*
positum est. Nam qui actus causam veterem & novam habet,
non creditur ex nova procedere. Ideo patientia debitoris veteri
contractui non derelictioni imputatur, nisi certæ conjecturæ
aliam interpretationem exprimant: ut si quis luere cum vellet,
impeditus id silentio transmisisset tanto tempore quod ad con-
fensus conjecturam sufficere possit.

Obsides etiam sine consensu] Si ali-
quis obsidum peccet aut usurpiat,
pro eius delicto alterum, qui sumit
sit obles datuſ teneri.

LIX. *Et ex alio debito]* Si jam
solutum sit, enijs causa pignus
datum est: & interim debitor aliud
debitum ab eodem creditore con-
traxit, in hujus quoque debiti secu-
ritatem olim datum pignus potest
retineri.

Nisi obstat data fides] Nisi expresse
cautus est, non nisi in unam cau-
sam, quicquid etiam interveniat,
hunc obsidem esse debere.

Æquale est odium] Favorabilior
est causa pignoris quam obsidum:

ideo laxior ejus interpretatio.

L X. *Nullum tempus]* Placuit enim
tempus non esse modum finiendæ
obligationis. Wefemb. ad tit. Qui-
bus modis pign. vel. hyp. solvitur.

Veterem & novam] Ut pignus con-
tractum.

Ex nova] Habitione pro dere-
listo.

Patientia debitoris] Quod debitor
pignus tamdiu penes tenentem esse
paſſus est, id præsumitur fecisse, quia
confidebat contractui, per quem
putabat id fibi licere, quandocum-
que vellet, licere atque integrum
esse; non quod id pro derelicto
haberet.

C A P U T X X I.

De fide manente bello, ubi de induciis, commeatu;
captivorum redēmptione.

I. Inducie quid sint, & an id tem-
pus veniat pacis an belli nomine.

II. Vocis origo.

III. Nova indictione post indu-
cias non opus.

IV. Quomodo computanda sint
tempora induciis præfinita.

V. Quando obligare incipient.

VI. Quid per inducias li-
ceat.

VII. An

- VII. An retrocedere & reficere
mænia, & similia:
- VIII. De locis occupandis dislim.
elio.
- IX. An redire possit, qui vi
majore retenus est, circa exi-
tum induciarum.
- X. De specialibus induciarum
paſtionebus, & que inde queri
solent.
- XI. Induciарum paſtionebus ab
altera parte ruptis, alteram
bellum movere posse.
- XII. Quid si pena addita fue-
rit?
- XIII. Privatorum facta quando
indicias rumpant.
- XIV. In jure commeandi extra
indicias qualis sumenda inter-
pretatio.
- XV. Qui militum nomine ve-
niant.
- XVI. Ire, venire, abiare, quo-
modo hic accipienda:
- XVII. De extensione ad perso-
nas:
- XVIII. Ad bona.
- XIX. Comitis & gentis nomine
qui veniant,
- XX. An concessio juris com-
meandi morte extinguitur:
- XXI. Quid si data sit donec
qui dedit voluerit?
- XXII. An securitas & extra
territorium debeatur.
- XXIII. Favor redemptionis capti-
vorum;
- XXIV. An lege interdici re-
demcio possit, distinctione expli-
catur.
- XXV. Ius in captivum cedi
posse:
- XXVI. Posse ab uno pretium
pluribus deberi:
- XXVII. Conventio an rescindi
possit, ob divitias captivi igno-
ratas.
- XXVIII. Que bona capti
captorem sequantur.
- XXIX. An heres pretium de-
beat, distinctione explicatur.
- XXX. An redire debeat qui
dimissus est ut alterum liberet,
eo mortuo.

I. **S**olent & inter bellum a summis potestatibus concedi
Ann. XIV. quædam, ut cum Virgilio & Tacito loquar, belli com-
& hist. III. mercia, Homero ονηγούσι, qualia sunt inducia, commeau-
 tus, captivorum redemcio. Inducia sunt conventio per quam
 bello manente ad tempus bellicis actibus abstinentum est. Bello,
 inquam, manente: nam, ut Cicero ait Philippica octava,
 inter bellum & pacem nihil est medium: & bellum status est
 nomen, qui potest esse etiam cum operationes suas non exserit:
 ἐπεὶ τὸν πόλεμον καὶ τὸν εἰρήνην ἔχοντες τὸν δεῖτων οὐ προσκτείν οὐδὲ
 βίσ, ait Aristoteles: fieri potest ut virtute quis sit prædictus & aut
 dormiat aut vitam agat actione vacuam. Idem alibi: οἱ τόποι οὐδὲ
 οὐδέποτε τὸν φίλιαν οὐτολλός, άλλὰ τὸν ἐνίργειαν· non ipsam
 amicitiam dissolvunt locorum intervalla, sed usum ejus. Androni-
 cus

GRONOVI NOTÆ.

I. **B**elli commercia] Commuta-
tiones communicationesque
nihil hostile habentes.

Status est nomen] Conditionem
temporum designat. I. I. 2.

Operationes suas non exserit] Non
pugnat, cæditur, capitur, noce-
tur, turbatur.

cus Rhodius : τὸν ἔξιν ἀδίκειον υἱὸν δοπτελεῖν .
habitus eſe potest ita ut nihil operetur. Eulstratus ad sextum Nico-
machiorum : οὐτὶς τοὺς τὸν ἀνθράκα διώματι σύντελέχεια λέγει .
τοὺς δὲ τὸν ὀπέρησιν καὶ τεραῖσσον διώματις , οὐτὶς τὸν ποιμα-
νῶν γεωμέτρην γεωμετρία . habitus potentiae simpliciter dicitur ratione
habita; actus dicitur : ac ipsi actioni sive exercitio comparatus vocatur
potentia , ut ars mensoria in dormiente mensore.

* Ut quamvis tacet Hermogenes cantor tamen atque

Horatius 1,

Optimus est modulator : ♂ Alsenus vafer omni

sat. 3.

* Abiecto instrumento artis , clausaque taberna
Sutor erat.

2. Sic ergo , ut & Gellius dixit , non pax eſt inducie : bellum
enim manet , pugna cefſat. Et in panegyrico Latini Pacati legi-
mus : inducie bella ſuspendebant. Quod eo dico ut ſciamus , ſi
quid conuenit ut belli tempore valeat , id per inducias quoque
valere , niſi manifeſte apparet non ſtatim ſpectari ſed ipſas
functio[n]es. Contra , ſi quid de pace dictum erit , id induciatum
tempore locum non habebit : quaenam Virgilii pacem ſequen-
tiam dixit , Servius ad cum locum pacem temporalem , ut &
Thucydidis ſcholiaſtes εἰρήνην περιουσιας πόλεμον ἀδίνεον ,
Varro pacem caſtrorum , paucorum dierum , quæ omnes ſunt
non definitions ſed delineationes quædam , eaque figuratae.
Qualis & illa Varronis , qui cum inducias dixit bellorum ferias ,
potuerat & belli ſomnum dicere. Sic & ipſas forenſes ferias
pacem vocavit Papinius : & ſomnum Aristoteles vinculum ſen-
ſuum , quo exemplo & inducias belli vinculum recte dixeris.

3. In M. Varronis autem expoſitione , quam & Donatus fe-
quitur , hoc recte reprehendit Gellius quod paucos dies adjecit ,
oſtendens ſolere & in horas dari , addam ego & in annos etiam
vijinti , trijnta , quadraginta , etiam centum : quarum apud

Liſtium

Ad Ter.
Eun. aſt. 1,
ſc. 1.
Lib. 1.c. 25.

G R O T T I N O T E .

Ut quamvis tacet Hermogenes] Se-
neca de beneficiis v. c. 21. Eſt di-
ſirius , etiam qui tacet.

Abiecto instrumento artis , clauſa-
que taberna

Sutor erat]

Seneca dicto jam loco : artifex eſt
etiam cui ad exercendam artem instru-
menta non ſuppetunt.

G R O N O V I I N O T E .

2. Bella ſuſpendebant] Differabant
& quāli tenebant in pendenti , in fu-
ſpenſo.

Non ſtatim ſpectari] Non eſt pa-
ciam generale aut de universis circa
rem aliquam actionibus , ſed de eo ,

quod ſemel iterumque fieri debeat.

Pacem ſequentiam] Sequeſter penes
quem res controverſia interim depo-
nitur : aut qui mediis intervenit
duobus certantibus ; ita pax ſequen-
tia per quam ad tempus deponitur
certamen belli , aut quæ intervenit
certaminī media.

Eipſius τερεντιας] Pacem tem-
porariam , caducam , quæ bellum
parturit.

Pacem caſtrorum] Quia caſtra eſſe
indictum eſt eſſe bellum : non ergo
haec pax ſimpliſter , ſed bello du-
rante pax intercedens.

Forenſes ferias pacem] 4, Silv. 4.
Certe jam Latie non miſcent iurgia le-
ges , Et pacem piger annus habet.

Sicut

*L. postlimi-
num. D. de
captivis.* Livium exempla, quæ & illam Pauli juris consulti definitionem redarguant: *inducie sunt cum in breve & in praesens tempus* convenit, ne invicem se laceant.

4. Fieri tamen poterit, ut si appareat alicuius conventionis rationem unicam & per se moventem in solidum fuisse cessationem actuum bellicorum, ut tunc quod de pacis tempore dictum est, per inducias valeat, non ex vi vocis sed ex mentis certa collectione, de qua alibi egimus.

Lib. II, c. 20.

*Gell. xix,
c. viii.*

d. loco.

*Ad Ter.
Eun.*

*Liv. Plut.
Justin.*

*Angl. l. si-
muis. §. I.
D. de pa-
ciu. Mart.
Laua.
g. 29.*

II. Videtur autem induciarum nomen non ab eo, quod Gellius vult inde uti jam, nec ab endoitio, id est, introgressu, ut Opilius voluit, venisse, sed quod inde, id est, a certo tempore otium sit, quomodo ἔκχεσιαν Græci vocant. Apparet enim etiam ex Gellio & Opilio, veteribus per t non per c literam scriptum hoc nomen, quod nunc pluraliter profertur, olim haud dubio etiam singulariter. Vetus scriptura fuit indoitia: nam orium tunc otium enunciabant a verbo oiti, quod nunc uti dicimus, * sicut ex poina (nunc paenam scribimus) fit punio, & ex Poino (qui nunc Pœnus) fit Punicus. Sicut autem ex eo quod est ostia, ostiorum, factum est nomen * Ostia Ostiae: sic ex indoitia indoitorum, factum est indoitia, indoitiae, deinde induitiae, cuius, ut dixi, plurale nunc tantum in usu est, olim, ut Gellius monuit, etiam unitatis numero enunciabatur: non longe abit Donatus cum inducias dictas vult quod in dies otium præbeant. Sunt ergo induitiae in bello otium, non pax: itaque accurate loquuntur historici qui narrant sepe pacem negatam, inducias datas.

III. Quare nec nova indictione opus erit: nam sublati impedimento temporali, ipso jure se exercit status belli non mortuus sed sopitus, ut dominium & patria potestas in eo qui a furore convaluit. Legimus tamen apud Livium ex facialium sententia finitis induciis indictum bellum: sed nimis istis non necessariis cautionibus ostendere veteres Romani voluerunt quantopere pacem amarent, & quam justis de causis in arma traherentur.

GROTII NOTÆ.

Sicut ex poina (nunc paenam scribimus) fit punio] Vide Servium in x. Aeneidos ad vocem marorum.

Ostia Ostiae] Et ex ostrea, ostreorum, factum est ostrea, ostrea.

GRONOVI NOTÆ.

4. Cessationem actuum] Non ut cessaretur propter aliud, velut colloquii causa aut religionis aut similium, sed tantum ut cessaretur, velut in longis multorum annorum induciis.

II. Otium fit] Otium pro pace Cicero 2, fam. 17. Si antea auditum erit otium esse in Syria, legiones venturae non fuit. Agric. 2, 27. Ego vobis in hunc annum consul popularis affero pacem, tranquillitatem, otium.

III. Indictione opus erit] Ad belum post inducias repetendum.

Sublati impedimento temporali] Elapsi tempore induciis præstituto.

Non mortuus, sed sopitus] Non extintus, abolitus, sed intermissus.

Dominium] Administratio rerum suarum.

herentur. Innuit hoc ipse Livius : cum Vejentibus super acie di- Lib. IV.
micatum ad Nomentum & Fidenas fuerat, induciæque inde, non pax
facta, quarum & dies exierat, & ante diem rebellaverant: missi
iarmen feciales, nec eorum, cum more patrum juravi repeterent res,
verba sunt auditæ.

I V. 1. Tempus induciis asseribi solet continuum ut in
centum dies, aut cum designatione termini ut usque calendas
Martias. In priori ad momenta temporum facienda est numeratio,
id enim naturæ convenit: nam quæ sit ad civiles dies computatio
ex legibus aut populorum moribus venit. In alterno genere
dubitari solet utrum ad quem diem aut mensem, aut annum L. annien-
dictum est duraturas inducias, is dies, mensis, annus exclusus lus. D. de
an comprehensus intelligatur. verbor.
signif.

2. Certe in rebus naturalibus duo sunt terminorum genera,
intra rem, ut cutis terminus est corporis: extra rem, ut flumen
terminus est terræ. Ad utrumque hunc modum etiam quæ
voluntate constituuntur termini constitui possunt. Magis autem
naturale videtur * ut terminus sumatur qui pars sit rei: οὐκέτι
δέ τετα τὸ ἔχοντος οὐκέτι δέ τοιούτος, terminus dicitur quod ultimum cujuque
est, inquit Aristoteles: nec usus repugnat; si quis sic dixerit ut Met. v, 17. l.
intra diem mortis ejus aliquid fiat, ipse quoque dies quo quis mortuus si quis. D. de
est numeratur. Prædixerat Cæsari Spurina periculum quod non verb. signif.
ultra Idus Martias proferretur. Interpellatus ipsis Idibus, dixit Suet. in Ces.
* venisse quidem sed non præterisse. Quare multo magis sumenda
est hæc interpretatio ubi temporis productio favorem in se ha-
bet, ut induciis quæ humano sanguini parciunt.

3. At vero a quo die mensura aliqua temporis incipere dicitur
is dies intra mensuram non erit: quia ejus propositionis vis est
discernere, non conjungere.

V. Illud obiter addam, inducias & si quid est simile ipsos con-
trahentes statim obligare ex quo contractus absolutus est: at
subditos

G R O T T I N O T A E .

Ut terminus sumatur qui pars sit rti] Baldus de statutis in verbo usque.

Bartolus in I. patronus. D. de legatis
III. & I. nuptia. D. de senatoribus.

Archidiaconus in c. ecclesiæ. xiiii.

q. I. Hieronymus de Monte libro
de finibus c. 23.

Venisse quidem sed non præterisse I.] Dion: πέρισση, υπίπτω στη πρεσβυ-

τη. Appianus: πέρισση στη Ελδι, αλλ'

τη πρεσβυτερη.

G R O N O V I I N O T A E .

IV. 1. *Ad momenta temporum*]

Ab hora, qua consensum est in inducias ad horam eandem centesimi diei.

Ad civiles dies] Ut quæ supersunt
horæ ultimi diei, simul comprehen-
dantur, ut l. 38. D. de V. S.

2. *Intra rem*] Extremitas vel ul-
timæ partes rei.

Extra rem] De proximo rem at-
tingentia.

Voluntate] Arbitrio hominum,
ubi natura non facit terminos.

3. *A quo die*] Ut sit, post quem
diem non, cum quo die,

Neque

subditos utrinque obligari incipere, ubi inducere acceperunt formam legis, cui uest exterior quædam publicatio: qua facta statim quidem incipit habere vim obligandi subditos, sed ea vis, si publicatio uno tantum loco facta sit, non per omnem ditio- nem eodem momento se exserit, sed per tempus sufficiens ad perfundendam ad singula loca notitiam. Quare si quid interea a subditis contra inducias factum sit, ipsi a poenis immunes erunt: * neque tamen eo minus contrahentes damnum resarcire debebunt.

Bart. ad l.
omnes pop.
Pan. c. 2.
de const. &
ibid. Fel.
n. 7.

V I. 1. Quantum per inducias liceat, quantum non liceat, ex ipsa definitione datur intelligi. Illiciti enim sunt omnes actus bellici, sive in personas, sive in res, id est, quicquid vi fit adversus hostem: id enim omne per induciarum tempus fit contra jus gentium, ut in concione ad milites loquitur L. Æmilius apud Livium.

2. Etiam quæ res hostium casu aliquo ad nos pervenerunt ex reddendæ erunt, etiamsi ante nostræ fuissent: quia quod jus exter- nurn attinet, ex quo hæc dijudicanda sunt, ipsorum sunt factæ: & hoc est, quod ait Paulus jurisconsultus, induciarum tempore postliminium non esse, quia postliminium requirit, ut antecedat jus bello capienda: quod per inducias non est.

3. Ire & redire ulro citroque, sed eo paratu qui periculum nullum ostentet, licet. Notatum hoc * a Servio ad illud Maronis, *Mixtique impune Latini*, ubi & hoc narrat, obsecsa urbe a Tarquinio inter Porsennam & Romanos factis induciis, cum Iudi Circenses in urbe celebrarentur, ingressos hostium duces curuli certamine contendisse & victores coronatos.

VII. Interius recedere cum exercitu, quod Philippum fecisse legimus apud Livium, cum inducias non pugnat: nec relicere munera, nec militem conscribere, * nisi quid specialius convenit.

VIII. 1. Corruptis hostium præsidiis loca invadere quæ ipsi tenebant, haud dubie contra inducias est: talis enim acquisitione justa esse non potest, nisi ex jure belli. Idem habendum si qui sub-

GROTTI NOTE.

Neque tamen eo minus contrahentes domum resarcire delebant] Ut de Scione apud Thucydidem IV. Defendi itaque non potest quod ab Hispanis in Italia factum narrat Mariana XXVIII, 7.

A Servio] Ad XI. Aeneidos. *Nisi quid specialius convenit*] Ut apud Parutana lib. III.

GRONOVII NOTE.

V. *Acceperunt formam legis*] Ex

quo solemniter promulgata sunt. *Per omnem ditionem*] Per omne territorium.

VI. 2. *Cisa aliqua*] Non industria aut opera nostra.

VII. *Interius recedere*] Intra fines ex eo loco, unde alioquin non facile sine conflictu digredimur, ut Philippus apud Liv. 31, 39.

VIII. 1. *Corruptis*] Sollicitatis ad defectionem pecunia vel promissis, ut Sulla illudit L. Scipioni. Appian. I, civ. p. 401. Flor. 3, 21. *Loca*

subditī deficere ad hostem velint. Exemplum est apud Livium, lib. XLII. Coronet & Haliartii favore quedam insito in reges, legatos in Macedoniam miserunt praesidium petentes, quo se adversus impotentem superbiam Thebanorum interi possint. Cui legationi responsum ab rege est, praesidium se ob inducias cum Romanis facias mittere non posse. Apud Thucydidem libro quarto Brasidas Mendam civitatem ab Atheniensibus ad Lacedaemonios desciētrem induciarum tempore recipit: sed additur excusatio, quia habebat qua ipse vicissim Athenenses criminaretur.

2. Derelicta sanc occupare licet, dum vere derelicta, id est, eo animo ne amplius sint quorū fuerant, non si incultibita, sive custodia ante inducias, sive factis inducī omissa sit: dominum enim manens injustam facit alterius possessionem, quo refellitur Belisarii adversus Gothos cavillatio, qui tali obtentu

*Proc. III.
Goth.*

* loca praesidiis nudata per inducias invaserat.

I X. 1. Quaeritur, an qui vi maiore impeditus quo minus recederet, intra fines hosticos deprehendit̄t postquam exierint inducias, jus redendi habeat. Si jus exterrum gentium respiciunt, non dubito quin hic pat sit ei qui cum in pace venisset bello repente exorto inter hostes factu suo deprehendit̄t, quem captivum manere ad pacem usque supra notavimus; neque justitia interna deest, quatenus bona & actiones hostium pro debito civitatis obligantur, & in solutum capiantur: nec magis hic quod queratur habet quam tot ali⁹ innocentes, in quos bellum mala recidunt.

2. Nec quae de commissi causa circa merces tractantur ad L. Caesar. l. fini hue debet, nec quod apud Ciceronem est de inventione interdum secundo, de nave rostrata vi ventorum in portum delata, §. si propter D. de quā ex lege questor publicari volebat: ibi enim vis major a pena liberat; hic proprie de poena non agitur, sed de iure quod certo tantum tempore interquiescebat. Tamen quin talem remittere benignius, quin & generosius sit, nullam habet dubitationem.

X. Sunt & quadam per inducias illicita, ob specialem con-

ventio-

GROTTI NOTE.

Loca praesidiis nudata] Portum, Centum cellas, Albanum.

GRONOVII NOTE.

Qua ipse vicissim Atheniensis fecisse contra inducias. Vel quibus ipse.

IX. 1. *Vi maiore*] *Qui* Bz. l. 25. §. 1. D. locati, quae confilio humano neque provideri neque vitari potest.

In solutum] Vice in ejus, quod solvi debet.

2. *De commissi causa*] Si tempe-

state acta navis præterierit locum, ubi applicare debebat & vestigal solvere: vestigali autem non soluto merces incident in causam commissi.

* *Apud Ciceronem de inventione secundo*] Cap. 32.

Ex lege] Si qua rostrata navis in portu deprehensa esset, ut publicaretur.

Ibi enim] In commissis.

Hic proprie] In detinendo eo, qui deprehendit̄t intra fines.

Kk k

S3

ventionis naturam: ut si tantum sepe liendorum hominum causa datae sint induciae, nihil erit immutandum: sic * si obsessi datae induciae tantum ne oppugnentur, jam auxilia & commeatus admittere non licet: nam cum tales induciae alteri partium proficiunt, non debent interim ejus qui dedit causam duriorum facere. Interdum & convenit, ne commeatre licet. * Interdum personis cavitur, non & rebus: quo casu si ad res defendendas lədantur personæ, nihil contra inducias fieri: nam cum licet res defendere, personarum securitas ad id quod principale est, non quod in alicuius consequentiam venit, referenda est.

XI. Si fides induciarum a parte altera rumpatur, quin ləso liberum sit etiam sine inductione ad arma venire, frustra dubitatur: nam capita conventionis insunt conventioni per modum conditionis, ut paulo ante diximus. Reperias quidem in historiis exempla eorum qui sustinuerint in finem induciarum. Sed & bellum illatum Hetruscis & aliis, quod contra inducias fecissent, legas: quæ diversitas argumento est jus ita esse ut dicimus, sed eo jure uti vel non uti, in arbitrio esse ejus, qui ləsus est.

XII. Illud constat, si pena conventa poscirūt & persolvitur ab eo qui contra fecit, jam bellandi jus non esse: ideo enim pena solvit ut cætera salva maneant; & contra, si bellum moveatur, recessum a pena censi debet, quando optio data est.

XIII. Privata tamen facta non rumpunt inducias, nisi publicus actus accedat, puta imperii aut ratificationis, quæ etiam intelligitur accedere, si qui deliquerint nec puniantur, nec dedantur: si non reddantur res.

XIV. Jus commeandi extra inducias privilegium quoddam est;

GROTTI NOTÆ.

Si obsessi datae induciae tantum ne oppugnentur.] Ut a Totila Neapolitanus apud Procopium.

Interdum personis cavitur, non & rebus.] Vide c. significavit de iudicis. De inducias cum exceptione locorum exempla habes apud Procopium & Menandrum Protectorem.

GRONOVIÆ NOTÆ.

X. Convenit, ne commeare.] Diserte ponitur in pactis induciarum, ne utrinque inter partes hostiles liber sit commeatus.

Si ad res defendendas.] Si quæ res alterius invadunt violentur personæ.

Ad id quod principale.] Ita accipienda est, ut directo & per se persona nihil hostile facientes non lədantur; non, ne lədantur, dum ea quæ per inducias licet arcere ac prohibere, attentant.

XI. Conventionis insunt] Omnia conventionis capita infrimantur & ləduntur in uno, quasi singulis esset adjectum, hoc caput saluum fore, si & cætera salva fuerint.

Qui sustinuerint] Non reddiderint par pro pari & raptis ab altera parte inducias proficiuerint vicissim ad hostilia, sed exspectaverint suam.

XII. Penna conventa] In pacto induciarum eo casu, si quis eas violet.

Bellum moveatur] Post violatas inducias alter vicissim aliquid hostile fecerit, is penam conventam posse re nequit: jam enim videtur legile alterum eorum, quæ optare potuit.

XIII. Imperii aut ratificationis] Si justa fuerint aut approbata ab eo, penes quem imperium est.

XIV. Privilegium quoddam] Certis personis plerunque datur, quin in aliis maneat bellum.

Alexan-

est: quare in ejus interpretatione sequenda sunt quæ de privilegiis traduntur. Est autem hoc privilegium neque tertio noxiū, neque danti admodum grave: ideo intra verborum proprietatem laxa magis quam stricta interpretatio admittenda est, eoque §. 12. *Vide supra l. i, c. XVI.*
 magis si non potenti datum beneficium sed ultro oblatum sit, multoque magis, si ultra privatam publica quedam utilitas in negotio vertatur. Rejicienda ergo stricta interpretatio etiam *Can. in ea cum in cunctis. S. cum vero de elect.*
 quam ferunt verba, nisi alioqui absurdum aliquod sequeretur, aut eo ducant probabiles admodum voluntatis conjecturæ. Contra vero etiam extra proprietatem laxior interpretatio locum habebit, ut simile absurdum vitetur, aut ex valde urgentibus conjecturis.

XV. Hinc colligimus datum militibus commeatum non ad medios tantum sed & summos duces portigi: quia verbi proprietas admittit eam significationem, quanquam est & alia strictior. Sic nomine clericorum venit episcopus. Etiam qui in classibus sunt nautæ milites intelliguntur, & omnes omnia qui sacramentum dixerunt.

XVI. 1. In ita cautum & de reditu censetur, non hoc ex vi verbi, sed ut absurdum vitetur: neque enim inutile esse beneficium debet. Et abitus tutus intelligendus usque dum eo pervenit ubi in tuto sit, unde * Alexandri fides accusata, qui quibus abitum indulserat eos in ipso itinere jussit interfici.

2. At cui abire datum, non & redire: sed nec cui venire concessum est mittere poterit: nec contra: sunt enim hæc diversa, nec extra verba exspatiari ratio cogit: ita tamen ut error etiæ jus non det, a pena certe si qua adjecta est relevet. Sed & cui venire possit ex testimoniis.

L. i. §. 1.
D. de bonis
militiæ

Diod. Sic.
lib. xvii.

GROTI'S NOTE.

Alexandri fides accusata] Plutarchus: Καὶ τὸ τέλος πορευόμενος ἐπειδὴ τὰ ἀπὸ τοῦ φίλου τοῦ βασιλέως ταὐθεστερούς τοῖς κακοῖς ἀργεῖται· ἡα τελεῖ μακάρια adhucit bellucis actionib[us] regis cetera in bello agere & iuste & regaliter soliti. Simile factum Bajazetis contra Vidynenses in Serbia habes apud Leunclyrium lib. vi.

GRONOVII NOTE.

De privilegiis] Juribus singularibus, quæ non ad exemplum trahuntur, §. 6. Iustit. de j. n. g. c.

Intra verborum proprietatem] Quatenus propria verborum significatio permittit.

XV. Datum militibus commeatum]

Si positum sit in pacto induciorum, concedi liberum iter in hostiles terras aut per hostiles militibus non excludi, centuriones, tribunos, praefectos, sed nec legatos, qui summæ rei præfunt.

Nomine clericorum] Quod clericis concessum, id etiam vindicare potest episcopus.

XVI. 1. In ita] Si data facultas eundi, utique & redeundi.

Inutile beneficium] Quo pro beneficio datur, id ita datum intelligitur, ut possit, effectum fortiri.

2. Mittere] Alium sibi substituere, qui veniat.

Ut error] Ut si quis hoc fecerit per errorem, sine fallendi proposito, etiæ male fecerit, non tamen penæ forte in pacto expressa subjaceat.

permisum est, semel veniet, non iterum, nisi temporis adjectio aliam suppedet conjecturam.

XVII. Patrem filius, uxor virum non sequitur, aliter quam in jure commorandi: nam morari solemus cum familia, peregrinari sine ea. Famulus tamen unus aut alter, etiamsi expressus non sit, comprehensus censembitur in eo, quem sine tali comitatu ire indecorum foret: nam qui aliquid concedit, concedit quae necessario sequuntur; necessitas autem hic moraliter intelligenda est.

*L. penult. de
precario.
Abbas e.
quam sit.
de judatis.*

XVIII. Similiter bona non quavis comprehendentur, sed quae solita sunt ad iter assimi.

XIX. Expresso comitum nomine non sunt intelligendi hi, quotum causa magis est odiosa, quam ipsius cui prospicitur. Tales sunt piratae, latrones, transfugae, desertores. Gentis expressum nomen in comitibus satis ostendit facultatem ad alios non porrigi.

*Lib. II,
cap. 14.
§. II. 12.*

X X. Ius commeandi cum veniat ex vi potestatis, in dubio non extinguitur morte concedentis, secundum ea quae alibi diximus de regum & aliorum imperantium beneficiis.

*Canon. in c.
si gratiouse.
de rescr.
in VI.*

XXI. Disputari solet de eo quod dictum est in hunc modum, quādū voluerō. Et verior est sententia eorum qui estimant durare beneficium tale, etiam si novus volendi actus non intercedat, quia durare in dubio presumitur, quod ad juris effectum sufficit; * non etiam ubi is qui concessit desit posse velle, quod per mortem contingit. Persona enim sublata, collabitur etiam illa presumptio durationis, sicut accidens interitu substantia.

XXII. Commeandi autem securitas ei cui data est debetur etiam

GROTTI NOTÆ.

Non etiam ubi is qui concessit desit posse velle, quod per mortem contingit] L. Lucius Titius. de donationibus, ita ut eam emendat vir magnus Antonius Faber, voluerō ponens pro volueris. Adde l. locatio. 4. ff. locati: Cardinalem Tuschem pp. conclusion. 751. lit. p. Reinking. lib. II, class. II. c. 8. num. 30.

GRONOVI NOTÆ.

XVII. Commorandi] Concessione habitandi causa.

Cum familia] At familia vel præcipue partes uxor & liberi.

Moraliter] Non sine qua simpli- citer & quocumque modo aliquid esse non possit, sed sine quo aliquid

decenter & commode esse non possit.

XIX. Quorum causa magis est odiosa] Qui minus sunt favorabiles, adeo, ut videatur concessurus non fuisse, qui concessit, si suo nomine perficiantur.

XX. Morte concedentis] Sic ut a novo Imperatore novus committatus sit petendus, si quis uti velit.

XXI. Quādū voluerō] Quoties concessi aliquid alteri licitum fore tamdiu, quādū id ei concedere velim.

Beneficium tale] Postquam semel iterumque eo ius est, qui accepit.

Novus volendi] Etsi nec verbis neque alio certo signo me adhuc velle ostenderim,

Quod

etiam extra territorium concedentis: quia datur contra ius belli,
quod per se territorio non includitur: ut alibi a nobis dictum
est.

Lib. III,
c. v. §. 8.

XXIII. Captivorum redemptio multum habet favoris,
maxime apud Christianos, quibus lex divina hoc misericordiae *Matt. xxv,*
genus peculiariter commendat. *Captivorum redemptio, magnum 36. 39.*
atque praeclarum iustitia manus est: verba sunt Lactantii. Ambro- *Lib. VI.*
sio captivos redimere, maxime ab hoste barbaro, praecipua &
summa liberalitas vocatur. Idem defendit suum & ecclesiae *Lib. II,*
factum, * quod vasa ecclesiae etiam initiata confrengerint, ut *off. c. 28.*
captivi redimerentur. *Ornatus, inquit, sacramentorum, redemptio*
captivorum est, & multa alia in eadem sententiam. *L. II, c. 18.*

XXIV. 1. Quibus adducor ut non audeam indistincte pro- *§. 3.*
bare leges illas quæ captivos redimi vetant, quales apud Roma- *Livius lib.*
nos fuisse legimus: nulli civitati viliores captivi quam nostra, *xvii.*
sit in senatu Romano quidam. Eadem civitas Livio dicitur *ibid.*
minime in captivos jam inde antiquitus indulgens. Nota est in
hanc rem Horatii ode, ubi captivos redimere vocat conditiones
fædas, & exemplum perniciem trahens: flagitio additum
damnum. Sed quod Aristoteles in Laconum institutis repre-
hendit, idem in Romanorum culpari solet: nimis scilicet illa
omnia directa ad res bellicas, quasi in illis solis salus civitatis
consisteret. Atqui si rem humanitatis modo æstimamus, satius
sepe esset ius quod bello petitur amitti, * quam plurimos homi-
nes, & quidem cognatos aut populares, relinqui in gravissimis
atruminis.

2. Non

GROTTII NOTE.

Quod vasa ecclesie etiam initiata confrengerint, ut captivi redimerentur.] Imitatus hoc Ambrosii factum Augustinus, narrante Possidio, qui contra carnalem sensum quorundam id factum dicit. Imitatus est & in eadem Africa episcopus Deogratias, narrante Victore Uticensi lib. I. Vas quod Remigii fuerat datum ad redi-
mendos a Normannis captivos nar-
rat in Remigii vita Hincmarus. Simile factum archiepiscopi Bremen-
sis Rimberti laudat M. Adamus Bre-
menis ecclesiastica historia cap. 32. Probat hoc synodus universalis sex-
ta, decreto relato in causam xii, quaestione 11. Quæ adjungenda his
quæ diximus supra hoc libro cap. v.
§. 2.

Quam plurimos homines, & quidem cognatos aut populares, relinqui in gra-

vissimis eruminis.] De Mauriti Imperatoris ob tale factum seria admodum poenitentia vide Zonaram.

GRONOVIi NOTE.

XXII. *Contra ius belli]* Ut in aliquem non licet, quod jure belli
liceret: licet autem in hostes jure
belli quidvis hostile etiam extra ter-
ritorium.

XXIII. *Etiam initiata.]* Quibus ad sacram usum jam usi fuissent
sacerdotes.

Ornatus sacramentorum] Si supel-
lex sacra impendatur in redimendos
captivos, honoratur & cratur, non
violatur.

XXIV. 1. *Conditiones fædas.]* Quod his milites redduntur segno-
res, & facilius armis abjectis in
captivitatem consentiant, certi se
redemunt iri.

Kkk 3

2. *Nisi*

2. Non videtur ergo lex talis justa, nisi appareat opus tali rigore ut majora aut plura mala alioqui moraliter inevitabilia caveantur. Nam in tali necessitate, cum ipsi captivi ex caritatis lege suam sortem patienter ferre debeant, potest hoc eis injungi, & aliis ne quid contra faciant præcipi, secundum ea que de cive ob bonum publicum dedendo scripsimus alibi.

*Liber. III,
§. XXV. §. 3.*

X X V. Non sunt quidem moribus nostris servi qui bello capiuntur: non dubitem tamen quin jus exigendi pretium redēptionis a capto possit ab eo, qui captum tenet in alium transcribi: nam & incorporalia alienari natura patitur.

X X VI. Et potest idem pluribus debere pretium, si ab uno dimissus, pretio nondum soluto, captus sit ab alio: sunt enim diversa hæc debita ex diversis causis.

*Liber. III,
§. 12.
§. 26.*

X X VII. Conventio de pretio facta rescindi non potest, eo quod captus intelligatur locupletior quam credebat: quia jure gentium externo, de quo querimus, nemo cogitare supplere quod in contractu minus aequo pretio promisit, si dolus non intercessit; ut intelligi potest ex his quæ de contractibus supra a nobis explicata sunt.

*Liber. III,
§. VII. §. 4.
L. possideri.
§. Meritum.
D. de acqui-
poss.*

X X VIII. Ex eo quod diximus captivos nostros servos non esse, sequitur cessare illam acquisitionem universalem, quam accessionem esse dominii in personam diximus alibi. Non alia ergo captori acquirentur quam quæ specialiter apprehenderit: quare si quid clavis secum habet captivus, non erit acquisitioni, quia nec possidit. Sicut Paulus jurisconsultus contra Brutum & Manilium respondit, qui fundum possessione cepit, thesaurorum quem in fundo esse nesciat, non cepisse: quia qui nescit nequeat possidere. Cui consequens est, ut res eo modo celata ad redēptionis pretium solvendum prodesse possit, quasi retento domino.

X X IX. 1. Quæri & hoc solet, an pretium conventum &

ante

2. *Nisi appareat]* Nempe quia tanti taxantur, aut id pro eis petiuntur, quod non potest, nisi gravia reipublica detimento concedi.

Ipsi captivi ex caritatis lege] Mithridates oppugnans Cyzicum 3000. captorum in navibus ad urbem admovit, qui manus tendentes ad moenia orabant, ut sibi parcerent cives: donec Lysistratus Cyzicenorum prator e muro per praæconem eos monuit, quod non obsequiari iuxtagesset, ut captivi & in alienam poteſtatem redacti fortiter fortunam ferrent. Appian. *P. 220.*

X X V. *In alium transcribi]* Donari,

delegari creditori, quocumque modo alienari.

X X VII. *Nemo cogitar supplere]* Non est dolus vendoris, si emor non intelligens quid emat, obtulit plus justo: ita nec captivi dolus est, si qui eum tenet, bonorum ejus ignorans, nec in tempore requirendi copia ulius, minoris, quam potuit, cum taxavit.

X X VIII. *Acquisitionem universalem]* Etiam rem incorporalium captivi.

Eo modo celata] Posset numerari in parte pretii, nec possit dicere, qui cepit, eam rem jam suam fuisse, ex quo dominum coperit.

Eid

ante mortem non solutum ab herede debeatur. Expedita mihi videtur responso, si in carcere mortuus est non deberi: promissio enim inerat conditio si liberaretur; mortuus autem non liberatur. Contra, si mortuus est cum libertate esset, deberi. Jam enim lucratus erat id pro quo promissum erat pretium.

2. Plane fateor & aliter conveniri posse, ut ab ipso contractus momento pure debeatur pretium, & captivus tantum retineatur, non jam ut jure belli captus; sed ut a se oppignoratus: & contra pactum initi posse, ut procedat pretii solutio, si die præstito, qui captus sit, liber vivat. Sed haec ut minus naturalia non præsumuntur acta, nisi manifestis documentis.

XXX. Proponitur & illud, an in carcerem redire debeat qui dimissus est sub pacto, ut faceret dimitti alterum, qui factum morte prævenitur. Diximus alibi, factum tertii liberaliter promissum satis impleri si nihil omittitur ex parte promissoris; at in onerosis obligati promissorem ad id quod tantundem valet. Sic ergo in proposita quæstione non tenebitur quidem dimissus redere se custodiz: neque enim id conventum fuit, neque tacite actum intelligi patitur favor libertatis, neque debebit lucrifacere libertatem; * sed ejus quod præstare non potest extimationem præstabat. Hoc enim naturali simplicitati congruentius, quam quæ in actione de præscriptis verbis & de condicione ob causam dati causa non secura Romani juris interpres tradunt.

Lib. II,
c. XI. §. 22.
ib. XV §. 16.
Hoc libro
c. XXX. §. 58.

L. natura-
lis. §. I. de
præsc. verb.
I. ult. D. de
cond. ob
eans. dati.

G R O T I I N O T E .

Sed ejus quod præstare non potest extimationem præstabat] Id non fecit Paulus Balionius ea lege dimissus ut Carvajalium restituaret libertati, qui Carvajalius antequam liberaretur mortuus fuit: quo nomine reprehendit Balionium Mariana libro xxx. Sed facti speciem paullo aliter narrat Paruta libro II.

G R O N O V I I N O T E .

XIX. 2. *Pure debeatur]* Sine conditione plenæ libertas recuperata.

* *A se oppignoratus]* Quasi se ipse pro pretio tantisper pignori dederit.

rit, donec id repræsentaretur.

XXX. *Factum morte]* Mortuus fuerit, antequam posset dimitti.

Nihil omittitur] Promissor fecit, quod poruit ut promissum præstaret, quamvis fortuna intercesserit.

Eius quod præstare non potest] Ob alterius mortem aliquid dabit pro sua redemtione.

In actione de præscriptis verbis] Damnari præcisè promissorem, in quantum interest mea, illud, de quo convenient, accipere: vel repeti, quod datum est quasi ob rem datam, re non secuta.

C A P U T X X I I .

De fide minorum potestatum in bello.

I. *Ductum genera.*

II. *Quatenus eorum pactio obliget summam potestatem:*

III. *Aut occasionem obligationi*

det.

IV. *Quid si factum quid contra mandatum? ubi distinctiones adhibentur.*

K k k 4 V. An

- V. An tali casu pars altera obligetur.
 VI. Quid belli duces aut magistratus possint circa inferioresse, aut pro iisdem.
 VII. Pacem facere ducum non esse:
 VIII. An inducias dare, distinguatur.
 IX. Quae securitas persona-
- rum, quae res ab ipsis concedi possint.
 X. Stricte interpretanda Italia pacta, & quare? in melius
 XI. Quomodo interpretanda dedicatio a duce accepta.
 XII. Quomodo cautio, si regi aut populo visum fuerit.
 XIII. Quomodo promissum de oppido tradendo.

L. conventionum. D. de passis.

Lib. IV.

Comm. XII.

E. II. cxi. §. 12.

I. Inter publicas conventiones Ulpianus & hanc speciem posuit, quoties inter se duces belli quedam paciscuntur. Nos diximus post fidem datam a summis potestaribus, agendum & de ea quam dant minores inter se, aut aliis: five minores illi summis sint proximi, quales sunt duces excellenter dicti, de quibus illud Livii capiendum: nec ducem novimus, nisi eius auxilio bellum geritur: five longius remoti, quos sic distinguit Caesar: aliae sunt legati partes, aliae Imperatoris. Alter agere ad prescriptum, alter libere ad summam rerum consulere debet.

II. Est autem in horum missis duplex inspectio: nam aut hoc queritur, an summam potestatem obligent, aut an se ipsos. Prior quæstio definienda est ex eo, quod alibi diximus, obligari nos & per eum quem voluntatis nostræ ministrum elegimus, five voluntas illa specialiter expressa est, five ex ipsa prepositionis natura colligitur. Nam qui dat facultatem, dat quantum in se est quæ ad facultatem sunt necessaria, quod in materia morali intelligendum est morali modo. Duobus ergo modis potestates minores supremam suo facto obstringunt, faciendo id quod probabiliter ipsorum officio contineri censetur, aut etiam extra illud ex speciali propositione nota publice aut his quorum res agitur.

III. Sunt & alii modi, quibus potestas summa obligatur, antecedente ministrorum facto, sed non ita ut id factum causa sit proprie dicta, sed ut occasio sit obligationis: idque dupliciter,

GROTTI NOTE.

Prior quæstio definienda est ex eo, quod alibi diximus] Vide Communi in anno 10 ID XCIV. in pronuntiato Comitis Miranda in causa Haukiensi.

GRONOVII NOTE.

I. Duces excellenter] Integris exercitibus praefecti, aut quibus summa belli communissima est.

Accre ad prescriptum] Ille inter-

mandati terminos se continet, hic nemini arbitrium spectans, quod in universum salutare & consultissimum judicat, agit ac exequitur.

II. Voluntas illa [specia iter] Libello ad singulare negotium commisum aptato confignata.

Ex ipsa propositionis natura] Mandato procurationis aut prefecture jure, ordine, necessitate.

Morali modo] Ut ea facultas comode potest explicari.

III. Quæ

vel per consensum, vel per rem ipsam: consensus apparet rati-
habitione, non tantum expressa sed & tacita, id est, ubi scivit
summa potestas quod actum erat, & fieri passa est, quæ ad aliam
causam referri probabilitate non possunt, quod ipsum quomodo
procedat alibi tractavimus. Per rem hactenus obligantur ne
locupletiores siant aliena jactura, id est, ut aut contractum
præstant ex quo commodum volunt consequi, aut de commodo
descendant, de qua æquitate itidem a nobis alibi dictum est. Et
hactenus nec ultra recipi potest, quod dicitur valere, si quid
utiliter gestum est. Contra vero ab injustitia excusari non pos-
sunt, qui cum pacta improbent tamen retinent quod sine pactis
non haberent: ut cum senatus Romanus, narrante Valerio, Lib. IX, I.
factum Cn. Domitii neque probare potuit, neque rescindere
voluit: qualia multa in historiis occurruunt.

I V. 1. Illud quoque ex supra a nobis dictis repetendum est, L. XI, c. XI.
obligari cum qui præposuit, etiam si præpositus fecit contra
mandata arcana, intrâ limites tamen publicæ functionis. Hanc
æquitatem recte securus est prætor Romanus in institoria actione:
neque enim omne quod cum institore geritur obligat eam, qui
præposuit, sed ita si ejus rei gratia cui præpositus fuerit con-
tractum est; de quo autem palam proscriptum fuit ne cum eo
contrahatur, is præpositi loco non habebitur: quod si proscri-
ptum quidem sit sed non pateat, tenetur qui præposuit: con-
ditio quoque præpositionis servanda est: nam si quis sub certa
lege vel interventu cuiusdam personæ contrahi voluit, æquissi-
mum erit id servari, in quo præpositus est.

2. Cui consequens est, ut alii reges aut populi magis alii minus
ex duorum suorum contractibus teneri possint, si satis notæ sint
ipsorum leges atque instituta: de his si non constat, sequen-
dum est quod conjectura dictat, ut concessum intelligatur id,
sine quo satis commode quæ officiæ sunt expediti non possunt.

3. Mandati fines si excesserit minor potestas, tenebitur ipsa,
si quod promisit præstare non potest, ad estimationem: nisi lex
aliqua

IV III. Quæ ad aliam causam] Quæ
fuerit videbat hoc evasura, ut ipsius
persona obstringeretur.

Contractum præstant] Ut aut ob-
noxios se reddant vinculo, quod
subeundum est una cum utilitate ex
eo proveniente, aut etiam ipsi uti-
litate renuntient, si grave ducunt id
vinculum subire.

Valere, si quid utiliter] Ex præ-
sumptione non facile irritum facturum
aliquem, quod licet inscio se gestum
sit, tamen fructus ad eum redundat,
necumque cum onere aliquo.

Fatum Cn. Domitii] Regem Ar-
vernorum Bibilum, qui fide publica
in castra Romana venerat, retinen-
tis.

IV. 1. *Contra mandata arcana*] Diversa scilicet iis, quæ palam in
publico speciem data sunt.

Palam proscriptum] Literis in loco

publico affixo denuntiatum.

Non pateat] Literis forte obse-
catis pluvia casuive alio aut ablatis &

refixis.

Interventu] Non nisi adhibita per-
sona nominata.

aliqua satis cognita id quoque impedit. Quod si dolus accesserit, id est, si prae se tulerit jus majus quam habebat, jam tenebitur & de damno culpa dato, imo & ex crimine ad peccatum criminis respondentem. Ex priore causa bona obligantur, & si ea deficiant operæ, aut libertas corporis: ex posteriore quoque persona, aut bona, aut utrumque, pro delicti quantitate. Quod autem de dolo diximus procedet etiam si quis testationem interposuerit semetipsum obligati nolle, quia & damni dati & peccatae justæ debitum cum delicto non voluntario sed naturali nexu cohærent.

V. Quia vero semper aut summa potestas obligatur, aut minister ejus, ideo & certum est partem alteram obligari, nec dici posse claudicare contractum. Egitus de comparatione eorum, qui mediis sunt ad superiores.

Alo. l.viii. VI. Videamus & quid in inferiores possint. Nec puto dubitandum, quin dux milites, magistratus oppidanos obligent intra eos actus qui solent ab ipsis imperari: alioqui consensu opus *conf. 40.* in mere utilibus omnino: id enim in potestate comprehensum satis est: in his quæ onus annexum habent, intra ea quæ imperari solent, omnino; extra ea, ita si acceptaverint: quæ conseruantur his quæ de stipulatione pro tertio ex naturali jure alibi differimus. Generalia hæc illutriora facient subjecta species.

L. xi, c. xi. VII. * De belli causis & consequentibus transfigere ad belli ducem non pertinet, neque enim belli gerendi pars est bellum finire: imo etsi cum maxima potestate præpositus fuerit, ea de belli ductu erit intelligenda. Agesilai responsus ad Persas fuit εἰγίνεται τὸν πόλιν εἶναι τούτον· de pace constituendi jus esse civitati. Quam pacem *A. Albinus* cum Jugurtha rege senatus injussu fecerat, senatus rescidit, inquit Sallustius. Et apud *Jugurtha.* Livium

GROTIUS NOTÆ.

De belli causis & consequentibus transfigere ad belli ducem non pertinet.] Belisarius Gotthis: εἰ γάρ τούτῳ τῷ λαοῖς μερχεται διακένεται: neque enim nos jus habemus ordinandi res Imperatoris.

GRONOVII NOTÆ.

3. Præ se tulerit jus majus.] Sibi finixerit plus esse commissum & permissum quam erat.

Crimini respondentem.] Majorem minoremve pro ratione criminis.

Ex priore.] Damni culpa dati.

Testationem interposuerit.] Instrumentum testibus subsignatum fieri curaverit.

V. Claudicare contractum.] Quasi

non paribus pedibus incedere, non utrumque aequaliter ire.

V. Oppidanos.] Si quid illi pro his promiserunt.

Qui solent.] Quod dux militibus, magistratus oppidanis mandandi jus habet.

Inferioribus.] Si horum in favorem pactum fuerit.

Si acceptaverim.] Non omnino, sed in his, quæ rata habuerint milites vel oppidani.

VII. Ad belli ducem.] A republica vel principe delegatum.

De belli ductu.] De negotiis ad bellum administrandum & gerendum pertinentibus; non etiam de pacificatione.

LXXXVII.

Livium est: quā rata ista pax erit, quam non ex auctoritate senatus, non iussu populi Romani peregerimus? sic Caudina, sic Numantina sponsio populum Romanum, ut alibi exposuimus, non obligavit. Et eatenus verum est illud Posthumii, si quid est in quo obligari populus potest, in omnia potest, nempe eorum quae ad dictum belli non pertinent: quod ostendunt antecedentia, de ditione, de sponsione relinquenda aut incendenda urbis, de statu mutando.

VIII. * Inducias dare ducum est, nec summorum tantum sed & minorum, iis nempe quos oppugnant aut obsecros tenent, & se suaque copias quod attinet. Nam alios duces patres non obligant, quod Fabii & Marcelli historia apud Livium declara-

Lib. xxiv.

IX. 1. Homines, imperia, agros, bello quæsita concedere idem ducum non est. Hoc jure Syria Tigrani ademta, quam- Jus. l. xl. quam Lucullus dederat. De Sophonisba, quæ bello capta erat, Liv. l. xxx. ait Scipio, senatus populi Romani judicium atque arbitrium esse; ideo a Masanista, quo duce capta erat, libertatem ei dari non potuisse. In res alias, quæ in præda sunt, jus aliquod concedi Imper. de juss. & jure l. i.

Lib. l. xxx.

imperantibus videmus, non tam ex vi potestatis quam cujusque populi moribus: qua de re satis superius a nobis dictum est. Lib. IIII. c. vi. §. 15.

idem At nondum quæsita condonare omnino in ducum est potestate: quia oppida pleraque & homines sœpe in bello dedunt se sub conditionibus vita salvæ, aut & libertatis, aut & bonorum, de quibus summa potestatis arbitrium exquiri res plerisque non patitur. Pati ratione jus hoc & ducibus non summis dandum est, intra ea quæ ipsis agenda commissa sunt. Maharbal Romanis quibusdam, qui ex prælio ad Thrasymenum evaserant, satis longe absente Annibale, fidem dederat non tantum vita, ἀλλα καὶ τὸν πόνον, ut nimium concile narrat Polybius; sed, si arma tradidissent, abire cum singulis vestimentis passurum: retinet eos Annibal hoc causatus ὅπερ Μαρβαλέας σὺν εἰς κύριοις ἀπέστη γάμων, διδόγει τὸν ἀσφάλειαν τοῖς πατεσθόντοις.

* in

G R O T I I N O T E .

Inducias dare ducum est] Vide Parutam lib. v.

G R O N O V I I N O T E .

Posthumii] Pronuntiatum in Caudina caufa, Liv. 9. 9.

IX. 1. Hoc jure Syria] Atqui non tam iure id factum quam insolentia Pompeji, qui pro libidine, que potuit, acta Luculli recidit. Ideo & ipsius acta noluit confirmare senatus, neque id efficere potuit, nisi postquam nefaria cum Cæsare & Crasso conspiratione inita & se & templiciam perdidit. Alioquin non

magis licuisset Pompejo adimere, quam Lucullo dare: fuerant enim pari jure; sed Pompejus successor & emulus Luculli. Licuisse autem utrumque ita, si ratum haberet senatus, ex historia notum. Cur autem Tigrani? immo Antiocho Asiatico, Pii filio, Cyziceni nepoti.

2. Nondum quæsita] Quæ tantummodo in spe sunt acquirendi, pauci relinquere postföribus, si alia imperata facere velint.

Exquiri res] Brevitas occasionis.

Intra ea] In iis dumtaxat caufis, quæ illis delegantur.

22

* in potestate Mahabalis non fuisse se inconsulto fidem dare se dedentibus, qua ipsos illatos aut indemnes praestaret. Judicium de hoc facto Livii sequitur: punica religione servata fides ab Annibale est.

3. Quare & M. Tullium in Rabirii caula ut oratorem audire debemus, non ut judicem. Vult a Rabirio Sarumnium jure cæsum, quem consul C. Marius data fide ex capitolio abduxerat: fides, ait, qui potuit sine senatusconsulto dari? & ita rem agit qualis Marium solum fides ista obstringeret. Atqui C. Marius ex senatusconsulto potestatem acceperat operam dandi, ut imperium populi Romani majestasque conservaretur. * In ea potestate, quæ Romanis moribus erat maxima, quis neget comprehensum jus dandæ impunitatis, si eo modo omne periculum a republica arceretur?

X. Cæterum in his ducuri pactis, quia de re agunt aliena, quatenus contractus natura patitur adstringenda interpretatio, nempe ne aut ex ipsorum facto summa potestas plus quam vellet obligetur, aut ipsi damnum subeant officium faciendo.

XI. Ita qui in ditionem puram a duce accipitur, eo iure acceptus censetur ut de eo victoris populi aut regis arbitrium sit, cuius exemplum est in Gentio Illyrii, & Perseo Macedoniæ rege, qui se, ille Anicio, hic Paulo dediderunt.

XII. Sic adjecta cautio, ita ratum sit, si populus Romanus censisset, quam saepè in sponzionibus invenias, efficer ut rati-habitione non secuta, dux in nihil ipse teneatur, nisi si qua locupletior factus sit.

XIII. Et qui oppidum tradere promiserunt possunt præsi-dium dimittere, ut fecisse Locrenses legimus.

Liv. lib.
XXIV.

GROTI NOTÆ.

In potestate Mahabalis non fuisse se inconsulto fidem dare se dedentibus] Non magis probabile erat in re simili effugium quo usus Bajazetes adver-sus Servios Cratovianos, narrante Leunclavio lib. vi.

In ea potestate, quæ Romanis moribus erat maxima] Vide Sallutium in bello Catilinario. Tulliana huic cavillationi non dispar illa Consalvi in ducem Valentiniū Guicciardini libro vi.

GRONOVI NOTÆ.

Punica religione servata] id est,

non servata: semper enim male audierunt Poeni ob perfidiam.

3. Ut oratorem, non ut judicem] Vide ad illa prælegom. seculæ argumen-to, canæ servire.

X. Adstringenda] Strictior & angustior sumenda.

XII. Ita ratum sit] Liv. 37, 45. Pro impensis in bellum fallis 15000. talentum Euboicorum dabit: quin-genta presentia, duo milia quingenta, quum senatus populusque Romanus pacem comprobaverit: milia dende talenta per duodecim annos. Hæc quinquaginta, si senatus pacem non comprobasset, restituī vult auctor. Liv. 33, 15.

C A P U T X X I I I .

De fide privata in bello.

I. Refellitur sententia statuens privatos fide hosti data non obstringi.	X. An privati cogendi sint a suis potestatibus implere quod pro- misserant.
II. Ostenditur obstringi eos etiam pirate & latroni: & quatenus:	XI. Qualis interpretatio in hujus- modi pactis adhibenda.
III. Minor hic non excipitur.	XII. Quomodo sumenda voces vitæ, vestium, adventus, auxilii.
IV. Error an liberet:	XIII. Redisse ad hostem quis dicendus:
V. Solvitur objectio sumta ex publica utilitate.	XIV. Justa auxilia que, in deditione, sub conditione facta.
VI. Aptior ante dicta ad fidem datum redditus in carce- rem:	XV. Que ad executionem pertinent conditionem non face- re.
VII. In exercitum locum non redeundi: non militandi.	XVI. De talium pactorum obsi- dibus.
VIII. Non fugiendi.	
IX. Captum alii se dare non posse.	

I. Ciceronis est illud satis tritum: etiam si quid singuli tem-
poribus adducti hosti promiserint, est in eo ipso fides conser-
vanda: singuli, milites puta aut pagani: nihil enim ad fidem
refert. Mirum est inventos esse juris magistrorum qui docerent
pacta publice cum hostibus inita fidem adstringere, at quæ a
privatis fierent non item: nam cum privati jura privata habeant
quæ obligare possunt, & hostes capaces sint acquirendi juris,
quid esse potest quod obligationem impedit? adde quod nisi
id statuatur, datur cædibus occasio, libertati impedimentum:
nam & illæ caveri sepe, & hæc obtineri a captivis, fide pri-
vatorum sublata, non poterit.

II. Imo non hosti tantum illi quem jus gentium agnoscit;
sed & latroni & pirate data privatim fides obligat, perinde ut de
fide publica supra diximus. Id interest, quod si metus injustus

Bart. in l.
conventio-
num. D. de
pactis.
Zaf. in
apol. contra
Eckium.
Hoc libro
c. xix. §. 2.

Supra l. 11,
ab c. xi. §. 7-
& lib. llii,
c. xix. §. 5.

G R O N O V I I N O T E .
I. S inguli temporibus adducti] Quæ
scilicet non promitterent, nisi
dura & infelicia tempora experien-
tar.

A privatis] Videntur illi privatos
considerasse tanquam pupillos & ser-
vos, qui sine auctoritate eorum &

dominorum obligare se nequeant,
Datur cædibus] Minus enim par-
cent pollicentibus se redemptum iri,
& si cui pepercrint, cum, quod
nunc sape sit, fide data nunquam
dimittent ad premium redemptionis
comparandum, si certum erit, cum
ista fide non obligari.

II. Sili

ab altero incusus impulet ad promittendum, is qui promisit petere restitutionem, aut si alter nolit sibi eam præstate potest. Quod in metu procedente ex bello publico juris gentium locum non habet. Quod si & jusjurandum accesserit, jam omnino quod promissum est præstandum erit ab eo qui promisit, si perjurii crimen effugere voler. Sed tale perjurium si in hostem publicum commissum sit puniri ab hominibus solet: si in latrones aut piratas, dissimulari odio eorum quorum commodum agitur.

III. In hac quoque privata fide minorem non excipiemos, qui ejus status est, ut actum intelligat: nam quæ minoribus consulunt beneficia ex jure sunt civili: nos de jure gentium quæsumus.

Lib. II, c. XI, §. 6. IV. Et de errore alibi diximus, ita jus dare a contractu reddendi si id quod per etrem creditum fuit in mente agentis vim habuerit conditionis.

V. 1. At quo usque se extendat privatorum in paciendo potestas difficilior inspectio est. Quod publicum est a privato alienari non posse satis constat: nam si ne ducibus quidem bellum id permisum est, ut modo probavimus, multo minus privatis. Sed de ipsorum actionibus ac rebus quæri potest, quia videmus hæc quoque concedi hostibus non posse, sine aliquo damno patitis: unde videri possunt talia pacta illicita cum civibus ob jus supereminens civitatis, tum conductis militibus ob fidem sacramento datam.

2. Sed sciendum est ea pacta, quæ malum majus aut certius evitant, magis utilia quam damna etiam publico censeri debere, quia minus malum induit rationem boni: *λεγετο τι μετιώτερον*, ut ait quidam apud Appianum. Neque vero fides sola, qua quis potestate ipsam sui & suarum rerum non abdicat, neque utilitas publica sine legis auctoritate id efficeret.

II. *Sibi eam præstare*] Protestando & nihil solvendo.

Quod in metu procedente ex bello] Neque metus ille injustus.

Dissimulari] Impunitum transmitti, non quasi non sit perjurium, sed quia istis hominibus jus non redditur, quippe habeantur pro servis poenæ, atque adeo pro nullis.

III. *Minorem*] xxv. annis.

Eius status est] Eam vim naturæ ingenique habeat.

IV. *In mente agentis*] Ita præsumtum sit, ut fuerit præcipua causa contractus: qua deficiente etiam, quod actum est, irritum fore tacite consensum putatur.

V. 1. *Illicita cum civibus ob jus*]

Tanquam qui non habuerint potestatem earum actionum & rerum, ob jus quod in eos habet princeps vel civitas.

2. *Malum majus*] Scilicet captus civis vel miles aut in perpetuum omittendus est, aut quandam actionem vel rem suam debet obligare ad subtrahere civitati vel principi. Satis consulti juri eminenti civitatis vel principis se conservando. Alterum perinde accipiendum est, as si morbo vel calamitate amissum esset.

Fides sola] Promissio, qua quis non alterius se ditioni subjicit, & manet rerum suarum dominus, etiæ ad aliquid dandum faciendum se obligaverit.

De isto

cere possunt, ut quod factum est, etiamsi contra officium factum esse derur, irritum sit & effectu juris omni careat.

3. Lex quidem posset adiunere subditis aut perpetuis, aut temporariis hanc potestatem: sed neque lex hoc semper facit, parcit enim civibus: neque semper facere potest: nam leges humanæ, ut alibi diximus, vim obligandi tum demum habent, si latæ sint ad humanum modum, non si onus injungant quod a ratione & natura plane abhorreat. Et ideo leges & præcepta specialia, quæ tale quid aperte præseverunt, pro legibus haberet non debent; generales autem leges interpretatione benigna ita accipiendæ sunt, ut casus summaræ necessitatis excludant.

4. Quod si actus, qui lege aut præcepto interdictus erat, & valere vetitus, interdici æquo jure potuit, jam irritus erit actus privati, sed puniri tamen idem poterit, ideo quod promisit id quod sui juris non erat, maxime si juratus id fecerit.

V. Promissio captivi de redeundo in carcerem merito toleratur: neque enim deteriorem reddit captivi conditionem: non ergo, ut quidam existimant, gloriose tantum fecit M. Attilius Regulus, sed & quod debeat: *Regulus*, inquit Cicero, non *off. III.* debuit conditions pactionesque bellicas & hostiles perturbare perjurio. Nec obstat illud:

*Atqui sciebat, quæ sibi barbarus
Tortor pararet.*

Horat.

Nam & hoc fieri posse jam scierat cum promitteret. Sic & de decepi captivis, ut quidem ex antiquis scriptoribus rem narrat Gellius, *acto postliminium justum non esse sibi responderunt, quo-
nam * dejurio vindicti forent.*

VII. 1. Solent & promittere quidam ne in certum locum redcant, ne adversus eum qui ipsos in potestate habet militent. Prioris exemplum apud Thucydidem, ubi sic Ithomenes promittunt Lacedæmoniis, exituros se Peloponneso, nec unquam redituros. Posterior nunc frequens est. Vetus exemplum est apud Polybium, ubi dimittuntur ab Amilcare Numidae sub lege, μηδένα φέγειν ὅπλον πολέμου νοεῖ αὐτῶν: ne adversus Car-

Lib. I.

G R O T I I N O T E .

Dejurio vindicti] Id est, capitii minores, ut Horatius de Regulo loquitur.

G R O N O V I I N O T E .

3. *Parcit enim civibus*] Non vult eos porius perire, quam quidquam sui hostibus, cum in eorum potestate venerint, pacto obligare.

Ad humanum modum] Non plus exigant, quam potest ab humana imbecillitate praetuli.

V. *Redeundo in carcerem*] Si sciaret aliquid, quod suscepit, cum dimitteretur, non efficerit.

Neque enim deteriorem] Quippe, qui si efficiat, liberetur: sin, codem sit loco, quo antea.

VII. 1. *Ne in certum locum*] Ubì præsentia illorum vehementer aut utilis illi parti, de qua captivi sunt, aut damnosa illi, quæ ceperat & dimittit.

Pre-

Lib. I. c. IV.

S. 7. 2. 3.

Lib. II.

cap. XIV.

S. 12. 2.

Carthaginenses eorum quisquam arma hostilia ferret. Simile pactum
Goth. III. habet in Gotthicis * Procopius.

2. Hoc pactum quidam irritum prouuntiant, quia sit contra officium, quod patriæ debeatur. At non quicquid contra officium est, statim & irritum est, ut & alibi & supra diximus. Deinde vero ne contra officium quidem, libertatem sibi parere id promittendo quod jam est in hostis manu: nihil enim deterio fit patriæ causa, cui is qui captus est, nisi liberetur, jam perire censendus est.

VIII. Promittunt & nonnulli non fugere; tenet hoc eos, etiamsi vincēti promiserint, contra quam quidam sentiunt. Nam & sic solet aut vita servari, aut initio obtineri custodia. Si vero vincēt sit postea, ita demum liber erit, si ideo promiserit ne vinceretur.

I X. Satis inepte quaeritur, an qui captus est alii dedere se possit: nimis enim certum est, neminem sua pactione jus alteri quæsitum adimere posse. Est autem captori jus quæsitum, aut ipso belli jure, aut partim belli jure, partim concessu ejus qui bellum gerit, secundum ea quæ supra exposuimus.

Lib. III. c. VI. §. 23. & seq.

X. Circa effectus pactorum egregia quæstio est, an privati se in fide praestanda negligentes sint, a suis potestatibus cogendi sint eam implere. Et cogendos verius est in bello duntaxat solenni, ob jus gentium, quo bellum gerentes obstringuntur alter alteri jus reddere, etiam de factis privatorum, ut puta si a privatis violati essent hostium legati. Sic Cornelius Nepos recitante Gellio scripsierat, multis * in senatu placuisse, ut ii de decem captivis qui redire nollent, datis custodibus ad Hannibalem deducerentur.

Lib. II. c. XV. §. 2. Hoc lib. c. XX. §. 26.

XI. De interpretatione, tenenda regulæ jam aliquoties memoratae, ut a proprietate verborum non recedatur, nisi absurdum vitandi causa, aut ex alia satis certa mentis conjectura: ut in dubio magis interpretetur verba contra eum, qui legem dedit.

XII. Vitam pactus non etiam ad libertatem jus habet. Vestium nomine arma non veniunt: sunt enim hac diversa Venisti.

GROTI NOTÆ.

Procopius] Getth. II. de Herulis.

In senatus placuisse] Idem jam ante senatus redire eos coegerat quos Pyrrhus sub conditione dimisferat. Appianus exc. legat. num. 6.

GRONOVII NOTÆ.

VIII. Non fugere] Si habeantur in libertori custodia.

Vinclii] Quum in arctissima custodia haberentur.

Liber erit, si ideo promiserit] Quia præmissionem non videtur acce-

pisse, qui eum tenet. 2. II. 4.

IX. Alii se dedere] Vel diu trahitur ab homine ignoto aut infelio videns alium notum, praesertim honorioris militum, vel etiam literis e custodia datis.

Concessu ejus] Hujus enim præmio sunt, quæ capiuntur.

X. Decem captivis] Quos Hannibal dimisferat, ut tentarent, numquid senatus Romanus redimeret captivos, fide data, si non impetrarent, in castra reddituros.

Justa

Venisse auxilium recte dicitur si sit in conspectu, etiam si nihil agat: nam ipsa praesentia suam vim habet.

XIII. At rediisse ad hostem non dicetur qui clam rediit ut statim exiret: rediisse enim ita intelligi debet, ut in potestate hostium iterum sit. Contraria interpretatio veteratoria Cicero. *De off. i. 11.1* roni, stulte callida, quae fraudem in se & perjurium habeat. Eadem Gellio fraudulenta calliditas, a Censore ignominis *Lib. viii. c. 19.* notata, qui eam adhibuerant intestabiles & invisi.

XIV. * Justa auxilia in pactis deditonis non facienda, si ea advenerint, intelligi debent talia quae periculum cestare faciant.

XV. Notandum & hoc, si quid de executionis modo convenit, id conditionem non injicere pacto, ut si dictum certo loco solvi, qui locus postea dominum mutaverit.

XVI. De obsidibus tenendum quod supra diximus, plerumque eos accessionem esse principalis actus: sed tamen conveniri *Hoc libro c. 20, §. 5.2.* etiam posse ut disjunctiva sit obligatio, nimirum ut aut fiat aliquid, aut obsides retineantur. Sed in dubio tenendum est illud, quod maxime est naturale, id est, ut accessio tantum credantur.

G R O T I I N O T A .

Justa auxilia in pactis deditonis] Sunt eius pacti exempla quatuor in IIII. Gotthicorum Procopii. Aliud de Luca apud Agathiam lib. I. De Castello Corica apud Bizarium historie Genuensis x. alio libro XVII. & in bello in Mauros. Habet tale & Cromerus lib. XI.

G R O N O V I I N O T A .

XII. *Venisse auxilium]* Si quis promiterit deditonem, nisi certum intra tempus adventarint auxilia, & illud tempus finiantur, dum auxilia et longinquo prospiciuntur, nec dum aut applicuerint se nobis aut

aggrederint hostem, sine perfidia deditonem recufabit.

XIII. *Rediisse ad hostem]* Si quis promisit se redditum ad hostem, nisi cuja causa dimittitur, id effectum reddiderit, non satisfecit fidei, si sic rediit, ut nemo intellegenter rediisse, quo fallens hostem paullo post evaderet.

XV. *De executionis modo]* Ifque modus propter incidentem caulanum non queat lervari, non ideo rem ipsam esse irritam.

XVI. *Principalis actus]* Ejus quod maximum & pricipuum promissum est, adeoque hoc prestito illos debere dimitti.

C A P U T XXIV.

De fide tacita.

I. *Tacite quomodo fides interpolatur.*

tori non noceat, integrum esse res suas promovere.

II. *Exemplum in eo qui in tutelam recipi a populo aut rege expetit:*

V. *De multis signis ex consuetudine aliquid significantibus.*

III. *Qui colloquium postulat aut admittit:*

VI. *De tacita approbatione sponsionis.*

IV. *Huc tamen, dum colloqui-*

VII. *Pœna quando tacite renifera.*

LII I. Silen-

*L. ea lege.
D. locati.* I. **S**ilentio quædam conveniri non male a Javoleno dictum est, quod & in publicis, & in privatis, & in mixtis conventionibus usu venit. Causa hæc est, quod consensus, qualitercumque indicatus & acceptatus, vim habet juris transferendi. Signa autem consensus sunt & alia præter voces & literas, ut non semel jam indicavimus. Quædam natura insunt actui.

*Lib. II. c.
IV. §. 4. 3.
L. III. c. 1.
§. 8.* II. Exemplum sit in eo qui aut ab hostibus, aut ab externis veniens in alterius populi, aut regis fidem se dat: nam hic quin tacite se obliget, ne quid faciat adversus eum statum in quo præsidium petit, dubitari non debet. Quare sequendi non sunt qui Zopyri factum a reprehensione remotum ajunt: neque enim fides ejus in regem, perfidiam in eos ad quos confugerat excusat. *Liv. lib. I. sar.* Idem de Sexto Tarquinii filio, qui ad Gabios se contulerat, *Anecd. II. dictum esto.* De Sinone Virgilius:

*Accipe nunc Danaïum insidias, & criminis ab uno
Disce omnes.*

*Libro
XXXVIII.* III. Sic & qui colloquium aut postulat, aut admittit, * tacite pollicetur colloctoribus id innoxium fore. Hostibus per colloquii speciem violandis jus gentium violati pronuntiat Livius, addit, colloquium perfide violatum: nam per fidem mendosæ eo loco scribitur. Cn. Domitius eo quod Bituitum regem Avernorum per colloquii simulationem acerbitum, hospitioque exceptum vinxit, hoc a Valerio Maximo judicium refert: nimia gloria cupiditas perfidum existere cogit. Quamobrem mirati subit, cur scriptor libri octavi belli Gallici Cæsar, sive is Hirtius est, sive Oppius, simile factum T. Labieni referens, adjecerit, infidelitatem ejus (Comii scilicet) sine ulla perfidia jucundavit

GROTTI NOTE.

Tacite pollicetur colloctoribus id innoxium fore] Merito Agathias Ragnatum Hunnum culpatur, quod abeuntem a colloquio Narfatem telo transfigere voluerit, Agath. lib. II.

GRONOVII NOTE.

I. *Silentio quædam promitti]* Quædam promissa intelligi, etiam si nominatum designata non fuerint.

Quædam natura] Etsi nec dicto, nec scripto, nec alio signo externo exposita sint, tamen quia sine illis, in quod consensum est, constare non potest, pro expressis habentur.

II. *Ne quid faciat]* Molitatur adversus eam rempublicam.

Zopyri factus] Julius, I, ult.

III. *Colloquium perfide]* Liv. 38, 25. Pauci ergo effugerunt, capiunt est nemo: major multo pars per fidem violati colloquii panas morte luerunt. Plautus Mostell. 2, 2, 69. per fidem decipit sum: hospes hic me necavit. Livius I, 9. incusantes violati hospitiū fædus, Deumque invocantes, cuius ad solemne ludosque per fas ac fidem decipi venissent. Seneca de provid. cap. 3. multa millia civium Romanorum, uno loco, post fidem, immo per ipsam fidem trucidata.

Perfidum existere] Florus Asinam Cornelium, qui simulato colloquio evocatus atque ita oppressus fuit, vocat perfidiam Punica documentum. 2, 2.

Labieni] Qui Comium pro rebelle, ingratu & non semel perfido habebat.

L. Sylla

dicavit comprimi posse; nisi hoc Labieni magis quam scriptoris judicium est.

I V. At non ultra tacita illa voluntas trahenda est quam dixi: nam dum collocutores nihil patientur, specie colloquii avertere hostem a belli consiliis, sua interim promovere, perfidia vacat, & dolis bonis annumeratur: quare qui deceptum spe pacis regem Perseum arguebant, non tam juris & fidei, quam animi *Liv. lib. excelsi & gloriae bellicae habebant rationem*, ut ex his quæ de *XLII.* dolis bellicis diximus saisis potest intelligi. Ejusdem generis erat *L. IIII. c. 7.* *Fraus illa*, qua Asdrubal ex Ausetani saltibus exercitum servavit, & quâ Scipio Africanus major situm castrorum Syphacis perdidit, utrumque narrante *Livio*. Quorum exemplum imitatus **L. Sylla* bello sociali apud Eserniam, ut apud Frontinum legimus.

V. Sunt & signa quædam muta ex consuetudine significantia, ut olim vittæ & rami olivarum: apud Macedones hastarum erectio: apud Romanos * scuta capiti imposta, * signa supplicis deditio[n]is, quæ proinde obligant ad arma ponenda. Qui vero deditio[n]em accipere se significat, an obligetur, & quantum, ex his quæ supra dicta sunt petendum est. * Hodie vela *Lib. IIII.* candida tacitum habent signum petiti colloquii: obligabunt ergo *c. IV. §. 12.* & *c. XI.* non minus quam si voce peritum esset.

VI. Sponsio a ducibus facta quatenus tacite approbata a populo aut rege censeri debeat, & hoc jam supra diximus, *Lib. II.* nimur ubi & actus fuit cognitus, & aliquid factum, aut non *c. XV. §. 17.* *& Lib. IIII.* factum, *c. XXII. §. 3.*

G R O T I I N O T .

L. Sylla] Et Cæsar Dictator adversus Tencteros & Usipetes. Appianus exc. legat. n. 16.

Scuta capiti imposta] Appianus civilium II.

Signa supplicis deditio[n]is] Apud Persas manus post tergum compliata. Ammianus lib. XVIII. ad quem locum notata Lindenbrogiæ vide; scuta & vexilla perversa apud Romanos, notat idem Ammianus libro XXVI. Submittere vexilla. Latinus Pacatus panegyrico. Apud Germanos & eorum exemplo alios, herbam porrigere. Plinius lib. XXII. qui vieti se dedunt inermes supplicant, ait Servius ad I. Æneid.

Hodie vela candida tacitum habent signum petiti colloquii] Ignis succensus petiti colloquii signum apud septentrionis populos: memini Johannes Magnus & alii. Plinius lib. XV,

30. de lauro: ipsa pacifera, ut quam pretendi etiam inter armatos hostes quietis sit indicium.

G R O N O V I I N O T .

IV. *Avertere hostem*] Securum & minus intentum rebus gerendis reddere, quam ipse interim diligenter comparet, ut apud Justinum Proelomius Philopator legionibus missis, quoad vires pararet, morabatur Antiochum, lib. 30, I.

V. *Vitte & rami olivarum*] Virgil. 8, 127. Optime Grajugenum, cui me fortuna precari. Et vitta comitos voluit pretendere ramos.

Hastarum erectio] Liv. 33, 10.

Scuta capiti imposta] Appianus 2, civil. p. 454. de Afranianis interceptis.

Obligant ad arma] Quæ signa si partis alterius praliatores edant, alterius partis est inhibere hostilia.

factum, cuius rei alia causa extra voluntatem foederis probandi dari non possit.

VII. i. * Pœna remissio ex sola dissimulatione non potest colligi; sed opus est accedit actus talis qui aut amicitiam per se ostendat, ut foedus amicitiae causa, aut opinionem de tali virtute cui merito antefacta condonari debeant, sive ea opinio verbis indicata est, sive rebus quæ ex more instituta sint ad tales significationem.

GROTTI NOTÆ.

Pœna remissio] Tractat Polybius servatus in excerptis legationum num. 22. an si remissa sit pœna iis qui facinus fecere, simul remissa sit mandatoribus? non puto: singulos enim tenent sua delicta.

GRONOVII NOTÆ.

VI. Cujus rei alia causa] Quod nemo intelligat aliam ob rationem vel factum vel intermissum, quam quod ostenderint actionem a prefecto suo factam ratam haberi, aut quod nunquam facturi vel intermissuri erant, nisi ratum habuissent.

CAPUT XXV.

Conclusio, cum monitis ad fidem & pacem.

- I. Monita ad fidem servandam.
II. In bello pacem semper spectandam:
III. Et amplectendam etiam cum damno, Christianis praesertim.

- IV. Utile id viellis:
V. Et victori.
VI. Et quorum res dubiae sunt.
VII. Pacem factam summa religione servandam.
VIII. Votum & finis operis.

Off. III. Rhet. ad Theod. I. c. 15.

I. i. **A**TQUE hic finire me posse arbitror, non quod omnia dicta sint quæ dici poterant, sed quod dictum satis sit ad jacienda fundamenta, quibus si quis velit superstruere speciosiora opera, adeo me invidenter non habebit, ultro & gratiam referet. Tantum antequam dimitto lectorem, sicut, cum de bello suscipiendo agerem, monita quædam de bello quantum fieri potest declinando adjeci, ita nunc quoque monita pauca addam, quæ in bello & post bellum valeant ad fidei curam & pacis, & fidei quidem tum propter alia, tum ne spes pacis adimatur: fide enim non tantum res publica quælibet continetur, ut Cicero dicit, sed & major illa gentium societas: hac sublata, ut vere Aristoteles, ἀράγεται οὐ τοις ἀλλήλοις λεγία τούτη πότερον, tollitur quod inter homines est commercium.

2. Ita-

GRONOVII NOTÆ.

- I. i. **N**EMUS spes pacis] Nam quæcum eo pax esse potest, a quo nulla securitas est, sed semper insidia aut vis expectandæ sunt. Taliis autem, qui fidem & iurandum nullo sibi loco esse demonstravit.

Ferit

2. Itaque merito idem ille Cicero nefarium esse ait, fidem *Epistola frangere quæ continet vitam: sanctissimum*, ut Seneca loquitur, *humani pectoris bonum*: quam tanto magis prestare debent summi hominum rectores, quanto ceteris impunius peccant: Itaque fide sublata * seris erunt similes, quarum vim omnes *Cic. pro exhorrent. Et iustitia quidem in ceteris suis partibus saepe habet Q. Ros.* aliquid obscuri: at fidei vinculum per se manifestum est, imo ideo quoque usurpatut ut de negotiis omnibus dematur obscuritas:

3. Quo magis regum est religiose hanc colere, primum conscientia, deinde & famæ causa, qua stat regni auctoritas. Ne dubitent igitur, eos qui ipsis fallendi artes instillant, id ipsum facere quod docent. Non potest diu prodesse doctrina, quæ hominem hominibus insociabilem facit: adde & Deo invisum.

II. Deinde in tota belli administratione non potest securus & Deo fidens animus retineri, nisi semper in pacem prospiceret. Verissime enim dictum a Sallustio: *Sapientes pacis causa bellum Oratione gerere, cui congruit Augustini sententia: non pacem queri, ut ad Ces. bellum exercetur, sed bellum geri, ut pax acquiratur.* Ipse Ari-
stoteles non semel accusat gentes quæ bellicas actiones quasi pro Epist. I. ad Bonif. VII,
ultimo fine sibi proponerent. Feronium quiddam vis est, quæ in pol. II. &
bello
xiv.

G R O T T I N O T E .

Fervi erunt similes] Legatis Justiniani apud Procopium Persicorum 11. Chosroen sic alloquuntur: « wi adje pugnita es, w̄ basibū, ol r̄yoi ēḡp̄t̄, en̄ ar̄ p̄t̄ w̄s̄w̄a X̄z̄ḡl̄w̄ t̄ K̄aC̄d̄h̄ ic̄ ḡl̄w̄ t̄ P̄s̄p̄c̄w̄ t̄ ōt̄ōs̄ ūs̄r̄, āq̄uāt̄āl̄ā p̄ t̄s̄ d̄īūm̄ōt̄h̄w̄s̄ sol̄ ēn̄ȳḡh̄ ōp̄k̄s̄, t̄ k̄īl̄ ē d̄ēp̄āp̄t̄ōs̄ d̄īt̄ōs̄ ūs̄t̄ōs̄ tē k̄īl̄ ēx̄p̄ār̄t̄ōs̄ t̄r̄āj̄ d̄ēn̄ t̄ ē āl̄ȳr̄ n̄īs̄t̄ōs̄ tē k̄īl̄ ān̄t̄h̄ān̄ ēr̄īx̄ḡr̄. d̄ān̄ūr̄ā l̄ t̄s̄ āw̄ōd̄s̄, w̄ t̄s̄ āt̄s̄ d̄ēn̄ēl̄ēn̄t̄īs̄ m̄ōn̄ t̄s̄ d̄j̄ō t̄l̄w̄ ē p̄ōl̄ēn̄ x̄z̄ḡl̄w̄s̄ ēn̄ ēr̄ t̄s̄ āt̄p̄āl̄ B̄īs̄t̄h̄s̄. t̄ ḡd̄ ām̄ō d̄d̄, t̄s̄ t̄l̄īt̄ōt̄ k̄īp̄ōt̄ t̄īl̄ ēr̄ t̄s̄ ān̄, n̄ t̄s̄ āt̄d̄r̄āp̄t̄ōs̄ t̄l̄w̄ d̄īk̄āt̄ ēs̄ t̄l̄w̄ t̄l̄w̄ d̄īk̄āt̄ōs̄ m̄ēl̄āb̄ēn̄h̄d̄ā. ēr̄ ḡd̄ t̄s̄ ān̄d̄ūp̄t̄ āt̄īn̄d̄ōs̄, t̄s̄ p̄ōl̄ēn̄ āt̄īn̄ḡz̄t̄ā n̄īl̄f̄ēt̄ōs̄ p̄āt̄ās̄. p̄ōl̄ēn̄ 3, ēn̄īḡs̄ ēn̄ ēx̄s̄, ēn̄īn̄īc̄s̄, t̄ q̄ūt̄ōs̄ t̄s̄ ān̄ x̄r̄āw̄h̄w̄s̄ ēs̄ āl̄ p̄īōn̄ēs̄. N̄īs̄ ād̄ t̄ p̄āf̄ēn̄t̄, r̄ēs̄, h̄āc̄ h̄āb̄ēr̄t̄ ūr̄āt̄, n̄ūn̄q̄ūm̄ p̄ūt̄ās̄s̄m̄ Chosroen Cabade filium cum armis intraturum in fines Romanos, contemnis primum iuramenti iuratis, quod inter homines

summus firmissimamque creditur veritatis & fidei pignus: ruptis praetera fæderibus, que sola spes relinquitur iis qui ob bellum malanom in tuto vivunt. Quid enim hoc aliud esse dicamus, quam hominum vitam in ferocium vitam mutare? nam sublati fæderibus sequuntur ut omnes inter se eterna gerant bella. Bella autem sine fine hanc vitam habent, ut homines perpetuo teneant natura sua extorres.

G R O N O V I I N O T E .

2. *Sæpius habet aliquid obscuri]* Non agnoscitur semper, sed plerumque ab ultra parte speciose pretenditur.

3. *Fama, qua stat]* Tacit. 4, anal. 40. Ceteris mortalibus in eo stare consilia, quid conducere sibi possint, principum diversam esse sortem, quibus principia rerum ad famam dirigenda.

Id ipsum sacre] Ne ipsis quidem fides esse, quibus erga alios perfidie sunt auctores.

II. *Quasi pro ultimo]* Propter se expetendas que bellum gererent tantummodo, quia nihil præclarius quam bellum gerebæ putarent.

LII 3 Aristor

bello maxime eminet: quo diligentius curandum est ut humilitate temperetur, ne nimium feras imitando dediscamus hominem.

III. Pax ergo tuta satis haberi si potest, & malefactorum, & dannorum & sumtuum condonatione non male constat: præcipue inter Christianos, quibus pacem suam Dominus legavit. *Rom. xii, 14.* Cujus optimus interpres nos vult, quantum fieri potest, quantum in nobis situm est, cum omnibus pacem querere. Viri boni est initia belli invitum suscipere, extrema non libenter persequi: ut apud Sallustium legimus.

IV. Satis quidem hoc unum esse debet, sed & plerumque utilitas humana eodem trahit: primum eos qui minus valent: quia periculorum est longum cum valentiore certamen, &, ut in navi sit, jacturâ aliquâ redimenda major calamitas, omissa ira ac spe fallacibus, ut recte Livius dixit, auctoribus. Hunc sensum * Aristoteles sic enuntiat: κρέπτος της κρέπτος μέρος περιτραχόντων περέας, οὐ πολέμω προτρέψεις αύτες αδέεις λαθρεύον δυσλέας. satius est his qui plus pollente aliquid rerum suarum relinquere, quam bello viatos cim rebus perire.

V. Sed & eos qui validiores sunt: quia bonis suis rebus, ut idem Livius non minus vere ait, ampla ac speciosa dantibus pax est, ac melior tutiorque quam sperata victoria. Cogitandus enim Mars communis: διεξιτέον, ait Aristoteles, της μεταβολῆς της εἰς πολέμω ὡς πολλαὶ καὶ παράλογες γίνονται. cogitandum in bello quam multa quamque improvisae mutationes accidere solcant. In oratione quadam pro pace apud Diodorum culpantur οἱ τὸ μέρος τῆς δικαιομέτρων περισφερόμενοι, ὥστε της τύχης σοι ειδούσης βρεφεῖσι τὰ κατὰ πόλεμον περιτερηματα· qui rerum gestarum a se magnitudinem extollunt, plane quasi non sis mos esset fortune belli prospera vicibus largiri.

* Et

GROTTI NOTE.

Aristoteles sic enunciata] Philo vero de constitutione principis hunc in modum: ἡ πολὺν καὶ ἡ σφόδρα ὀπίζει μισθον, λαππελεῖσα πολὺν παντας quamvis cum magno detimento, bello utiliter.

GRONOVII NOTE.

III. Et malefactorum] Etiam si pro injuriis & dannis & impensis parum satisfiat, non repudianda est.

Dominus legavit] Quasi testamento & ultimis monitis mandatisque reliquit.

Omimus interpres] Internuntius, apostolus.

IV. Jactura redimenda] Ut in tempestate orta jactis in mare mercibus oneribusque aliis levatur navigium & naufragium vitatur: sic concedendo aliquid potentiori exitium a bello imminentis cavendum.

V. Amplia & speciosa] Possunt dictare ac præscribere conditiones, quæ ipsis plus commodi & glorio adferunt.

Mars communis] Alea belli, quæ sape summa misericordia.

Propera vicibus largiri] Parvo intervallo aut momento interposito variare & ex secundis adversas facere.

E

* Et maxime metuenda desperantium audacia, tanquam acri-
rimi morientium belluarum morsus.

VII. Quod si uterque pares sibi videantur, id vero, Cæsare *Bell.civil. I.*
auctore, optimum tempus de pace agendi, dum sibi uterque
confidit.

VIII. Pax autem facta qualibuscumque legibus servanda
omnino ob eam, quam diximus, fidei sanctimoniam, soli-
ceteque cavenda non tantum perfidia sed & quidquid animos
exasperat. Nam quod de privatis amicitiis dixit Cicero, ad
has publicas non minus recte aptes: quæ cum omnes summa
religione ac fide tuendæ, tum eæ maxime quæ ex inimicitiis
revocatae sunt in gratiam.

VIII. Inscrabit hæc Deus (qui solus hoc potest) cordibus
eorum, quorum res Christiana in manu est, & iisdem mentem
divini humanique juris intelligentem duit, quæque semper
cogitet lectam se ministram ad regendos * homines, Deo caris-
simum animal.

G R O T I I   N O T .

*Et maxime metuenda desperantium
audacia]*

*Δεσμού τὸν καὶ κατηνετέλειαν
άποτελεῖ.*

*Quippe timenda etiam morientis lustra
leonis.*

Homines, Deo carissimum animal]
Sic Chrysostomus sermone de elec-

mosyna dixit: ἀρθρωπός τοι πειστέ-
δεσσος ζώος τοῦ Θεοῦ.

G R O N O V I I   N O T .

Morientium belluarum morsus] Flo-
rus 2, 15.

Animos exasperat] Contra
amicitiam est, ut loquitur 3, 24. 40.

Mentem divini humanique]
Votum Tiberii apud Tacit. 4, annal.
38.

Finis librorum de jure belli ac pacis.

S. L U D O V I C I

*Regis Francorum descripta a Joinvillio
cap. LXXXIX.*

Qui in magno erant regis consilio s^epe cum reprehendebant, quod tantum laboris sumeret ad pacem inter externos repnendam; mendose eum facere quod non eos bellare sinebet, aliquanto post fore ut rectius transfigatur: respondebat rex non recte eos loqui: si, inquit, principes & dynastæ vicini regni mei viderent me facile perpeti, ut bella inter se gererent, dicentes inter se, rex Francorum dolo malo nos bellare patitur, atque inde odium in me conciperent, & aliquando me incurserent, unde malum regno meo evenire posset. Præterea fieri posset ut & Dei irā in me accenserem, cum dicat Deus benedictos esse, qui operam dant ut ad pacem & concordiam revoventur discordantes. Affirmare possum & Burgundiones & Lotharingos conspecta regis bonitate & justitia tam ejus fuisse amantes eique obsequentes, ut causas controversiarum inter ipsos ottarum apud ipsum agerent. Vidi eos s^epe venientes modo Lutetiam, modo Remos, modo Melodunum, modo in loca alia, in quibus Rex erat.

Ex vita ejusdem juxta Mandata

S. L U D O V I C I

*Regis data filio ex aetis collegii rationalium
in urbe Parisiensi.*

Si qua controversia aut actio in te moveatur, inquire in veritatem tam contra te quam pro te. Si quid alieni habere te animadvertas, quod aut te aut maiores tuos cepisse constet, fac illlico restituatur. Cave bellum geras adversus Christianum quemquam, nisi ex multorum consilio, & ita si bellum evitare non possis. Quod si bellum habeas, abstine ab ecclesiasticis & inqui tibi nihil nocuere. Si inter subditos tuos bellum aut rixæ orientur, fac eos ad concordiam reducas quamprimum fieri potest. S^epe specta quid bailivi, præpositi, & alii officiales tui faciant, & in eorum aetus inquire, ut si quid corrigendum sit id corregas. Fac nullum turpe peccatum regnet in regno tuo.

HUGO-